

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

KAPTAN-I DERYA AHMED VESİM PAŞA
(1824-1910)

FURKAN ÇAKICI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. SÜLEYMAN UYGUN

ORDU - 2023

TEZ KABUL SAYFASI

ETİK BEYANI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

FURKAN ÇAKICI

ÖZET

TARİH ANABİLİM DALI

KAPTAN-I DERYA AHMED VESİM PAŞA (1824-1910)

FURKAN ÇAKICI

Tez araştırması olarak seçtiğimiz ‘‘Kaptan-ı Derya Ahmed Vesim Paşa (1824-1910)’’ hakkında daha önce detaylı bir araştırma yapılmamış olup mevcut eksiklik dikkate alınarak bu konuda tez çalışması yapılabileceği kanaatine varılmıştır. Günümüze değin Ahmed Vesim Paşa hakkında herhangi bir yüksek lisans veya doktora seviyesinde bir çalışma yapılmamıştır. Araştırmamız ile birlikte Kaptan-ı Derya Ahmed Vesim Paşa, ilk defa bir yüksek lisans tezine konu olmuştur.

Ahmed Vesim Paşa’nın kısa biyografisi; birtakım ansiklopedi, kitap ve dergilerde yer almıştır. Ancak ilgili yayınlar incelendiğinde; hattat olması nedeniyle edebi yönüne ağırlık verildiği ancak askeri ve siyasi faaliyetlerine ise yer verilmediği anlaşılmıştır. Bu çalışma; Ahmed Vesim Paşa’nın Bahriye Mektebinden başlayarak siyasi ve askeri yükselişini, Osmanlı Donanması’nın modernizasyonu noktasındaki katkılarını, kariyerinin zirvesindeyken ev hapsine giden süreci aile bireylerinin de katkılarıyla ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırmamız üç bölümden oluşmaktadır. Öncelikle araştırmanın tanımı ve mevcut kaynakların ayrıntılı bir değerlendirilmesi yapıldıktan sonra birinci bölümde; Kaptan Paşa kavramı, görev, sorumluluk ve yetkileri, gelir ve giderleri, ardından ise Kaptan Paşalığın kaldırışı ve son Kaptan-ı Derya meselesine değinilmiştir. İkinci bölümde; Ahmed Vesim Paşa’nın vapur süvariliğinden başlayarak Kaptan-ı Deryalığa uzanan kariyeri ve sonrasında ev hapsine giden süreci detaylarıyla ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde ise Ahmed Vesim Paşa’nın dördüncü kuşak torunu Ali Haydar Volkan ile yapılan söyleşiye, eserlerine ve dolayısıyla özel hayatına yer verilmiştir. Ahmed Vesim Paşa merkezinde ele alınan bölümlerde, Osmanlı Donanması’nın geçirdiği dönüşüm anlatılmaya gayret edilmiştir.

Araştırmamız, Ahmed Vesim Paşa’yı konu alan ilk bilimsel çalışma olması nedeniyle birtakım eksiklikleri olduğu ortadadır. Temennimiz bundan sonra yapılacak olan çalışmalara öncülük etmesi, yeni bilgi ve belgelerin eklenerek konu ile ilgili eksikliklerin giderilmesidir.

Anahtar kelimeler: Ahmed Vesim Paşa, Abdülaziz, II. Abdülhamid, Osmanlı Donanması, Kaptan-ı Derya

ABSTRACT

HISTORY DEPARTMENT

CAPTAN-İ DERYA AHMED VESİM PAŞA (1824-1910)

FURKAN ÇAKICI

There has not been a detailed research on "Captain-i Derya Ahmed Vesim Pasha (1824-1910)", which we chose as the thesis research, and it has been concluded that a thesis study can be done on this subject, taking into account the existing deficiency. To date, no master or doctoral studies have been conducted on Ahmed Vesim Pasha. With our research, Kaptan-ı Derya Ahmed Vesim Pasha was the subject of a master's thesis for the first time.

Short biography of Ahmed Vesim Pasha; It has appeared in some encyclopedias, books and magazines. However, when the relevant publications are examined; Since he was a calligrapher, it was understood that his literary aspect was emphasized, but his military and political activities were not included. This work; It aims to reveal Ahmed Vesim Pasha's political and military rise starting from the Naval School, his contributions to the modernization of the Ottoman Navy, and the process that went to house arrest at the peak of his career, with the contributions of his family members.

Our research consists of three parts. First of all, after the definition of the research and a detailed evaluation of the available resources, in the first part; The concept of Kaptan Pasha, his duties, responsibilities and powers, income and expenses, then the abolition of the Captain Pasha and the last Captain-i Derya issue are mentioned. In the second part; The career of Ahmed Vesim Pasha, starting from the cavalry of the steamship and extending to the Chief of the Admiralty, and then the process of going to house arrest are revealed in detail. In the third part, the interview with Ali Haydar Volkan, the fourth generation grandson of Ahmed Vesim Pasha, his works and therefore his private life are included. In the chapters dealt with in the center of Ahmed Vesim Pasha, the transformation of the Ottoman Navy has been tried to be explained.

It is obvious that our research has some shortcomings as it is the first scientific study on Ahmed Vesim Pasha. Our hope is that it will lead the works to be done from now on, and that new information and documents will be added and the deficiencies related to the subject will be eliminated.

Key words: Ahmed Vesim Pasha, Abdulaziz, II. Abdulhamid, Ottoman Navy, Captain-i Derya

TEŞEKKÜR

Tez konusunun belirlenmesinden yazımı aŐamasına kadar yapmış olduğu önemli katkılarından dolayı tez danıŐmanım Sayın Doç. Dr. Süleyman UYGUN'a, öneri ve eleŐtirileriyle yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. İlhan EKİNCİ ile Prof. Dr. Sezai BALCI'ya, araştırma boyunca maddi ve manevi desteklerinden dolayı Sevgili eŐim Demet, annem Şadiye ile kardeŐlerim İrfan ve Ahmet Yavuz ÇAKICI'ya değerli arkadaşlarım Sayın Fehmi KARADENİZ ile Murat KORKMAZ'a sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca Türk Tarih Kurumu ve kütüphane personeline, Devlet Arşivleri Başkanlığı ve arşiv personeline, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul Deniz Müzesi ve Deniz İhtisas Kütüphanesi ile kütüphane personeli Hüseyin PİROĞLU'na, kıymetli vaktini ayırarak söyleşi teklifimizi geri çevirmeyen Ali Haydar VOLKAN'a çok teşekkür ederim.

FURKAN ÇAKICI

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL SAYFASI	ii
ETİK BEYANI	<u>iii</u>
ÖZET	<u>iv</u>
ABSTRACT	<u>v</u>
TEŞEKKÜR	<u>vi</u>
İÇİNDEKİLER	<u>vii</u>
TABLOLAR DİZİNİ	<u>ix</u>
ŞEKİLLER DİZİNİ	<u>x</u>
GÖRSELLER DİZİNİ	<u>xi</u>
KISALTMALAR DİZİNİ	<u>xii</u>
ARAŞTIRMANIN TANIMI VE KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	<u>xiii</u>
1. GİRİŞ	<u>1</u>
2. KAPTAN PAŞA MAKAMI	<u>44</u>
2.1. Kaptan Paşa Kavramı	<u>44</u>
2.2. Görev, Sorumluluk ve Yetkileri	<u>99</u>
2.2.1. Askeri Görevleri	<u>124</u>
2.2.2. Hukuki Görevleri	<u>134</u>
2.2.3. İdari Görevleri	<u>134</u>
2.3. Kaptan Paşa Eyaleti, Gelir ve Giderleri	<u>154</u>
2.4. Kaptan Paşalığın Kaldırılması	<u>174</u>
2.5. Son Kaptan-ı Derya Meselesi	<u>184</u>
3. ASKERİ VE SİYASİ YÜKSELİŞİ	<u>212</u>
3.1. Birinci Kaptan-ı Deryalığı	<u>212</u>
3.1.1. Nizamiye Firkateyni	<u>212</u>

3.1.2. Peyk-i Ticaret Vapuru Süvariliği	2424
3.1.3. Peyki Şevket Vapuru Süvariliği	2828
3.2. Kaptan-ı Deryalığa Atanması	3131
3.3. Kömür Havzasındaki Faaliyetleri	3838
3.4. Osmanlı Donanması'nın Dünyanın En Büyük Donanmaları Arasına Girmesi ..	4242
3.5. Kaptan Paşalıktan Azli	5353
3.6. Girit İsyanı ve Arkadi Vapuru	5656
4. ZİRVEDEN DÜŞÜŞ	6767
4.1. İkinci Kaptan-ı Deryalığı	6767
4.1.1. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye Azalığı	6767
4.1.2. Sultan Abdülaziz'in Ölümü	6969
4.1.3. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Deniz Kuvvetleri	7272
4.1.4. Bahriye Nazırlığına Atanması	8181
4.1.5. Görevinden Azli ve Ev Hapsi	8383
5. BİREY OLARAK AHMED VESİM PAŞA	8686
5.1. Yaşamı	8686
5.1.1. Şahsiyeti	9090
5.1.2 Eserleri	9292
5.1.3. Kabri	101101
5.2. Rütbe, Nişan ve Madalyaları	102102
5.3. Ali Haydar Volkan ile Söyleşi	106106
6. SONUÇ	114114
KAYNAKLAR	118118
EKLER	125124
ÖZGEÇMİŞ	134133

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1. 19. Yüzyıl Kaptan-ı Deryaları	6
Tablo 2.2. Sultan Abdülmecid Dönemi Osmanlı Donanması Filosu	29
Tablo 2.3. 1859 Yılı Dünya Devletleri Deniz Gücü	43
Tablo 2.4. Tarihçilere Göre Sultan Abdülaziz Öncesi Osmanlı Donanması	45
Tablo 2.5. Zırhlı Firkateynler	48
Tablo 2.6. Zırhlı Korvetler.....	49
Tablo 2.7. Zırhlı Dubalar	50
Tablo 2.8. Ahşap Uskurlu Korvetler.....	51
Tablo 2.9. Uskurlu Firkateynler.....	51
Tablo 2.10. Sultan Abdülaziz Dönemi Kaptan-ı Deryalar.....	55
Tablo 2.11. Sultan Abdülaziz Dönemi Bahriye Nazırları.....	55
Tablo 2.12. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Osmanlı Donanması.....	74
Tablo 2.13. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Osmanlı Donanmasının Kayıpları	80
Tablo 3.1. Rütbe, Nişan, Madalya	92

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. 1863 Yılı Mali Bütçe	35
Şekil 3.2. Ahmed Vesim Paşanın Soy Ağacı.....	108

GÖRSELLER DİZİNİ

Fotoğraf 3.1. Rehber-i Liman	92
Fotoğraf 3.2. Galata Mevlevihanesinde Sema	94
Fotoğraf 3.3. Ahmed Vesim Paşanın Otoportresi	96
Fotoğraf 3.4. Dalgalar Arasında Bir Gemi	97
Fotoğraf 3.5. Kuranı Kerim	98
Fotoğraf 3.6. Kuranı Kerim	99
Fotoğraf 3.7. Kuranı Kerim	100
Fotoğraf 3.8. Ahmed Vesim Paşa'nın Kabri.....	101

KISALTMALAR DİZİNİ

A.} MKT. MHM.	: Sadâret Mektûbî Mühimme Kalemî Evrâkı
A.} MKT. UM.	: Sadâret Mektûbî Kalemî Umum Vilayet Evrakı
BEO.	: Bâb-ı Âlî Evrâk Odası
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
C.BH.	: Cevdet Bâhriye
Çev.	: Çeviren
DH.SAİD.d	: Dâhiliye Nezâreti Sicill-i Ahvâl Defterleri Fihristi
Edt.	: Editör
HAT.	: Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi
Haz.	: Hazırlayan
HR.SFR.3	: Hâriciye Nezâreti Belgrat Sefareti
İ.DH.	: İrâde-i Dâhiliye
İ.HB.	: İrâde-i Harbiye
İ.MMS.	: İrâde Meclis-i Mahsûs
İ.MTZ.	: İrâde Mısır İrâdeleri
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TS.MA.e	: Topkapı Sarayı – Müze Arşivi Evrâkı
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınları
Y.EE.	: Yıldız Esas Evrâkı
Y.PRK.ASK.	: Yıldız Perâkende Evrâkı Askeri Marûzât

ARAŞTIRMANIN TANIMI VE KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

19. Yüzyıl; Osmanlı İmparatorluğu'nun otoritesinin zayıfladığı, ordu ve ekonomik yapısının bozulduğu, isyan ve ayaklanmaların yaşanacağı *en uzun yüzyıl* olarak nitelendirilmektedir. Bu uzun süreçte; sırasıyla Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. Meşrutiyetin İlanı ve Kanun-i Esasi gibi devlet ve toplumun tamamını etkileyen önemli reformlar hayata geçirilmiştir. Reform hareketlerinde model olarak yüzünü Batıya çeviren Osmanlılar, merkezi ve askeri gücünü de arttırmaya gayret etmiştir.

Bu önemli değişim sürecinin mimarları olarak kabul edilen yenilikçi devlet adamlarının biyografileri ise oldukça ihmal edilmiştir. Osmanlı tarih yazıcılığında biyografi çalışmaları oldukça sığ kaldığından arka planda gerçekleşen olayların aydınlatılması zorlaşmıştır. Örnek vermek gerekirse Ahmed Vesim Paşa, hem Sultan Abdülaziz hem de II. Abdülhamid döneminde Kaptan-ı Derya olarak Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin başında bulunmuştur. Sultan Abdülaziz'in Osmanlı Donanması'nı dünyanın sayılı deniz gücü haline getirdiği, II. Abdülhamid'in ise donanmayı Haliç'te çürüttüğü iddia edilmektedir. İşte bu noktada dönemin tanığı olan Ahmed Vesim Paşa'nın biyografisi, bu iddialara cevap verebilmemize olanak sağlayacaktır. Ancak biyografi çalışmanın birtakım zorlukları vardır. Örneğin; siyasi olayların ön plana çıkarılması çalışılan şahsın ikinci planda kalmasına ya da çalışılan şahsın ön plana çıkarılması dönemin olaylarının göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Ayrıca kaynak olarak kullanılan eserler ile arşiv vesikalarının karşılaştırılıp tenkit edilmeden kullanılması araştırmacıları yanılgıya düşürdüğü gibi öznel yorumlardan kaçınılması ve ortaya gerçek bilgilerin konulması dikkat edilmesi gereken önemli bir konudur.

Bu araştırmada; birincil ve ikincil kaynakların yanı sıra tetkik eserler ve biyografiye konu olan Ahmed Vesim Paşa'nın, günümüzde yaşayan varisleri ile yapılan söyleşiden istifade edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin resmi evrakını oluşturan arşiv belgelerine öncelik verilerek transkripsiyon ve akabinde değerlendirmeler yapılmıştır. Bunun yanında Ahmed Cevdet Paşa ve Mahmud Celaleddin Paşa gibi dönemin tanığı şahsiyetlerin yazılı eserleri de detaylıca incelenmiştir. Bu suretle gerek Ahmed Vesim Paşa'nın biyografisi gerekse Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin geçirdiği dönüşüm ortaya konulmuştur. Devlet ricâli içerisinde yer alan Ahmed Vesim Paşa gibi üst düzey bir bürokrati kapsamlı bir şekilde anlatan çalışmanın bulunmayışı da araştırmayı önemli kılmaktadır.

AİLE BİREYLERİNİN AKTARDIĞI SÖZLÜ HATIRALAR

Ahmed Vesim Paşa'nın, günümüze ulaşan herhangi bir biyografik ya da otobiyografik eseri bulunmamaktadır. Haluk Y. Şehsuvaroğlu, Ahmed Vesim Paşa'nın kendi hatıralarını yazmadığını ancak bir kısmını mahdumuna ve kerimelerine naklettiğini ifade etmektedir. Dördüncü kuşak torunu Ali Haydar Volkan ise büyük dedesi Ahmed Vesim Paşa'nın hatıralarını kaleme almış olsa bile ikamet ettiği Üsküdar sahilinde bulunan Vesim Paşa Yalısı'nın, çıkan büyük bir yangında yanması sonucunda içerisinde bulunan 66.000 eser ile birlikte yanmış olabileceğini ifade etmektedir.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde bulunan İstanbul Deniz Müzesi ile Deniz İhtisas Kütüphanesi'nde yapılan araştırma sonucunda Ahmed Vesim Paşa'nın ikinci kuşak torunu Tefik Birmen tarafından aktarılan sözlü hatıraların, Haluk Y. Şehsuvaroğlu tarafından kaleme alındığı ve *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* isimli eserde yayınlandığı, dördüncü kuşak torunu Ali Haydar Volkan'ın ise Ahmed Vesim Paşa'ya ait dürbün, pergel, baston gibi birtakım kişisel eşyalarını müzeye bağışladığı tespit edilmiştir. Ali Haydar Volkan'ın araştırmamıza önemli katkıları olabileceği düşünülerek kendisiyle bilgilerinize sunacağımız söyleşi gerçekleştirilmiştir. Bu suretle arşiv belgelerindeki karanlık ve renksiz ifadelerle ışık tutmaya gayret edilmiştir.

TÜRKÇE ARAŞTIRMA ESERLERİ

Dönemin tanığı olan Ahmed Lütfi Efendi, Mahmud Celâleddin Paşa, Ahmed Cevdet Paşa ve Kazasker Mehmed Hafid gibi devlet adamlarının kaleme aldıkları eserler de birinci elden kaynak olması nedeniyle arşiv vesikalarının tamamlayıcısı olarak değerlendirilmiştir. Dönemin vakanüvisi olan Ahmed Lütfi Efendi, meydana gelen olayları *Tarih-i Lütfi* isimli eseri ile kayda geçirmiştir. Eserde verilen bilgilerin resmî belgelere dayanması, eserin önemini arttırmakla beraber devletin resmi bir kaydı hüviyetindedir. Mahmud Celâleddin Paşa'nın kaleme aldığı *Mirat-ı Hakikat* ise 1875-1878 yıllarına ait birçok siyasi olayı ihtiva eden bir kaynak eserdir. Mahmud Celâleddin Paşa; görevi gereği kabine toplantılarında bulunmuş, devlet ricali arasındaki çekişmeleri,

birtakım siyasi sırları, kapalı kapılar arkası”nda gerçekleştirilen entrikaları kaleme almıştır. Ahmed Cevdet Paşa’nın kaleme aldığı *Tezakir* isimli eserde ise Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülhamid dönemlerinde meydana gelen olaylar ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır. Ahmed Cevdet Paşa, Tanzimat’tan sonra meydana gelen pek çok olayın içinde bulunan, kendisine her konuda başvuru bir devlet adamıdır. Ayrıca geniş tarih bilgisine sahip olması eserin önemini artırmaktadır. Kazasker Mehmed Hafid Efendi’nin kaleme aldığı *Sefinetü’l-vüzerâ* isimli eser de denizcilik tarihimize ait önemli şahsiyetlerin yer aldığı biyografik bir eserdir. Bunların yanında Afif Büyüktuğrul’un *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, Haluk Y. Şehsuvaroğlu’nun *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*, İdris Bostan’ın *Osmanlılar ve Deniz*, ile *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire ve Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın *Osmanlı Devleti’nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ali İhsan Gencer’in *Bahriye’de yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu* isimli eserler de yararlanılan başlıca kaynaklardır.

ARŞİV VESİKALARI

Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde bulunan Osmanlı arşiv vesikaları, Ahmed Vesim Paşa’nın askeri ve idari görevleri hakkında resmî bilgileri ihtiva etmesi nedeniyle araştırmamız esnasında faydalanılan en önemli kaynaklar arasındadır. Burada belirtmemiz gereken bir diğer önemli husus ise 2020 yılına kadar deniz tarihimize ait arşiv vesikalarının önemli bir bölümünün, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde bulunan Deniz İhtisas Kütüphanesi’nde yer almasıydı. Bu tarihten itibaren arşiv vesikaları, Devlet Arşivleri Başkanlığına devredilmiştir. Ancak Devlet Arşivi Başkanlığında yaptığımız araştırmada, devredilen arşiv vesikalarının günümüz tarihine kadar tasnifinin yapılamaması nedeniyle erişime açılmaması karşılaştığımız en önemli zorluk olmuştur.

Örnek vermek gerekirse Cevat Ülkekel’un kaleme aldığı *Taş Kömürü Havzasında Bahriye Nezareti Yönetimi ve Dilaver Paşa Nizamnamesi* isimli eserde, Ahmed Vesim Paşa’nın, Kaptan-ı Deryalığa atandıktan sonra taşkömürü havzasına ilişkin rapor düzenlediğini ve bu raporun İstanbul Deniz Müzesi Kütüphanesinin “*Ereğli Kömür*

Madeni Mukavelesi – 1800'' adıyla 279 numaralı demirbaş sırasında bulunduğunu ifade etmiştir. İstanbul Deniz Müzesi'nde yapılan araştırmada ilgili raporun 2020 yılında Devlet Arşivleri Başkanlığına devredildiği anlaşılmış olup Devlet Arşivleri Başkanlığında yapılan katalog taramasında ise ilgili belgeye ulaşılamamıştır.

Bu durum göz önünde bulundurularak arşivde yapılan katalog taramalarında toplamda 142 adet arşiv vesikasına ulaşılmıştır. Arşiv vesikalarının yapılan incelemesinde, özellikle memurların tercüme-i hâllerinden resmiyete intikal eden hususların yer aldığı *Dâhiliye Nezâreti Sicill-i Ahvâl Defterleri Fihristinde*, Ahmed Vesim Paşa'nın biyografisinin bulunması araştırmamızın temelini teşkil etmiştir. Bunun yanında terfi, tayin, maaş, ödül gibi bilgilerin yer aldığı arşiv vesikaları kronolojik olarak listelenip değerlendirilmiştir.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde bulunan Deniz İhtisas Kütüphanesi yazma eser kataloglarında yapılan incelemede ise Ahmed Vesim Paşa'nın rika hattıyla kaleme aldığı 1845-1867 yılları arasında tarihlenen *Rehber-i Limân* isimli bir eseri vardır. Ayrıca Ahmed Vesim Paşa tarafından 1893 tarihinde istinsah edilen *Kuran-ı Kerim* bulunmaktadır. Eserin üç tarafına da altın yaldızla Vâkıa sûresinin 79. Ayeti olan ''Lâ yemessühü illa el-mutahharun'' (*Ona, temiz olanlardan başkaları dokunamaz*) yazılmıştır. Ahmed Vesim Paşa tarafından 1905 tarihinde istinsah edilen *Kuran-ı Kerim*'de ise altın yaldız ve çeşitli renklerde mürekkeple yapılmış küçük motifler bulunmaktadır. Yine Osmanlı Dönemi Ressamları Kataloğunda yapılan incelemede Ahmed Vesim Paşa'nın Otoportresi (*95,5x64 cm Tuval Üzerine Yağlıboya*) bulunmaktadır. (Üçüncü bölüm bkz.)

Yukarıda adı geçen eserlerin haricinde Rükni tarafından kaleme alınan 1864-1865 yılları arasında tarihlenen sözlük bulunmaktadır. Eserin sonunda Ahmed Vesim Paşa'nın kaptanlığını metheden Hakkı adlı bir kişinin yazmış olduğu ta'miyeli bir tarih manzumesi vardır.

1. GİRİŞ

Bu araştırmada; 19. yüzyılın en önemli devlet adamlarından, Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin hemen her kademesinde görev alıp Sultan Abdülaziz ile II. Abdülhamid dönemlerinde Kaptan-ı Deryalık görevinde bulunan, 86 yıllık ömrünün 74 senesini asker, 47 yılını ise müşir olarak geçiren, bu nedenle döneminde ‘‘Şeyh-ül Vüzera’’ olarak anılan, Ahmed Vesim Paşa’nın (1824-1910) biyografisi üzerinde durulacaktır.

Bu dönem aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin her alanda önemli değişim ve dönüşümleri geçireceği kritik bir evreyi teşkil etmektedir. Zira İmparatorluk eski kudretini kaybetmiş ve bir nevi kendi sınırlarına çekilerek düşmanın gelmesini bekleyen pasif bir politika izler hale gelmişti.¹ Bu değişim ve dönüşüm yalnızca politikacıları, kurum ve kuruluşları değil aynı zamanda askeri yetkilileri de etkilemişti. Osmanlı Devleti’nin cihan şümül bir devlet haline gelmesinde çok önemli payları bulunan Kaptan-ı Deryalar, artık ‘‘fenn-i deryada mahir’’ kişiler arasından değil, çoğunlukla kara askerleri,² saray görevlileri³ veya damatlar⁴ arasından seçildiğinden, denizcilikten yetişmeyen ve deniz sorunlarına yabancı liyakatsiz bu Kaptan-ı Deryalar, Çeşme⁵, Navarin⁶ ve Sinop⁷ baskınları gibi tarihi felaketlerde etkili oldular. Bunun yanında Babıali içerisindeki hizip çatışmaları sonucunda donanmanın Mısır Valisine teslimi⁸ etrafı denizlerle çevrili İmparatorluğu, yüzyılın ilk yarısında resmen savunmasız bir duruma düşürmüştür.

19. yüzyıl, dünya siyasetindeki dengeleri de değiştirmişti. İngiltere, Mısır’ı; Fransa, Suriye, Lübnan, Cezayir ve Tunus’u; İtaya, Trablusgarp ve Bingazi’yi; Avusturya, Selanik ile Bosna Hersek’i; Rusya ise Boğazları ele geçirme düşüncesindeydi. Ayrıca Bulgaristan ‘‘Büyük Bulgaristan’’, Yunan Krallığı ise Bizans İmparatorluğu’nu yeniden

¹ Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, Deniz Basımevi, İstanbul 1973, C.3 s.9-10

² Örneğin; *Hasan Rıza Paşa ile Kıbrıslı Emin Paşa*.

³ Örneğin; *Hacı Salih Paşa ile Hacı Mehmet Paşa’nın önceki görevi Ahırcıbaşı Yardımcılığıdır*.

⁴ Örneğin *Damat Mehmet Ali Paşa*, bu dönem içerisinde altı defa Kaptan-ı Deryalığa getirilmiştir.

⁵ *Ruslar tarafından, 7 Temmuz 1770 tarihinde Osmanlı Donanması’nın yakılması hadisesi*.

⁶ *İngiltere, Fransa ve Rusya müttefik donanmalarının 20 Ekim 1827 tarihinde Osmanlı Donanması’na düzenlediği baskın hadisesi*.

⁷ *Ruslar tarafından, 30 Kasım 1853 tarihinde Osmanlı Donanmasına baskın hadisesi*.

⁸ *Kaptan-ı Derya Ahmed Fevzi Paşa, 1839 yılında firar ederek Osmanlı donanmasını Mısır’a teslim etmiştir. Bu nedenle Hain veya Firari Ahmed Fevzi Paşa olarak anılır*.

kurma hayali içerisindeydi.⁹ Gittikçe güçlenen Rusya, İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya'nın yanı sıra küçük Balkan devletleri bile gözünü Osmanlı topraklarına çevirmişlerdi. Görülüyordu ki Osmanlı Devleti'ni bekleyen tehlike denizler üzerinden gelecekti. Avrupalı devletlerin Akdeniz ve Doğu Akdeniz üzerindeki tüm bu emelleri, Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin hayli güçlü olmasını gerektirmekteydi. Buna karşın Osmanlı Donanması, bu tehlikeye ne kadar hazırды? Osmanlı Devleti'nin varlığını ve mukadderini etkileyecek olan bu tehlikeler karşısında zaman kaybetmeksizin Karadeniz, Akdeniz ve Ege'de güvenliğini sağlayacak bir politika oluşturması gerekiyordu. Bunun için çağa uygun modern bir deniz gücüne sahip olmalıydı.¹⁰ Bu durum siyasi ve ekonomik zorluklarla boğuşan Osmanlılar için varlık ile yokluk arasında yapılacak zorlu bir seçimdi.

19. yüzyılın ilk yarısında demir çelik sanayisi ve buharlı makinelerin hızla gelişmesi, gemi inşasında da önemli değişikliklere yol açmıştır. Avrupalı devletler, her alanda olduğu gibi denizcilik alanında da kıyasıya bir rekabete tutuşmuşlardı. 1859 yılında İngiltere, 95 hat gemisi ile 96 firkateyne sahipken, Fransızlar 51 hat gemisi ve 97 firkateyn ile İngilizleri takip ediyordu.¹¹ Osmanlı Donanması'nın sayısı ise kalyon, firkateyn ve korvetler ile birlikte 72 gemiden oluşuyordu.¹² Bu gemiler içerisinde özellikle İngiltere'den sipariş edilen 10 parça gemi modern ve çağa uygun gemilerdi. Bu nedenle uzun süre hizmette kalmış ve kullanılmışlardı. Ancak bu gemilerin dışında kalan gemilerin yarısından fazlası 1853-56 Kırım Savaşı'ndan sonra revize edilmişti. İstimbot¹³ gemilerin ömürlerinin 20 yıl, kürek dönemi gemilerinin ise daha kısa ömürlü olması düşünüldüğünde, hizmet sürelerini çoktan doldurdıkları anlaşılıyordu.¹⁴ Kırım Savaşı modern buharlı gemilerle geleneksel yelkenli ve modern olmayan buharlı gemiler arasında yaşanan bir bilek güreşiydi. Bu savaşta ilk defa buharlı gemiler doğrudan ve dolaylı olarak savaşın her cephesinde kullanıldı. Bu teknolojidен istifade eden devletler (İngiltere ve Fransa) galip geldi. Tarihi vakıa, savaşlarda bundan böyle galip gelmenin

⁹ Celalettin Yavuz, "Sultan Abdülaziz Donanması-Yelkenli Teknelerden Buharlı Makinelere Geçiş, Bitmeyen Reform İhtiyaçları", *XIII. Türk Tarih Kongresi (Bildiriler)*, Ankara 1999, s: 1808-1812

¹⁰ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, s.63-64

¹¹ Yavuz, "Sultan Abdülaziz Donanması-Yelkenli Teknelerden Buharlı Makinelere Geçiş, Bitmeyen Reform İhtiyaçları", s.1808-1812

¹² Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, s.10-12

¹³ *Makineli ve süratli küçük tekne*

¹⁴ Emin Yakıtıl, "Abdülaziz Donanmasına Dair Bir İnceleme" *VIII. Türk Tarih Kongresi (Bildiriler)*, Ankara 1981, s.1342

olmazsa olmaz şartı olarak devletlerin savaş filolarını bir an önce buharlı gemilerden inşa etmesini gerektirmekteydi. Kırım Savaşının akabinde Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra ise yelkenliler yerlerini bir daha dönmek üzere buharlı gemilerin heybetli gücüne bırakıyordu.

Bu noktada; Osmanlı Deniz Kuvvetlerini tekrar eski kudretine ulaştırmayı amaçlayan Ahmed Vesim Paşa¹⁵ gibi Kaptan-ı Deryalar, dönemin buharlı ve zırhlı savaş teknolojisini de Osmanlı Donanması'na tatbik etmek istemişlerdi. Osmanlı Deniz Kuvvetlerinde yelkenden buharlıya geçiş sürecinin yaşandığı bu dönemin en önemli simalarından biri olan Ahmed Vesim Paşa'nın biyografisi, aynı zamanda dönemin panoramasıdır. Dolayısıyla Ahmed Vesim Paşa merkezinde Sultan Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemi Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin geçirdiği dönüşüm anlatılmaya gayret edilecektir. Ayrıca günümüzde halen tartışılmaya devam eden Sultan Abdülaziz'in ölümünün intihar mı yoksa cinayet mi olduğu, II. Abdülhamid'in donanmayı Haliç'te çürümeye terk edip etmediği noktasındaki soruların cevabına da katkıda bulunulmaya çalışılacaktır. İlerleyen bölümlerde detaylarına ulaşacağınız monografi türünde yapılan bu araştırma; Ahmed Vesim Paşa'nın öğrencilik hayatından başlayarak kariyerinin zirvesi olan Kaptan Paşalığa uzanan sürecini, dönem içerisindeki konumunu, siyasi ve kişisel çekişmelerini, kazançlarını ve kayıplarını detaylarıyla aktaracağı gibi, Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin de geçirdiği dönüşümü ortaya koymayı amaçlamaktadır.

¹⁵ BOA. DH. SAİD.d 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

2. KAPTAN PAŞA MAKAMI

2.1. Kaptan Paşa Kavramı

Kaptan Paşa veya bilinen diğer bir adıyla Kaptan-ı Derya, Osmanlı donanmasının en yüksek rütbeli amiri ve başkomutanıydı.¹⁶ Osmanlı Merkez Teşkilatı yöneticilerinden¹⁷ biri olan Kaptan Paşa; donanmanın teşkilatlanmasından, idaresinden, savaş ve barış zamanı muhafazasından sorumluydu.

Kâtip Çelebi; Türklerin Anadolu'ya geldikten sonra denizcilik terimlerini İspanyollardan, İtalyanlardan ve Rumlardan aldığını ifade eder.¹⁸ *Kapudan* kelimesi de menşei itibariyle İtalyanca *capitán*¹⁹ kelimesinden türediği düşünülmele 15. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlılarda ‘*Donanma kumandanı*’ sıfatıyla kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır.²⁰ Her ne kadar Kaptan terimi yabancı menşeli olsa da Kaptan Paşalık müessesesi tamamen Türklere özgü bir teşkilattır.²¹

1401 tarihinde Gelibolu deniz üssünün tamamlanmasıyla birlikte Saruca Paşa, ilk Osmanlı Kaptan Paşası olarak tarihe geçer.²² Kaptan Paşa unvanının ise ilk defa 1551 tarihinde Sinan Paşa, Kaptan-ı Derya unvanının da 17. yüzyıl başlarında Kayserili Halil Paşa'nın kullandığı tespit edilmiştir.²³ Barbaros Hayreddin Paşa'nın donanma komutanlığına ve Cezâyir-i Bahr-i Sefîd²⁴ eyaleti yönetimine getirilmesine kadar bütün kaptanların Gelibolu sancak beyi olarak donanmanın başında oldukları görülmektedir.²⁵ Kaptan Paşalar sancak beyi statüsünde görev yapmalarına rağmen diğer sancak beylerinden farklı bir konumda oldukları hemen göze çarpmaktadır. Şöyle ki; Fatih Sultan

¹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, 4. Baskı, s.414

¹⁷ Aybars Pamir, ‘Kaptan Paşa ve Hukuki Statü’, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 53, S:3, Ankara 2004, s.39

¹⁸ Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l Kibar Fi Esfari'l Bihar*, çev. Orhan Şaik Gökyay, Tercüman Yayınevi, İstanbul 1980, s.212-213

¹⁹ ‘*Capitán*’ kelimesi ise köken itibariyle Latince ‘*Capitanus*’ ve ‘*Capitaneus*’ kelimelerinden türemiştir.

²⁰ İdris Bostan, ‘‘Kapudan Paşa’’ *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C:24, İstanbul 2001, s.354

²¹ Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islâhat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, Türk Tarihi Kurumu Basımevi, Ankara 2001, s.18

²² Bostan, ‘‘Kapudan Paşa’’ s. 354

²³ İdris Bostan, *Türk Denizcilik Tarihi*, Deniz Basımevi, İstanbul 2009 s. 297

²⁴ *Osmanlı taşra teşkilâtında bir beylerbeyinin idaresi altında bulunan en büyük idari birim.*

²⁵ Bostan, ‘‘Kapudan Paşa’’ s. 354

Mehmet döneminde Zağanos Paşa ile Mesih Paşa vezirlikten; Mahmut Paşa ise sadarettten azledilerek Gelibolu sancak beyliğine, Kanuni Sultan Süleyman devrinde ise Kaptan Paşalar, terfi ettiklerinde Rumeli, Şam, Rum ve Karaman beylerbeyliğine tayin edilmişler ve ‘‘Gelibolu emiri ve kapudani’’, ‘‘Gelibolu kapudani’’, ‘‘emir-i derya ve kapudan’’ olarak adlandırılmışlardır.²⁶ Başlangıçta Derya Beyi veya Gelibolu Sancak beyi statüsünde görev yapan Kaptan Paşalar, Barbaros Hayreddin Paşa’nın donanmaya katılması ile 1534 tarihinde kurulan Cezâyir-i Bahr-i Sefid eyaletinin beylerbeyliğine getirilerek ‘‘mîrimîran-ı derya’’, ‘‘mîrimîrân-ı cezâyir ve kapudan’’ olarak adlandırılmışlardır.²⁷ 16. yüzyılın sonunda beylerbeyliğinin yanında vezirlik rütbesine sahip olmuşlar, 18. yüzyıldan itibaren de ‘‘Kapudân-ı Derya’’ olarak zikredilmişlerdir.²⁸ 1867 tarihinde Bahriye Nezaretinin kurulmasıyla bu unvanlar kaldırılarak yerini ‘‘Bahriye Nazırı’’na bırakmıştır.²⁹

Teoride ve pratikte Kaptan Paşaların mutlaka denizcilikten yetişmesi şart değildi. Eyalet valilerinden veya kubbe vezirlerinden herhangi birinin de Kaptan Paşa olarak atanması mümkündü.³⁰ Örneğin Müezzinzade Ali Paşa Yeniçeri Ağalığından, Derviş Mehmet Paşa Bostancıbaşılığında, Köse Ali Paşa Sadaret Kaymakamlığından, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ise Diyarbakır Beylerbeyliğinden Kaptan-ı Deryalığa atanmışlardı.³¹ Ancak bu şekilde yapılan atamalar ile göreve gelenlerin istenilen başarıyı gösterememeleri üzerine Kaptan Paşalığın denizcilikten yetişmiş olanlara verilmesi düşünülmüş³², Bahriye Kanunnamesi (1701) ile ‘‘fenn-i deryada mahir’’ ve ‘‘dakayık-ı merakib-ü sefayine vakıf’’ kaptan ve reislerin atanmaları kararlaştırılmıştı.³³ Ancak 19. Yüzyılda görev yapan Kaptan-ı Deryaların, bu kapsamın dışında tutulduğu görülmektedir.

²⁶ Bostan *Türk Denizcilik Tarihi*, s.297-298

²⁷ Bostan, ‘‘Kapudan Paşa’’, s.354

²⁸ Bostan, *Türk Denizcilik Tarihi*, s.297

²⁹ Gencer, *Bahriye’de Yapılan Islâhat Hareketleri ve Bahriye Nezareti’nin Kuruluşu (1789-1867)*, s.336-337

³⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti’nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.414-415

³¹ Muhammet Nuri Tunç, Mehmet Taş, ‘‘18. Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Kaptan Paşalık’’, *Social Sciences Studies Journal*, C.5, S.33, 2019, s.1979

³² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti’nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.415

³³ Tunç, Taş, ‘‘18. Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Kaptan Paşalık’’, s.1979

Tablo 1.1 19. Yüzyıl Kaptan-ı Deryaları³⁴

Sıra	Kaptan-ı Derya	Atanma	Azil	Önceki Görevi
1	Damat Küçük Hüseyin Paşa	11 Mart 1792	7 Aralık 1803	Saray Başçuhadarı
2	Mehmet Kadri Paşa	12 Aralık 1803	24 Kasım 1804	Kalyon Kaptanı
3	Hacı Hafız İsmail Paşa	24 Kasım 1804	24 Nisan 1805	Bostancıbaşı
4	Hacı Mehmet Paşa	24 Nisan 1805	21 Kasım 1806	Bostancıbaşı
5	Hacı Salih Paşa	21 Kasım 1806	24 Şubat 1807	Ahırcıbaşı Yardımcısı
6	Cezayirli Seydi Ali Paşa	24 Şubat 1807	23 Ağustos 1808	Donanma Komutanlığı
7	Seyyid Abdullah Ramiz Paşa	24 Şubat 1807	17 Kasım 1808	Alemdar Mustafa Paşa'nın adamı
8	Cezayirli Seydi Ali Paşa (ikinci defa)	22 Kasım 1808	20 Mart 1809	Donanma Komutanlığı
9	Hacı Ali Paşa	20 Mart 1809	7 Haziran 1809	Sadaret Kaymakamlığı
10	Hacı Mehmet Paşa (ikinci defa)	7 Haziran 1809	4 Şubat 1810	Saray Ahırcıbaşı
11	Hafız Ali Paşa	4 Şubat 1810	18 Kasım 1811	İstanbul Şehremini
12	Kara Mehmet Paşa	18 Kasım 1811	22 Aralık 1811	Saray Ahırcıbaşı
13	Koca Hüsrev Mehmed Paşa	22 Aralık 1811	2 Mart 181	Kocaeli Valiliği
14	İçelli Mehmed Paşa	2 Mart 1818	15 Ağustos 1818	Halep-Suriye Valiliği
15	Kasap Başı Hasan Paşa	15 Ağustos 1815	13 Temmuz 1810	Saray Mutfağı Kasapbaşı
16	Deli Abdullah Paşa	13 Temmuz 1810	15 Kasım 1821	Saray Baş İmrahorluğundan
17	Nasuhi Zade Ali Paşa	18 Kasım 1821	18 Haziran 1822	Donanma Komutanlığı

³⁴ İ. Bülent Işın, *Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi*, DZ. K.K. MRK. D. BŞK. Basımevi, Ankara 2004, s. Ek 3-17 – Ek 3-22

18	Topçu Başı Kara Mehmed Paşa	26 Haziran 1822	9 Aralık 1827	Kara Ordusundan
19	Koca Hüsrev Paşa	9 Aralık 1822	24 Ekim 1828	Anadolu Valiliği
20	Topal İzzet Paşa	9 Şubat 1827	24 Ekim 1828	Anadolu Valiliği
21	Pabuççu Ahmed Paşa	24 Ekim 1828	13 Ocak 1830	İstanbul Emniyet Amirliği
22	Damat Halil Rifat Paşa	13 Ocak 1830	12 Kasım 1832	Petesburg Elçisi
23	Çengeloğlu Tahir Paşa	16 Kasım 1832	10 Kasım 1836	Tophane Feriki – Topçu Korgenerali
24	Firari Ahmed Fevzi Paşa	10 Kasım 1836	1 Temmuz 1839	Dolmuş Kayıkçısı
25	Damat Mehmet Sait Paşa	8 Ocak 1840	29 Mart 1841	Ticaret Nazırlığından
26	Çengeloğlu Tahir Paşa (İkinci defa)	29 Mart 1841	16 Şubat 1843	Eski Kaptan-ı Derya
27	Damat Halil Rifat Paşa (İkinci defa)	16 Şubat 1843	6 Ağustos 1845	Eski Kaptan-ı Derya
28	Damat Mehmet Ali Paşa	10 Ağustos 1845	11 Temmuz 1847	(II. Mahmud'un Damadı)
29	Damat Halil Rifat Paşa (Üçüncü defa)	20 Temmuz 1847	23 Nisan 1848	Eski Kaptan-ı Derya
30	Damat Mehmet Ali Paşa (İkinci defa)	27 Nisan 1848	11 Mart 1849	Eski Kaptan-ı Derya
31	Süleyman Refet Paşa	11 Mart 1849	6 Ağustos 1851	Ticaret Bakanlığı
32	Damat Mehmet Ali Paşa (Üçüncü defa)	6 Ağustos 1851	3 Ekim 1852	Eski Kaptan-ı Derya
33	Topçubaşızade Mehmed Paşa	30 Ekim 1852	17 Aralık 1853	Kara Ordusundan
34	Hasan Rıza Paşa	17 Aralık 1853	30 Ocak 1854	Vali
35	Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa	30 Ocak 1854	29 Mayıs 1854	Edirne Valiliği
36	Damat Halil Rifat Paşa (Dördüncü defa)	29 Mayıs 1854	30 Ağustos 1855	Eski Kaptan-ı Derya
37	Damat Mehmet Ali Paşa (Dördüncü defa)	30 Ağustos 1855	30 Mart 1856	Eski Kaptan-ı Derya

38	Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa (ikinci defa)	28 Ağustos 1858	21 Ekim 1858	Eski Kaptan-ı Derya
39	Damat Mehmet Ali Paşa (Beşinci defa)	21 Ekim 1858	2 Ocak 1863	Eski Kaptan-ı Derya
40	İngiliz Mustafa Paşa	2 Ocak 1863	17 Ocak 1863	Tersane Nazırlığı
41	Ateş Mehmed Paşa	2 Ocak 1863	20 Ocak 1865	Donanma Komutanlığı
42	Ahmed Vesim Paşa	21 Ocak 1865	29 Mayıs 1865	Şurayı Bahriye Reisi
43	Halil İbrahim Paşa	29 Mayıs 1865	15 Nisan 1866	Tophane Müşiri
44	Damat Mehmed Ali Paşa (altıncı defa)	15 Nisan 1866	12 Mart 1867	Eski Kaptan-ı Derya

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere 1792 ile Kaptan Paşalığının kaldırıldığı 1867 tarihleri arasındaki 75 yılda toplamda 31 farklı devlet adamı Kaptan-ı Derya olarak görev yapmıştır. Bunlar arasından 8'i, Hacı Salih Paşa (*Ahırcı Başı Yardımcısı*) ve Hasan Paşa (*Kasap Başı*) gibi saray görevlileri arasından atanmıştır. Yine bunlar arasından Halil Rıfat Paşa, Mehmet Sait Paşa ve Mehmet Ali Paşa gibi isimler, "damat kontenjanından" atandıkları gibi defalarca azledilip bu makama tekrar getirilmişlerdir. 12'sini; Vali, Ticaret Nazırı, Belediye Şehremini gibi diğer devlet görevlileri veya kara askerleri oluşturmaktadır. Geriye kalan Cezayirli Seydi Ali Paşa, Ateş Mehmed Paşa ve Ahmed Vesim Paşa gibi isimlerin yer aldığı listede sadece 6 kişi denizci kökenlidir. Bunlar arasından Bahriye Mektebi'nden mezun olan tek kişi ise Ahmed Vesim Paşa'dır.

Binaenaleyh Bahriye Kanunnamesi'nde belirtilen kriterlere göre ataması yapılanların oranı %19'da kalırken %81'i ise bu kapsamın dışında tutulmuştur. Ataması yapılan her 10 Kaptan-ı Derya'dan sadece 2'si denizci kökenlidir. Kaptan-ı Deryaların ortalama görev süreleri 2 yıl 4 ay olurken denizci kökenli kaptan paşaların ise çok daha kısadır. Örneğin Tersane Ocağı'nda yetişen İngiliz Mustafa Paşa'nın görev süresi sadece 15 gün olurken Ateş Mehmed Paşa ise 2 yıl 8 gün görevde bulunmuştur. Tabloda dikkat çeken bir diğer husus ise Sultan Abdülaziz devrine (1861-1876) kadar denizci kökenli Kaptan-ı Deryaların arka arkaya atandığının hiç görülmemiş olmasıdır. Örnek vermek gerekirse denizci kökenli Nasuhzade Ali Paşa'nın başlattığı ıslahat programı kendisinden sonra gelen karacı kökenli Topçu başı Kara Mehmed Paşa tarafından devam ettirilmemiştir. Hiç

şüphesiz bu durum ıslahatların başarılı olmasının önündeki en büyük engeli teşkil etmiştir.

Filhakika 17. yüzyıldan itibaren Kaptan Paşalık, Merkezi idarenin en nüfuzlu ve mühim mevkilerinden biri haline geldi.³⁵ Ancak 18. yüzyıldan itibaren Kaptan-ı Deryalar, sadece kıyı ve sahilleri koruyan bir komutan olarak anılmaya başlanacaktır. Bu savunma anlayışı devletin yıkılış sürecine kadar ağırlık kazanarak devam etmiştir. Halbuki Kaptan Paşalık, sadece kıyı ve sahilleri değil, deniz yollarını da koruyan ve deniz savaşlarıyla devlete büyük ekonomik katkılar sağlayan bir makam idi. Kaptan-ı Deryalar dönemin teknolojisi doğrultusunda gemiler yaptırır, denizcileri kıyılardan toplar ve eğiterek savaşlarda kullanırdı. Kuruluş ve yükseliş dönemlerinde Osmanlı Devleti'nin büyük bir imparatorluk haline gelmesinde dönemin denizcilerinin önemli bir payı vardı. 18. yüzyıl'dan itibaren deniz savaşları, kara savaşlarının psikoloji ve neticesinin belirlendiği savaşlar olmuştur. Hatta denizcilikteki teknolojik gelişmeler deniz savaşlarını daha da ön plâna çıkarmıştır. Dünyanın merkezine yerleşmeye başlayan Büyük Britanya ve Fransa'nın bu mücadelede yaşadığı harplerin neredeyse tamamı denizler ve okyanuslarda yaşanmıştır. 19. yüzyılda ise Kaptan-ı Deryalığa denizci olmadığı için deniz sorunlarını bilmeyen, kimi zaman saraydan yetişme kimi zaman ise damatların atanmasıyla Osmanlı Donanması'nın gardı düşmüş ve adeta kendi sınırlarında düşmanın gelmesini bekleyen pasif bir kitle haline gelmesine neden olmuştu. Artık Osmanlı Donanması sadece boğazları ve kıyıları savunan bir donanma haline gelmişti. Tecrübesiz ve kabiliyetsiz Kaptan-ı Deryaların "idare" ettiği Osmanlı Donanması; Çeşme, Navarin ve Sinop Baskınları gibi saldırılarda düşman donanmaları tarafından yakılmıştır. Daha sonra gelen denizci Kaptan-ı Deryalar, donanmayı tekrar ayağa kaldırmayı hedefleselerde padişahlar, donanmanın başına saraylı kaptan ve damatları atamaktan vazgeçmemişlerdir.³⁶

2.2. Görev, Sorumluluk ve Yetkileri

Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nin yönetimi; donanma ricali, tersane ricali ve tersane halkı olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Donanma ricalini, Kaptan Paşa'nın komutası altındaki

³⁵ Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islâhat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, s.15

³⁶ Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, Deniz Basımevi, İstanbul 1973, C.2 s.3-17

derya beyleri, kaptanlar ve gemilerdeki diğer personel; tersane ricalini, tersanede bulunan üst düzey görevliler; tersane halkını ise gemi inşasında bulunan personel oluşturmaktadır.³⁷ *Bahriye Kanunnamesine* (1701) göre: “*Kapudan paşa cümle ümreâ-i deryâ ve kapudânân ve rü’esâ ve sâir donanma-yı hümayûnum ricâline başbuğ olup..*” Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin başında en yetkili amir olarak Kaptan Paşa bulunmaktadır. Vezir-i Azam Lûtfî Paşa; Kaptan Paşalık görevine gelecek olanların korsanlık yapmış, yaşlı ve denizcilikte tecrübeli kimseler arasından seçilmesini tavsiye ederek Kaptan Paşaların görevinin deniz ticaretinin güvenliğini sağlamak olduğunu,³⁸ Kâtip Çelebi ise Kaptan Paşaların korsanlıktan yetişmesini, denizi tanıyan ve deniz savaşında tecrübeli olmasını, korsanlıktan yetişmeyenlerin ise korsanlara danışması gerektiğini ifade eder.³⁹ Kılıç Ali Paşa, Kaptan Paşalığa tayin edildiğinde görev beratında; düşman ve korsan gemilerinden gelecek tehlikelerin önlenmesi istenildiği gibi sahillerin, adaların ve şehirlerin güvenliğinin sağlanması emredilmişti. 1701 tarihli *Bahriye Kanunnamesinden*; “*Kapudan paşa cümle ümera-i derya ve kapudânân ve rüesâ ve sair donanmay-ı hümayunum ricaline başbuğ olup zümre-i mezbûrenin cümlesi mumaileyhin kelâmına îtimad ve hükümetine kemal-i rev’ ile itaat ve inkıyat eyleyip mumaileyh dahi her fırkanın muktezay-i hallerine göre tertib-i esbab-ı nizamlarına ihtimam eyliye*” anlaşılacağı üzere Kaptan Paşalar; bütün derya beylerinin, reis, kapudan ve kalan donanma ricalinin başbuğu olup faaliyetlerini denetlemekle görevliydi.⁴⁰

Tevkii Abdurrahman Paşa’nın devlet protokolünü ve örgütünü anlattığı kanunnamesi, Kaptan Paşa’nın görevini şu şekilde özetler: “*Vezareti var ise vüzerâ-yı izam silkine dahil olur. Arz günlerinde Divân-ı Hümayûna gelür ve kubbe altında yoluyla oturur ve Tersane-i Âmireye vardıkça iktiza ederse ol semte müteallık davaları istima eder ve ol semt kadısına buyuruldu yazup istima ettirir. Deryaya müteallık umûr-ı külliye ve cüz’iyyeyi görüp bâzı umûr-ı muâzamayı vekil-i saltanat olan Sadr-ı âlî-menzilet hazretlerine arzeder ve deryaya müteallık ve kapudanlığa mahsus umûr için ahkâm verüp tuğra çeker ve deryaya müteallık olan tımar ve zeameti ve sair manâsıbı tevcih eder, bazısını kendi buyurup bazını vekl-i saltanata arzeder. Ve kapudan paşa donanma-*

³⁷ Bostan, *Türk Denizcilik Tarihi*, s.297

³⁸ Mübahat S. Kütükoğlu, *Lütfî Paşa Asafnamesi (Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1991, s.90

³⁹ Katip Çeleni, *Tuhfetü'l Kibar Fi Esfari'l Bihar*, s.115-117

⁴⁰ Bostan, *Türk Denizcilik Tarihi*, s.298

*yı hümayunla her ne semte varırsa dâva dinler ve ahkâm-ı şeriat ve umûr-ı siyaseti icra eyler. Yanınca donanma-yı hümayun kadısı namına bir kadı götürür. Amma kapudan paşanın vezâreti olmasa pâyesi Cezayir beylerbeyliğidir. Meğer ki Cezâyir'den âlî bir eyalet pâyesi inayet buyurula. Alâ küll-i hâl itibar pâyesine göre olur'*⁴¹

Anlaşılacağı üzere Kaptan Paşalar donanmaya ait bütün atamalardan, Cezayir-i Bahr-i Sefid eyaletine ait zeamet ve tımarın verilmesinden ve arttırılmasından sorumluydu. Donanmaya ait tüm işler için hüküm vermeye ve tuğra çekmeye yetkiliydi. Gemi inşası ve donanımı için tersanede yapılan masrafların kayıt altına alındığı muhasebe defterlerini tanzim ettirirdi. Gerek donanma ile sefere çıktığında denizde gerekse karada davaları dinler ve verilen kararın gereğini yerine getirirdi. Kaptan Paşa; tersanede bulunduğunda kendisine ait divanhanede oturur, Padişah'ın veya Sadrazam'ın teftişi veya ziyaretlerinde onları gezdirir, gemi inşa faaliyetleri ve tersane hakkında bilgi verirdi. Donanma sefere çıkarken ve döndüğünde Kaptan Paşa, Yalı Köşkü'nde Padişah'ın huzuruna çıkar ve kendisine hil'at giydirilirdi. Kaptan Paşanın donanmada yardımcısı tersane kethüdası iken tersanede ise tersane ağası idi. Kaptan Paşa denize açıldığında paşa baştardasına binerdi. 18. yüzyılda barış zamanlarında baştardaya ve savaş esnasında "baş kapudane" olarak tabir edilen büyük kalyona binmeleri, üç bayrak ve üç fener takmaları kanun oldu. Osmanlı tarihinin üç büyük deniz yenilgisinden sonra ıslahatlar, Kaptan Paşaların irade ve gayretleri ile gerçekleşmiştir. Kılıç Ali Paşa İnebahtı Deniz Savaşı'ndan sonra; Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşme Vakıyasından sonra; Darendeli İzzet Mehmet Paşa Navarin'deki yenilgiden sonra donanmanın yeniden yapılanmasına büyük önem vermişlerdi. Ayrıca Barbaros Hayreddin Paşa Türk kadirga modelinin oluşturulması ve tersanenin düzenlenmesinde; Güzelce Ali Paşa gemi donanımları ve eyalete salyaneli sancakların ilave edilmesinde; Kemankeş Mustafa Paşa her yıl kırk kadirganın hazır edilmesi kuralı konmasında ve tersane işlerinde; Köse Ali Paşa tersane ocaklarının yeniden düzenlenmesinde; Mezemorta Hüseyin Paşa bahriye kanunnamesinin hazırlanmasında; Küçük Hüseyin Paşa Bahriye Mühendishanesi ile gemi inşa teknolojisinin geliştirilmesinde önemli rol oynadılar.⁴²

⁴¹ Tevkii Abdurrahman Paşa Kanunnamesi, *Milli Tettebular Mecmuası*, C.1, S.3, Temmuz-Ağustos 1331 s.536-538

⁴² Bostan, *Türk Denizcilik Tarihi*, s.299

Bahriye Nezareti'nin kuruluşuna kadar Kaptan Paşaların görevlerini Askeri, Hukuki ve İdari olmak üzere üç başlık altında inceleyebiliriz.

2.2.1. Askeri Görevleri

Kaptan Paşa'nın başlıca askeri görevi, gemilerin inşa edilmesini ve eksiksiz bir şekilde sefere çıkılmasını sağlamaktır. Sefer zamanı donanmanın bütün sorumluluğu Kaptan Paşa'daydı. Donanmanın harekât, ikmal, bakım ve onarımına karar verip emri altındaki tersane ricalini ve gemi kaptanlarını denetlerdi. Nevruz ayı geldiğinde donanmayı Akdeniz'e ve Karadeniz'e sefere çıkarır Kasım ayında ise Dersaadet'e döndürürdü. Kaptan Paşalar için Akdeniz'in güvenliği özel bir anlam ifade ediyordu. Zira ticari ürün alışverişlerinin limanlar aracılığıyla gerçekleşmesi, hac için deniz yollarının kullanılması, İstanbul, Anadolu, Mısır, Kıbrıs ve Mora gibi stratejik toprakların güvenliğinin sağlanması Akdeniz'in güvenliğine bağlıydı.⁴³ 1821 yılından itibaren Girit ve Sisam adalarında meydana gelen isyanlar ile 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması Akdeniz üzerindeki hassasiyeti daha da artırmıştı.

Karadeniz'in güvenliği de Akdeniz kadar önemliydi. Zira 18. yüzyıldan itibaren Rus tehlikesinin giderek artmasıyla İstanbul ve Karadeniz'in güney kıyıları Rus tehdidine maruz kalmıştı. Ayrıca İngiltere, Fransa, İtalya ve Hollandalılara ait ticaret gemilerinin kendilerine verilen kapitülasyonlardan da faydalanarak Cezayir, Kıbrıs, İzmir, Mora, Sakız, İskenderun, Midilli, Akka ve Selanik iskelelerine mal getirip götürüyorlardı. Bu nedenle ilgili yerlere konsolosluklar kurmuşlardı. Ancak ekseriyetle gayrimüslimler arasından seçtikleri konsoloslar birtakım asayişsizliklere sebebiyet veriyordu. Bu konsolosları da azletmek Kaptan Paşanın görevleri arasındaydı.

⁴³ Tunç, Taş, "18. Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Kaptan Paşalık", s.1985-1987

2.2.2. Hukuki Görevleri

Kaptan Paşa'nın başlıca hukuki görevi, donanmaya ait tüm davaları dinleyip karar vermektir. Verdiği kararların infazını da bizzat kendisi gerçekleştirirdi. Ceza, hapis ve serbest bırakma yetkisine sahipti. Kaptan Paşaların da diğer yüksek devlet memurları gibi siyaseten "Katl" yetkisi vardı. Padişah'tan aldığı yetkiye dayanarak idam kararı verebilirdi.⁴⁴ Ayrıca ceza verip Tersane-i Amire zindanlarına gönderilen mahkumların cezalarını firar etmeden çekmeleri, Kaptan Paşa'nın sorumluluğundaydı. Mahkumlara ait bilgiler Tersane defterine kaydedilir ve Kaptan Paşa'ya bildirilirdi. Kaptan Paşa ferman vermedikçe mahkumlar salıverilmez, kürek çekme cezasına çarptırılan mahkumlar ise donanma gemilerine sevk edilirdi. Firar eden mahkumların yakalanması da Kaptan Paşa'nın hukuki görevleri arasındaydı.⁴⁵

Kaptan Paşa'nın diğer hukuki görevleri arasında Divan-ı Hümayun toplantılarına katılıp donanmaya ait sorunları görüşerek çözüme kavuşturmak vardı. Divan-ı Hümayun'da donanma ile ilgili davalar kendisine havale edilir, Kaptan Paşa da gerekli incelemeleri yaparak karar verip infazını gerçekleştirirdi. Öte yandan Kaptan Paşalar; Vezir-i azam başkanlığındaki İkinci Divanı, Padişah başkanlığındaki Ayak Divanı ve Meşveret Yönetimi'nde hazır bulunurlardı.⁴⁶

2.2.3. İdari Görevleri

Kaptan Paşaların başlıca idari görevi; gemi inşası ve donanımı için tersanede yapılan masrafların kayıt altına alındığı muhasebe defterlerini tanzim ettirip donanma personelinin atama, tayin ve terfi gibi özlük dosyalarını muhafaza etmektir. Bunun nedeni ise defter kayıtlarında yapılacak usulsüzlüklerin önüne geçmektir. Binaenaleyh Kaptan Paşalık makamı, bir nevi donanmanın hafızası konumunda idi. Diğer taraftan donanma personelinin savaş esnasında yaralanması veya iş kazası, malullük veya meslek hastalığı

⁴⁴ Pamir, "Kaptan Paşa ve Hukuki Statü" s.46

⁴⁵ Tunç, Taş, "18. Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Kaptan Paşalık", s.1988

⁴⁶ Pamir, "Kaptan Paşa ve Hukuki Statü" s.44

gibi nedenlerle mağdur olmaları halinde Kaptan Paşalar, bu durumu sultana arz ederlerdi. Uygun görülmesi halinde bu kişilere maaş tahsis edilirdi.⁴⁷

Protokol ve teşrifat kurallarının uygulanması da Kaptan Paşa'nın idari görevleri arasındaydı. Örneğin Donanmanın Akdeniz'e çıkışında; “ *Yevm-i mezburda re'fetlü sadriâzam hazretleri ve semâhatlü şeyhülislâm efendi hazretleri ihtiyar buyurulan vakitte Yalı Köşkünde hazır ve kudüm-ı meymenet-lüzûm-ı hazret-i şehriyâriyê muntazır olurlar. Ba'dehu şevketlü, kerametlü efendimiz hazretleri kasr-ı merkuma çıkacak kapudan tahrik-i rikâb-ı zuhur buyurdıklarında alkış olunur*” İstanbul'a dönüşünde; “ *Sadriâzam, şeyhülislâm, kapudan paşa hazerâtı arza teşrif buyurup; ümera-i derya ve kapudânâna cidâr-ı mezkûrun kapusu önünde hil'atler ilbas ve tamam oldukda*” Bayramlaşma törenlerinde; “ *Ramazân-ı şerîfin yirmiyedinci Cuma günü tayin olunan vakitte saadetlü kapudan paşa hazretleri selîmî ve erkân kürk ve divan bisatlü esb ile ve iki re's yedekleri ve önlerince kapucular kethüdaları ve selâm ağaları mücevveze ve erkân kürklerle ve dört nefer şatırları ve saracbaşıları ve yedekçibaşıları mu'tad üzere kendulere mahsus kıyafetleriyle sudur-ı kriram hazerât-ı bâb-ı asafiye gelüp teşrif*” teşrifat kuralları uygulanırdı.⁴⁸

Protokol kuralları gereği Padişah'ın; Tersane-i Amire'ye ziyarete geleceği öncelikle Vezir-i Azama bildirilir, ardından Kaptan Paşa'ya haber edilirdi. Padişah'ın Tersaneye gelişi, Vezir-i Azam, Kaptan Paşa, Reisülküttap, Çavuşbaşı ve Rikab-ı Hümayun Ağaları tarafından iskele başında karşılanır ve peşinden yürünerek Divanhane Kasrı'na gidilirdi. Kaptan Paşa'nın elinde sedefkâri asası ile Padişah'ın peşinden yürümesi adettendi. Tersane bahçesine geçildikten sonra Tersane Ricâline verilecek atıyye (*bahşiş*) Kaptan Paşa'ya teslim edilir ve tören biterdi.

Anlaşılabacağı üzere Kaptan Paşalar, Padişah'ın mutlak egemenlik yetkisini kullanarak oldukça geniş yetkilerle donatılmıştır. Ancak Kaptan Paşalar da diğer kamu görevlileri gibi her an görevden alınabilir, değiştirilebilir veya katledilebilirlerdi. Makamı için garanti veya güvence söz konusu değildi.⁴⁹ Örneğin Trablusgarp'taki asayişsizliği önlemek için gönderilen ve dönüşte padişaha gönderilen hediyelerin tamamını teslim

⁴⁷ Tunç, Taş, “18. Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Kaptan Paşalık”, s.1991

⁴⁸ Gökyay, *Osmanlı Donanması ve Kapudan-ı Derya İle İlgili Teşrifat Hakkında Belgeler*, s.35

⁴⁹ Pamir, “Kaptan Paşa ve Hukuki Statü” s. 50-51

etmediği gerekçesiyle Kaptan-ı Derya Uzun Piyâle Paşa idam edilmiştir. Musa Paşa ise Girit seferinde donanmayla askerini naklini Boğaz'daki Venedik ablukası yüzünden başaramayınca azledilmiş, ardından hapsediği Yedikule'de idam edilmiştir. Kusurları nedeniyle görevden alınan veya katledilen Kaptan Paşaların menkul, gayrimenkul ve her türlü malları devlet tarafından müsadere edilirdi. Örneğin üç Defa Kaptan Paşalık görevine getirilen Canım Hoca Mehmet Paşa Osmanlı-Rus savaşı (1736-1739) devam ederken Kefe'den izinsiz ayrıldığı gerekçesiyle görevden alınarak bütün malı müsadere edildi ve sürgüne gönderildi.⁵⁰ Kaptan-ı Derya Ali Paşa, Venedik ile İmroz Adası açıklarında gerçekleşen muharebede donanmanın ağır zayıatı üzerine azledilmiş ardından ise malları müsadere edilerek devlet hazinesine geçirilmiştir.⁵¹

2.3. Kaptan Paşa Eyaleti, Gelir ve Giderleri

Osmanlı Devleti'nin; Limni, Eğriboz, Midilli, Rodos ve İstanköy gibi adaları ele geçirerek sınırlarını genişletmesi bir takım idari meseleleri de beraberinde getirmiştir. Barbaros Hayreddin Paşa'nın donanmanın başına geçmesi üzerine Anadolu Beylerbeyliğinden Sigla, Biga ve Kocaeli, Rumeli Beylerbeyliğinden ise Midilli, Karlıeli, Eğriboz, İnebahtı ve Mezistre sancakları alınarak yeni eyalete teşkil edilmiş ismi de "Cezayir-i Bahr-i Sefid" veya diğer bir adıyla "Kaptan Paşa Eyaleti" olmuştur. Eyaletin gelir kaynakları da Kaptan-ı Deryalara bırakılmıştır. İmparatorluğun en güçlü dönemlerinde, Kaptan Paşa eyaleti Doğu Akdeniz'de İskenderun Körfezinden Cezayir-i Garb'a kadar tüm Akdeniz kıyılarını kapsamakta idi.

Evlia Çelebi Seyahatnamesinde yer alan Kaptan Paşa Eyaleti hakkındaki bilgilere göre; eyalet 15 sancaktan meydana geliyordu. Has olan yerler; Eğriboz, (400 000) Mezistre, (319 000) İnebahtı, (300 000) Midilli (300 000) ve Rodos, (270 000)'tan oluşuyordu. Geriye kalan Mehdiyye, Nakse ve Sakız sancakları ise salyaneliydi.⁵² Aynî Ali Efendi ise Gelibolu'da Kaptan Paşa hası 850 000 akçe, Sigla sancakbeyi hası 300 082 akçe,

⁵⁰ Meltem Aydın, "Kaptan-ı Derya Canım Hoca Mehmet Paşa" *Bilig*, S.77, 2016, s.44

⁵¹ Ramizpaşazade Mehmet İzzet Bey, *Harita-i Kapudanan-ı Derya*, s.116

⁵² *Evlia Çelebi Seyahatnamesi, Anadolu, Suriye, Hicaz (1671 -1672)*, Devlet Matbaası, C.9, İstanbul 1935, s.179

Eğriboz sancakbeyi hassı 440 000 akçe, Rodos sancakbeyi hassı 264 437 akçe, İnebahtı sancakbeyi hassı 300 000 akçe, Rodos sancakbeyi hassı 277 000 akçe, Kocaili sancakbeyi hassı 246 526 akçe, Midilli sancakbeyi hassı 240 000 sancakbeyi hassı olarak gösterilmiştir.⁵³

Kaptan Paşaların yıllık gelirleri Gelibolu sancak beyi rütbesinde 550 000 akçe iken Cezayir Beylerbeyi rütbesine tayin edildikten sonra 700 000 akçeye yükselmiştir. 17. yüzyılda bu miktar 885 000 akçeye kadar çıkmıştır. Ayrıca Kaptan Paşa, eyaletine bağlı Ege adalarının (*Rodos, Eğriboz, Gelibolu Karlılı, Midilli, İnebahtı*) maktu vergisini toplar ve kendisine ait olanın dışındaki miktarı hazineye gönderirdi. Bu miktar 17. yüzyılda 70 00 kuruş iken 18. yüzyılda 300 000 kuruşa yükselmiştir.⁵⁴ Has geliri ise 888 500 akçe idi. Bunun yanında Kaptan Paşa Eyaleti'ndeki adalardan 33 küçük adayı iltizama verir ve oradan da 70 000 kuruş varidat alırlardı. Bu miktar 18. yüzyılın sonlarında 300 000 kuruşa kadar çıkmıştır. Bunun 80 000 kuruşu iltizam bedeli olarak maliye hazinesine gider diğer ise Kaptan Paşa'ya gelir olarak kalırdı. Bu gelirlerin haricinde Kapudane'den (*ikinci amiral*) ve daha alt görevli kaptanlara ve tersaneye tayin edilen memurlara kadar "caize" ismiyle hepsinden her sene para alırdı. Ancak bu kadar yüksek gelire rağmen giderleri de oldukça fazla idi. Padişah'a ve haremine ağır hediyeler vermesi gerekirdi. Kaptan Paşalar sefere giderken Yalı Köşkü'nde Padişahın huzuruna çıkar ve Padişah Hazinesine "döşeme baha" ismiyle 20 000 kuruş para verirdi. Kaptan-ı Deryalık makamı devletin en üst düzey kademelerinden biri olduğundan sadrazamdan sonra en kalabalık maiyete sahipti. Kethüda, çavuşbaşı, hademe ve muhafızlarıyla 60 kişiyi yanında bulundururdu.⁵⁵ Ayrıca Kaptan Paşalar, "cebelü" yani tam teçhizatlı askerlerin masraflarını karşılayarak sefere götürmesi gerekirdi.⁵⁶

Kaptan Paşa Eyaleti (*Cezayir-i Bahr-i Sefid*) 1864 Vilayet Nizamnamesine göre 1876 yılında vilayete dönüştürüldü. Yeni düzenleme ile Sakız, Rodos, Biga, Kıbrıs, Midilli ve İstanköy sancaklarından oluşan vilayetin merkezi bir müddet Çanakkale, daha sonra ise Biga yerine Limni sancak merkezi oldu. Vilayet merkezi Rodos ile Sakız arasında birkaç

⁵³ Aynî Ali Efendi, *Kavanîn-i Al-i Osman Der Hülâsa-i Mezâmîn-i Defter-i Divân*, Tasvir-i Efkâr Gazetesi, İstanbul 1863, s.20

⁵⁴ Bostan, *Türk Denizcilik Tarihi*, s.299

⁵⁵ Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, çev. Ahmet Maden – Sertaç Canpolat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018 s.49

⁵⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.417

kez değiştikten sonra 1876 yılından itibaren Rodos vilayet merkezi olarak kaldı. 1878 yılında Kıbrıs geçici olarak İngiltere'nin yönetimine bırakılınca sancak sayısı dörde düşmüş oldu. Bu suretle 4 sancak, 12 kaza, 21 nahiye ve 236 birimden oluşan Kaptan Paşa eyaleti bu durumunu Balkan savaşına kadar korudu. Ancak Balkan ve I. Dünya savaşlarından sonra eyalet tamamen dağıldı. ⁵⁷ Böylelikle vilayetlerin ve adaların elden ıkışı Kaptan Paşaların gelirlerini de olumsuz etkilemiş oldu.

2.4. Kaptan Paşalığın Kaldırılması

1867 yılına kadar Kaptan Paşa; askeri, hukuki ve idari işleri tek başına yürütmek zorunda idi. Ancak zamanla uluslararası ticaretin, denizcilik hukukunun, deniz teknolojisinin değişimi ve gelişmesine paralel olarak denizcilik meselelerinin artması, Kaptan Paşaların hem askeri hem de hukuki ve mali görevlerini yürütemez hale getirmişti. Bu nedenle Sadâret Makamı tarafından 11 Mart 1867 tarihinde bir takrir hazırlanarak bundan böyle Kaptan Paşa'nın sadece Donanma'ya komuta etmesini, idari ve mali ynlerin ise yeni kurulacak olan Bahriye Nezareti tarafından yürütülmesi teklif edilmişti. ⁵⁸

Bahriye Nazırı Hakkı Paşa tarafından sadarete sunulup kabul edilen 1867 tarihli nizamnamede Bahriye Nezareti'nin görevleri şu şekilde sıralanmıştır:

- I. Donanma ve Tersane'nin bütün tamir ve inşaat işleri Bahriye Nezareti'nin uhdesinde toplanacak ve yürütülecektir.
- II. Denizcilikle ilgili bütün satın alma işleri Nezaret'e devredilecek ve eskiden bu iş ile meşgul olan tüm heyetler Nezaret'e bağlanacaklardır.
- III. Tüm bu heyetlerin düzenlenmesi, kullanılması ve değişiklikleri Bahriye Nazırının kararına sunulacaktır.
- IV. Büyük çapta harcama gerektiren işler ile gemi inşaları Bahriye Nazırı tarafından Bâb-ı l'ye sunulacak, Vkel-yı Devlet arasında yapılacak görüşmeden sonra konu Padişah'a arz edilecek ve irade-i seniyye gereğince hareket edilecektir.
- V. Gemi sayıları ile bahriye askerlerinin sayısının arttırılması gerektiğinde Kaptan Paşa ile Bahriye Nazırı ortak karar vereceklerdir.

⁵⁷ şakiroğlu, *Cezâyir-i Bahr-i Sefid*, s.500-501

⁵⁸ Gencer, *Bahriyede Yapılan Islahât Hareketleri ve Bahriye Nezâretinin Kuruluşu (1789-1867)*, s.317-319

VI. Bahriye askerlerinin maaş, yiyecek ve kıyafet gibi meseleleri Kumanda Meclisi tarafından raporla Kaptan Paşa'ya sunulacak, Kaptan Paşa da bu raporu onaylayınca Bahriye Nezaretine sunacaktır.

VII. Yeni teşkilatın ana gayesi; masrafları en alt düzeyde tutarak yapılacak işlerin en yüksek faydayı getirmesi temeline oturtulmuş, Bahriye Nezareti de bu konuda sorumlu tutulmuştur.⁵⁹

Böylece Tersane-i Amire'nin mali ve idari işleri Bahriye Nezaretine verilmiş olup donanma komutanlığı görevi ise Kaptan Paşa'ya bırakılmıştır. Ayrıca Kaptan Paşalık makamının Bahriye Nezaretine bağlı kalması öngörülmüş, Donanma ve Tersanenin her türlü işinin Bahriye Nazırı tarafından tespit edilerek Heyet-i Vükela'nın bilgisine sunulmak üzere Bâb-ı Âlî'ye bildirilmesi esası getirilmiştir. Böylece denizcilik işlerinde ilk defa Kaptan Paşalığın dışında ve üzerinde yeni bir makam kurulmuştur. Anlaşılacağı üzere Bahriye Nezareti'nin kurulmasının temel nedeni, tersanenin mali işlerinin düzene sokularak yapılacak harcamaların yerinde olmasını sağlamaktır. Bahriye Nezaretine donanmanın mali durumunu düzenlemekte tam yetki verilmiş, askeri meselelerde ise Kaptan Paşa ile ortak hareket edilmesi öngörülmüştür. Ancak Kaptan Paşalık makamı nezaretin kuruluşundan bir ay sonra kaldırılmıştır. Bu suretle Donanma ve Tersane'nin tüm işleri Bahriye Nezareti'ne bırakılmıştır.⁶⁰

Hülasa yaklaşık beş yüz yıllık bir maziye sahip olan Kaptan Paşalık kurumu, 8 Nisan 1867 tarihinde sona ermiştir. Bu olay Tanzimat dönemi denizcilik alanında Bahriye Meclisi'nin kurulmasıyla birlikte en önemli reform olarak kabul edilmektedir.⁶¹

2.5. Son Kaptan-ı Derya Meselesi

Kaptan Paşalık makamının 8 Nisan 1867 tarihinde kaldırılmasına rağmen birtakım devlet görevlilerinin '*Bahriye Nazırı*' yerine '*Kaptan-ı Derya*' unvanını kullanması, son olarak Kaptan-ı Derya unvanını kimin kullandığı konusundaki tartışmaları da beraberinde

⁵⁹ Gencer, *Bahriyede Yapılan Islahât Hareketleri ve Bahriye Nezâretinin Kuruluşu (1789-1867)*, s.323-324

⁶⁰ Gencer, *Bahriyede Yapılan Islahât Hareketleri ve Bahriye Nezâretinin Kuruluşu (1789-1867)*, s.324

⁶¹ Pamir, '*Kaptan Paşa ve Hukuki Statü*' s.54

getirmiştir. Zira pek çok kaynakta son Osmanlı Kaptan-ı Deryasının Ahmed Vesim Paşa olduğu ifade edilmektedir.⁶²

Filhakika Osmanlı resmi kayıtlarında Kaptan-ı Deryalık unvanının bundan sonra da aralıklarla kullanıldığı görülmüştür. Anlaşıldığı kadarıyla bu göreve gelen paşalar alışageldikleri unvanlarını kullanmayı daha çok tercih etmişler ve bahriye nazırlığının yanında asırlardan bu yana süregelen bu unvanı da kullanmaya devam etmişlerdi. Bahriye nazırı unvanı da zaman içerisinde yerine oturmuş ve eskisine bir daha dönülmemek üzere kurumsal bir hâl almıştır. Öncelikle Kaptan Paşalığın kaldırılıp yetkilerinin Bahriye Nezaretine devrolunduğu esnada Damat Mehmet Ali Paşa, altıncı defa donanmanın başında Kaptan-ı Derya unvanı ile görev yapmakta idi. Kaptan Paşalığın kaldırılması üzerine Damat Mehmet Ali Paşa görevinden istifa ederek yerine ilk Bahriye Nâzırı olan İsmail Hakkı Paşa atanmıştı.⁶³ Bu konuda Uzunçarşılı; *‘‘Kaptan-ı Derya olanların tayinlerinde rütbelerine göre top atılması ve ‘paşa gemisi’ tabir olunan gemiye bayrak çekilmesi ve paşanın bindiği filikaya başlı kıçlı bayrak asılması adetleri de kaptan paşalıkla beraber kaldırıldığını’’* ifade etmektedir.⁶⁴ Dolayısıyla kağıt üzerinde son Osmanlı Kaptan-ı Deryasının Mehmet Ali Paşa olması gerekiyordu. Kendisinden sonra göreve gelen devlet adamları da Bahriye Nazırı unvanını kullanmışlardı. ⁶⁵ Ancak 3 Haziran 1876 tarihinde Bahriye Nazırı Kayserili Ahmed Paşa, Kaptan Paşa makamının tekrar ihdas edilmesi üzerine bir kez daha Kaptan-ı Derya unvanını almıştır. Kayserili Ahmed Paşa'nın Kaptan-ı Derya unvanı almasını Lütfi Efendi şu şekilde ifade eder: *‘‘Kayserili Ahmed Paşa’dan bir miktar bahsedeceğim, merkum cahil ve cesur bed-nâzar bir şahs-ı menfur idi, bunun da hainliğine sebep, meğer Sultan Aziz Han, Kapudan Paşalık unvanını diriğ buyurması imiş. Ne büyük melânet Kayserili bayağı bir şahıs olup bu kadar nimet ve servet ve vezârete nail olmuşken Kapudan Paşalık unvanı ile Bahriye*

⁶² Mustafa İsmet Uzun, *‘‘Ahmed Vesim Paşa’’*, TDV *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1989, C.2, s.158-159
Reşad Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul Yayınevi, İstanbul 1946, C.1, s.487

İbrahim Alaettin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyat, İstanbul 1946

⁶³ Gencer, *Bahriyede Yapılan İslahât Hareketleri ve Bahriye Nezâretinin Kuruluşu (1789-1867)*, s.339

⁶⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.420

⁶⁵ *İsmail Hakkı Paşa, Mahmud Nedim Paşa, Ferid Abdülhamid Paşa, Fosfor Mustafa Paşa, Kâmil Paşazâde Salih Paşa, İbrahim Paşa, Sakızlı Ahmed Esad Paşa, Fosfor Mustafa Paşa (ikinci defa), Konyalı Elhâc Ahmed Nâmık Paşa, Hüseyin Avni Paşa, Hasan Rıza Paşa (ikinci defa), Kayserili Ahmed Paşa, Sakızlı Ahmed Esad Paşa (ikinci defa) Çerkes Abdi Paşazâde Mehmed Rauf Paşa, Hasan Rıza Paşa (üçüncü defa), Konyalı Elhâc Mehmed Kâmil Paşa (ikinci defa) Hasan Rıza Paşa (dördüncü defa), Lofcalı İbrahim Derviş Paşa, Abdülkerim Nâdir Paşa*

Nazırlığı namı arasındaki fark-ı mefhumun bu rütbe cinayete kadar cüret verecek efkarda bulunmasının ne derece insana hayret vereceği kabil-i tarif değildir’’⁶⁶

Ancak Kayserili Ahmed Paşa, bu görevde çok fazla kalamayarak 31 Aralık 1876 tarihinde azledildi.⁶⁷ 1 Ocak 1877 tarihinde, yerine getirilen Mehmed Rauf Paşa döneminde Kaptan Paşalık tekrardan Bahriye Nazırlığına çevrildi.⁶⁸ Mehmet Rauf Paşa’dan sonra yerine atanan Said ve Moralı İbrahim Paşalar da Bahriye Nazırı unvanını kullanmışlardır.⁶⁹ Tarihler 13 Mayıs 1878’i gösterdiğinde ise Ahmed Vesim Paşa, Bahriye Nazırı unvanıyla Osmanlı Deniz Kuvvetleri’nin başına atanmıştır.⁷⁰ Burada da Kayserili Ahmed Paşa döneminde olduğu gibi Bahriye Nazırlığını tekrar Kaptan Paşalığa tebdil edilmiş ve Ahmed Vesim Paşa Kaptan-ı Derya unvanını kullanmıştır.⁷¹ Ahmed Vesim Paşa’nın azledilmesi üzerine yerine atanan Hacı Rasim Paşa da Kaptan-ı Derya unvanını kullanmıştır.⁷² Ancak Hacı Rasim Paşa’nın görevinden azledilmesi sonrasında düzenlenen 7 Safer 1298 (h) tarihli belgede: “*Kaptan-ı Derya Rasim Paşa’nın azledilmesi sonrasında kapudanlığın bahriye nezaretine çevrildiği ve bahriye nazırına müşiriyet rütbesi ile beraber bahriye kumandanlığının verildiği*” ifade edilmektedir. Bu suretle Hacı Rasim Paşa’nın Kaptan Paşalıktan azledilmesinden sonra 8 Ocak 1880 tarihinde göreve getirilen Bozcaadalı Hasan Hüsnü Paşa, Bahriye Nazırı unvanını almıştır.⁷³ Kaptan Paşalık makamı da Bahriye Nâzırlığına çevrilmiş, bundan sonra da Bahriye Nazırı unvanı değişmemiştir.⁷⁴

Sonuç itibariyle Kaptan Paşa makamının, 8 Haziran 1867 tarihinde kaldırılması sonrasında iki defa daha ihdas edilip sonrasında tekrar kaldırılması Kaptan-ı Derya unvanını kullanan devlet görevlerinin karışmasına neden olmuştur. Her ne kadar pek çok kaynak Osmanlı Devleti’nin son Kaptan-ı Deryasının Ahmed Vesim Paşa olduğunu belirtmiş ise de arşiv kayıtları Kaptan-ı Derya unvanını kullanan son devlet görevlisinin Hacı Rasim Paşa olduğunu göstermektedir.

⁶⁶ Gencer, *Bahriyede Yapılan Islahât Hareketleri ve Bahriye Nezâretinin Kuruluşu (1789-1867)*, s.340

⁶⁷ Işın, *Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi XIV – XX. YÜZYIL 1299-1922*, ek.3-22

⁶⁸ BOA. İ.DH. 737-60393

⁶⁹ Gencer, *Bahriyede Yapılan Islahât Hareketleri ve Bahriye Nezâretinin Kuruluşu (1789-1867)*, s.339

⁷⁰ BOA. C.BH. 238, 11047 (28/Rebiülahir/1295 – 1/Mayıs/1878)

⁷¹ BOA. C.BH. 238, 11047 (28/Rebiülahir/1295 – 1/Mayıs/1878)

⁷² BOA. İ. DH. 781, 63532

⁷³ BOA. İ.DUİT. 58, 1

⁷⁴ BOA. MB. İ. 69, 145

3. ASKERİ VE SİYASİ YÜKSELİŞİ

3.1. Birinci Kaptan-ı Deryalığı

3.1.1. Nizamiye Firkateyni

Ahmed Vesim Paşa, (H. 1240) 1824 yılında, Tersane-i Âmire Kereste Mahzeni Emini Mehmet Seyyid Reşid Efendi ile III. Selim'in Hazinedarlarından Neşecan Hanımefendinin oğlu ve Enderunlu Hüseyin efendinin torunu olarak İstanbul Yeniçeşme'de dünyaya geldi.⁷⁵ İlk ve ortaokul eğitimini tamamladıktan sonra özel hocalardan Farsça öğrendi.⁷⁶ Babası, Ahmed Vesim'i tıpkı kendisi gibi denizci olarak yetiştirmek istediğinden 12 yaşında Mekteb-i Bahriye'ye kaydettirdi.⁷⁷ Zira bu yüzyılda istikbal henüz denizlerdeydi, çağın en ileri donanımına sahip ve teknik gelişmelerden haberdar olmak iyi bir denizci eğitimi almaktan geçmekteydi. O dönemde mektep, Kasımpaşa'dan Heybeliada'ya henüz yeni taşınmıştı ve adaya filika ile gidip gelinirdi.⁷⁸ Bu suretle genç Ahmed Vesim, hayatının geri kalanını geçireceği denizlere ilk adımını filikalarla atmıştı. Dördüncü sınıfta yirmi, üçüncü sınıfta kırk beş, ikinci sınıfta altmış beş ve son yılında seksen kuruş maaş aldı.⁷⁹ Kendisinin yazdığı siciline göre: “..mektebe mahsus olan gümüş ve altın nişanları alarak..” mezun oldu.⁸⁰ Genç Ahmed Vesim, 17 yaşına geldiğinde Bahriye Mektebi'ni derece ile bitirmiş ve mülazım rütbesi ile dönemin ünlü Kaptan-ı Deryalarından Çengeloğlu Tahir Paşa'nın maiyetinde denizlere açılmıştır. (1841)⁸¹

Bu tarihlerde ise Osmanlı Devleti, 19. yüzyıl boyunca ardı arkası kesilmeyen isyanlardan birisi olan Girit ve Sisam Adalarındaki ayaklanmalar ile mücadele ediyordu. Kıbrıs'tan sonra, 8 393 km² yüzölçümü ve 253,5 km genişliği ile Akdeniz'in ikinci büyük adası olan

⁷⁵ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

⁷⁶ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

⁷⁷ Reşad Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul Yayınevi, İstanbul 1946, C.1, s.487

⁷⁸ İbrahim Akkaya, Fahri Ayanoğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Denizlerimizin Âmirleri*, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s.104

⁷⁹ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

⁸⁰ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

⁸¹ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

Girit, Ege Denizi'nin adeta kilidi konumundaydı. Osmanlı egemenliğinin başladığı 1669 yılından Mora isyanına kadar geçen 150 yıllık süre zarfında sadece bir defa ayaklanma yaşanırken 1821 yılından itibaren pek çok ayaklanma meydana gelmişti. Hiç şüphesiz bunun en önemli nedeni Osmanlı Devleti'nin giderek zayıflayan otoritesi idi. Ayrıca Fransız İhtilali'nin etkileri ile Yunanistan, Rusya ve Avrupalı devletlerin bölge halkını kıskırtması ayaklanmanın diğer temel nedenleriydi.⁸²

1841 yılında Yunan politikacı J. Kollettcis ‘‘Yunanistan Krallığı, sadece Yunanistan değildir. Yanya, Selanik, Serez, Edirne, İstanbul veya Trabzon, Girit ve Sisam Adası'nda Yunan tarihine veya Yunan ırkına bağlı başka yerlerde oturanlar da Yunanlıdır’’ diyerek Yunan meclisinde yaptığı konuşmasıyla Girit isyanını işaret fişegini yakmıştır.⁸³ Osmanlı Devleti ise Girit ve Sisam adalarında huzur ve asayişin sağlanması adına valileri de değiştirmek suretiyle pek çok tedbir almasına rağmen Yunanistan'dan gelen Rumlar, halkı silahlandırarak isyana teşvik ediyorlardı. Bu noktada Ahmet Vesim, Girit ve Sisam adalarındaki isyanların bastırılması süresince Osmanlı donanmasının tecrübe sahibi kaptanı olarak hayati rol oynamıştır. Osmanlı Devleti'nin aldığı onlarca önlemden birisi de Kaptan-ı Derya Çengeloğlu Tahir Paşa'nın,⁸⁴ Nizamiye Firkateyni ile birlikte Girit Adası'na görevlendirilmesi oldu.⁸⁵ Çengeloğlu Tahir Paşa, usta ve cesur bir denizciydi. Kısa süre içerisinde kıvrak zekasıyla Kaptan-ı Deryalığa kadar yükselmişti. Ayrıca 1826 yılında meydana gelen Yunan isyanının bastırılmasında da görev almıştı. Diğer taraftan Nizamiye Firkateyni, Çengeloğlu Tahir Paşa'nın yanı sıra kariyerinin henüz başında olan genç Ahmed Vesim'e de ev sahipliği yapıyordu. Ahmed Vesim Paşa, sicilinde bununla ilgili şu bilgilere yer vermektedir; ‘‘..on yedi yaşında olduğu hâlde Donanma-yı Hümayun ile Girid ve Sisam cezîreleri ıslâhatına me'mûr kapudan-ı deryâ esbak müteveffâ Tâhir

⁸² Kevser Değirmenci, ‘‘1841 Girit İsyanı Öncesi Girit Valisi Mustafa Naili Paşa'nın Adada Aldığı Önlemler’’, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.62, 2019, s.40-41

⁸³ Süleyman Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Yunan Mücadelesi*, Turan Kültür Yayınevi, İstanbul 1987, s.87

⁸⁴ Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen Çengeloğlu Tahir Paşa, Halil Kaptan adlı kişinin gemisiyle Cezayir ve Mısır sularında uzun zaman gezmiş ve daha sonra İstanbul'a gelerek tersaneye girmiştir. Zeki, yabancı dil bilen ve usta bir denizci olduğundan hızla ilerlemiştir. 1832 yılında Kaptan-ı Deryalığa atanarak 4 yıl kadar bu görevde kalmıştır. Abdülmecid döneminde tekrar Kaptan-ı Derya görevine atanmış ve yaklaşık 2 yıl kadar görevini sürdürmüştür. İlk olarak Edirne Valiliğine ardından ise Bosna valiliğine atanmıştır. 1850 yılında Bosna Valisi iken vefat ederek cenazesi İstanbul Eyüp'e defnedilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Aydın Özkan, *Kaptan-ı Deryalıktan Üç Kıta Valiliğine; Çengeloğlu Tahir Paşa – Hayatı, Askeri, İdari ve İlmi Yönü*, Bilgeoğluz Yayınları, İstanbul 2020

⁸⁵ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

Paşa maîyeti ile âmeliyât-ı bahriye görmek için altı ay kadar Nizâmiye Firkateyni hümâyûnunda bulundum..'⁸⁶ Anlaşılacağı üzere genç Ahmed Vesim için Nizamiye Firkateyni bir staj merkezi, Çengeloğlu Tahir Paşa ise akıl hocası olmuştur.

Çengeloğlu Tahir Paşa komutasında bulunan Osmanlı Donanması'nın ilk işi; Hanya, Suda, Kandiye ve Resmo iskeleleri dahil olmak üzere bölgenin tamamını abluka altına almak oldu. Bu sayede ayaklanma çıkarmak isteyen isyancıların adaya girişi engellendiği gibi isyancılara gönderilen asker ve mühimmat yardımının da önü kesildi. Çengeloğlu Tahir Paşa; isyancıların Yunanistan'dan gelen yardımlarının kesilmesi sonrasında çıkan çatışmalarda oldukça fazla kayıp vereceklerini, bu suretle isyancıların geri adım atarak amaçlarına ulaşmadan adayı terk edeceklerini düşünüyordu.⁸⁷ Ancak alınan tüm tedbirlere rağmen, 1841 yılı mayıs ayına gelindiğinde çatışma artık kaçınılmaz hale gelmişti. Osmanlı Deniz Kuvvetleri, hazırlıklarını tamamlayarak Suda Limanından harekete geçti. İlk olarak adanın etrafında keşif turları yapılmış ardından ise isyancılara silahlarını bırakma çağrısında bulunulmuştu. Ancak isyancıların pes etmeye niyeti yoktu. Ahmed Vesim Paşa'nın aile bireylerinin aktardığı hatıraya göre; Girit İsyanı sırasında genç subay Ahmed Vesim'in karaya asker çıkarttığı esnada, alnının hemen üzerinden geçen bir kurşunun fesini deldiğini, Ahmed Vesim'in hiç endişe etmediğini gören Çengeloğlu Tahir Paşa'nın, Ahmed Vesim'i huzuruna çağırdığını ve başını okşayarak *'bu olay bir gün senin baş olacağın ser olacağının işaretidir, hakkında hayırlısı olsun'* diyerek kendisini takdir ettiğini ve bin kuruş da ödül verdiğini ifade etmektedir.⁸⁸ Anlaşılacağı üzere yapılan tüm ikaz ve uyarılara rağmen asilerin silahlarını bırakmadığı ve Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nin adaya asker çıkarttığı görülmektedir. Osmanlı askeri kuvvetleri ise adaya çıktıktan kısa bir süre sonra isyanı kontrol altına almayı başarmış, elebaşları da yakalayıp cezalandırılmıştı. Her ne kadar 1841 yılında meydana Girit isyanı, askeri müdahaleyle bastırılmış ise de ayrılıkçı faaliyetlere engel olunamamıştır. Zira bağımsızlık amacı taşıyan bu isyanlar, hedefe ulaşana kadar devam etmiştir. Hatta 1867 yılında meydana gelen isyanda, Ahmed Vesim Paşa bu defa başkomutan olarak Osmanlı Deniz Kuvvetleri'ni komuta etmiştir. Bu durum bizlere alınan önlemlerin kısa

⁸⁶ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

⁸⁷ Değirmenci, '1841 Girit İsyanı Öncesi Girit Valisi Mustafa Naili Paşa'nın Adada Aldığı Önlemler', s. 55-56

⁸⁸ *Ali Haydar Volkan ile Söyleşi.*

vadede başarılı olduğunu ancak uzun vadede istenilen huzur ve sükunun sağlanamadığını göstermektedir. Diğer taraftan genç subay Ahmed Vesim; Kaptan-ı Derya'nın maiyetinde geçirmiş olduğu altı aylık süre zarfında Bahriye Mektebi'nde öğrendiklerini Girit isyanı ile sahada tatbik etmiş, Çengeloğlu Tahir Paşa'nın da takdirini kazanmıştır. Hiç şüphesiz isyan süresi boyunca edindiği tecrübe gerek askeri gerekse fikri hayatını önemli derece etkilemiştir. Zira yine Ahmed Vesim Paşa'nın aile bireylerinin aktardığı hatıraya göre; Çengeloğlu Tahir Paşa'nın genç subayların yetişmesine çok önem verdiğini, genç subayların yemeklerini Kaptan-ı Deryanın alafranga tertiplenen sofasında yediklerini, Çengeloğlu Tahir Paşa'nın altın takımlarla aynadan bir masanın etrafına subayları oturarak ayna karşısında herkesin dikkatli ve özenli yemek yemesi gerektiğini ve alafranga yemek yeme usullerini gösterdiğini ifade etmektedir.⁸⁹ Bu hatıradan anlaşılacağı üzere Çengeloğlu Tahir Paşa, genç subaylara yalnızca askerî bilgi ve birimini değil, protokol ve nezaket kurallarını da aktarmıştır.

3.1.2. Peyk-i Ticaret Vapuru Süvariliği

Karadeniz'de eşkıyayı önlemek için *Şerefnüma* firkateyni ile dört yıl kadar görevde bulunan Mülâzım Ahmed Vesim, 1851 yılında devlet tarafından *Serbahri* isimli firkateyn ile İngiltere'ye gönderilmiştir.⁹⁰ 19. yüzyılın ilk yarısı denizcilik alanında yelkenden buharlı makinelere geçişin yaşandığı bir dönemi teşkil ediyordu. Osmanlı Devleti ise bu yeni teknolojiyi yakından takip edebilmek adına 19. yüzyıl boyunca Avrupa'ya öğrenci göndermiştir. Bu öğrenci grubu içerisinde yer alan Ahmed Vesim, İngiltere'de kaldığı bir buçuk yıllık süre zarfında kendisinden önceki reformist paşalar gibi Avrupa medeniyeti ile tanışmıştır. Kendisini en çok etkileyen ise İngiliz Kraliyet Donanmasına ait buharlı ve zırhlı savaş gemileri olmuştur. Zira Kraliyet Donanmasına ait savaş gemilerinde; ahşap yerine demir-çelik, rüzgâr veya mürettebatın kürek çekmesi yerine buharlı makineler kullanılmaktaydı. Ahmed Vesim Paşa'nın Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nde gerçekleştireceği ıslahatların fikri temellerini İngiltere'de attığını söylemek mümkündür. Zira Kaptan-ı Deryalığa atandıktan hemen sonra sultanın da rızası ve iznini almayı

⁸⁹ Şehsuvaroğlu, *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*, s:323-328

⁹⁰ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

başararak İngiliz tersanelerine buharlı ve zırhlı savaş gemisi siparişinde bulunmuştur. Ancak 1853 yılında İngiltere'den diplomasını alıp İstanbul'a döndüğünde rütbesi henüz Yüzbaşı'dır.⁹¹

Osmanlı Devleti ise bu dönemde Tanzimat ile başlayan yenileşme sürecini devletin bütün kurumlarında olduğu gibi eyaletlerde de tatbik etmeye çalışıyordu.⁹² Ancak savaşı geçiren uzun yılların ardından 1853 tarihinde bir kez daha Rus tehdidi ile karşı karşıya kalmıştı. Zira Rusların; Kafkaslar, Balkanlar ve Boğazlar üzerindeki emelleri *hasta adam* olarak nitelendirdiği Osmanlı Devleti'ni parçalamaya yönelikti. Rusya; hedeflerine ulaşabilmek adına kimi zaman hamiliğini üstlendiği Ortodoksları isyana teşvik etmiş, kimi zaman ise Osmanlı Devleti ile direkt savaşarak Edirne ve Hünkâr iskelesi gibi antlaşmalar ile önemli kazanımlar elde etmişti. Özellikle Hünkâr İskeleyi antlaşması Rusya'nın, Karadeniz ve Boğazlarda etkin bir güç haline gelmesine imkân sağlamıştır.⁹³ Ancak Rusya'nın Boğazlar üzerindeki emelleri yalnızca Osmanlıları değil, İngiliz ve Fransızları da tehdit ediyordu. Zira İngiliz ve Fransızların sömürgelerine giden yol üzerinde güçlü bir devletin bulunması Doğu Akdeniz'in güvenliğini tehlike altına sokabilirdi. Bu nedenle Rusya meselesi Osmanlı'yı da aşarak uluslararası bir sorun haline gelmişti.

1853 yılına gelindiğinde siyasi ve ekonomik pek çok nedenin yanında bardağı taşıran son damla Sinop Baskını olmuştur. Karadeniz'de fırtınadan zarar gören Kaptan Osman Paşa komutasındaki Osmanlı Donanması, Sinop Limanı'na demirlenmişti. 30 Kasım günü Rus Donanması, Osmanlı Donanmasına baskın düzenleyerek gemilerin tamamını batırdığı gibi binlerce Türk denizcisi de şehit düşerek hayatını kaybetti. Ruslar bununla da yetinmeyerek şehri topa tutmak suretiyle şehre büyük zarar vermişlerdir.⁹⁴ Ahmed Vesim Paşa'nın aile bireylerinin aktardığı hatıraya göre; Paşa'nın baskından hemen sonra makam yaveri olarak Sinop'a gönderildiğini, Paşa'nın şehir halkını enkaz yığınları altında sefalet içerisinde gördüğünü, bu olayı her zaman üzülenek anlattığını nakletmektedirler.⁹⁵ Baskın sonucunda Osmanlı Deniz Kuvvetlerine ait 12 savaş

⁹¹ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

⁹² Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, Deniz Basımevi, İstanbul 1973, C.2 s.376

⁹³ Besim Özcan, "Bir Baskının Anatomisi: Sinop Faciası", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2007, C:1, S:2, s.7

⁹⁴ Özcan, "Bir Baskının Anatomisi: Sinop Faciası" s.7

⁹⁵ Şehsuvaroğlu, *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*, s:323-328

gemisinden 11'i batırılmıştır. Bunun yanında 6 Türk ticaret gemisi ile 1 İngiliz ticaret gemisi ve 1 yük gemisi de aynı akıbete uğramıştır. Resmi kayıtlara göre gemilerde bulunan 2 989 kişiden 1 906'sı şehit düşmüştür. Bunun yanı sıra Sinop şehrine düzenlenen top atışları sonucunda 247 ev, 170 dükkân, 7 mescit ve 2 okul zarar gördüğü gibi 5 kişi de şehit düşmüştür.⁹⁶

İngiltere ve Fransa'nın Sinop baskını sonucunda savaşa dahil olması ile Kırım savaşı yeni bir evreye girmişti. Bir tarafta müttefik Osmanlı, İngiltere ve Fransa devletleri, diğer tarafta ise tek başına Rusya bulunuyordu. Özellikle ittifak çerçevesinde en büyük zorluğun denizyollarının güvenliği ile askeri nakliyatı sağlamak olacağı düşünülüyordu. Rusya denizyollarının güvenliği noktasında oldukça pasif davranarak denizlerin egemenliğini kendiliğinden müttefiklere bırakmıştı. Geriye ise sadece askerin nakli kalıyordu. İşte bu noktada sahneye Yüzbaşı Ahmed Vesim çıkararak Sivastopol muharebesinde kilit bir rol oynamıştır. Yüzbaşı Ahmed Vesim; savaşın arifesinde, 1847-1851 yılları arasında tam dört yıl boyunca Karadeniz'de *Şerefnüma* gemisiyle eşkıya takibinde bulunmuştu. Bu nedenle sahilleri, limanları ve şehirleri çok iyi biliyordu. Savaşın başlamasına müteakip 5 İngiliz, 4 Fransız ve 1 Osmanlı tümeni olmak üzere 60 bin askerin Sivastopol'a çıkarılmasına karar verilmişti. 14-16 Eylül arasında Varna'dan gemilere bindirilen müttefik askerleri, Yüzbaşı Ahmed Vesim'in kılavuzluğunda Sivastopol'un kuzeyindeki *Eupatoria* bölgesine çıkarıldı.⁹⁷ Diğer taraftan Yüzbaşı Ahmed Vesim, Sivastopol muharebesinde Rus donanmasının bulunduğu Kaman Limanına en erken kendi gemisiyle ulaşarak keşifte bulunduğu gibi limanı da zapt etmeyi başarmıştı.⁹⁸

Ahmed Vesim Paşa, Kırım savaşıyla ilgili olarak sicilinde; *'..evvelki Rusya Muhârebesinde ba'dezin buhârât vapur-ı hümayûn süvâri bölüğüyle bahr-i siyâha 'azîmet ve Sivastopol ve Batum havâlisinde üç sene kadar ifâ-yı hıdmet iderek..'*⁹⁹ önemli görevlerde bulunduğu bildirmekteydi. Yüzbaşı Ahmed Vesim, 1853-1856 yılları arasında Sivastopol ve Batum sahillerinde üç yıl boyunca görevler yapmış ve bu tehlikeli iç denizin limanlarında tecrübe kazanmıştır. 1855 yılında savaş devam ederken *Peyk-i Ticaret*

⁹⁶ Özcan, "Bir Baskının Anatomisi: Sinop Faciası" s.13-14

⁹⁷ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, s.390

⁹⁸ Pakalın, *Sicil-i Osmanî Zeyli*, s. 92

⁹⁹ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

Vapuru süvariliğinden *Ca-yi Fer'uh* Firkateyni süvariliğe tayin olmuştur. Tunus ve Mısır donanmaları şiddetli bir fırtına sonucu boğazda batarken Yüzbaşı Ahmed Vesim'in komutasında bulunan *Ca-yi Feruh* firkateyni hasar almadan limana ulaşmayı başarmıştır.¹⁰⁰ Müttefik donanmaları ise 1855 yılı ekiminde Dinyeper Nehri girişindeki Kimborn tahkimatını bombalamıştır. Bu bombardımanın en önemli özelliği ise dünyada ilk defa bir kara savaşı alanında zırhlı buharlı gemilerin kullanılması oldu. Bu gemiler 1400 ton ağırlığında olup 10 cm kalınlığında zırh taşımaktaydı. *Devastation*, *Love* ve *Tronante* isimli zırhlı gemiler, Rus tahkimatına ağır kayıplar verdirirken, 800 metreye kadar yaklaşımlarına rağmen Ruslar bu zırhlı gemilere hiç zarar verememişlerdi.¹⁰¹ Netice itibariyle Sivastopol Muharebesi ile Rusların direnci tamamen kırılmıştır. Çar I. Nikola'nın ölümü üzerine tahta geçen Çar Aleksandre, savaşı derhal bitirebilmek adına müttefikler ile 1 Şubat 1856 günü mütareke imzaladı. 30 Mart 1856 tarihinde ise Paris Antlaşması ile savaş resmen sona erdi.¹⁰²

Her ne kadar Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı'nda müttefikler ile birlikte Rusya'yı mağlup etmeyi başarmış ise de Paris Antlaşması sonucunda Karadeniz kıyılarında Rusya ile birlikte tersane ve donanma bulunduramayacak olması nedeniyle Karadeniz'deki egemenliği sarsılmış ve adeta yenik devlet muamelesi görmüştür. Bunun yanında Kırım savaşı, Osmanlı ekonomisini oldukça olumsuz etkilemiş ve ilk defa İngiltere'den borç para alınmıştır. Yüzbaşı Ahmed Vesim ise Kırım savaşında yeteneğini ve cesaretini konuşturmayı başarmıştır. Özellikle Kaman Limanına en erken ulaşarak burayı zapt etmesi, ordunun erzak nakliyatını sağlaması, müttefik donanmaya kılavuzluk etmesi, yalnızca Osmanlıların değil Fransız ve İngiliz askeri yetkililerinin de dikkatini çekmiş ve ödüllendirilmiştir.¹⁰³ Gösterdiği muvaffakiyet devletin resmî gazetesi Takvim-i Vekayi'de haber olunca kamuoyunda tanınırlığı da artmıştır. Diğer taraftan savaşın önemli bir çıkarımı ise zırhlı ve buharlı gemilerin savaş alanında ne denli etkili olduğunun anlaşılmasıdır. Artık "*buhar gücü ile çalışmayan hiçbir tekne, savaş gemisi olamaz*" kanaatine varılmıştı.¹⁰⁴ Bu aynı zamanda yelken devrinin sona erdiği anlamına gelmektedir. Yüzbaşı Ahmed Vesim, İngiltere'de gördüğü buharlı ve zırhlı gemilerin

¹⁰⁰ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

¹⁰¹ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, s.393

¹⁰² Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, s.393

¹⁰³ Pakalın, *Sicil-i Osmanî Zeyli*, s. 92

¹⁰⁴ Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, s. 329

savaş alanındaki üstün gücüne de tanık olması bu yeni teknolojiye olan hayranlığını bir kat daha artırmıştır.

3.1.3. Peyki Şevket Vapuru Süvariliği

1853-1856 Kırım Savaşı'ndan sonra Yüzbaşı Ahmed Vesim, Binbaşı rütbesine terfi ederek *Peyk-i Şevket* vapuru süvariliğine tayin olmuştur.¹⁰⁵ 1837 yılında Fransa'ya sipariş edilen yandan çarklı bu vapur, Toulon Tersanesi'nde inşa edilmişti. Boyu 165, genişliği ise 8.534 metre idi. 1852 yılında Aynalıkavak tezgahında tamir edilerek Osmanlı sularında özellikle Karadeniz sularında seyredecek şekilde transforme edilmiştir.¹⁰⁶ Binbaşı Ahmed Vesim, *Peyk-i Şevket* süvariliğine getirilmesiyle ilgili sicilinde şu bilgilere yer vermektedir; *'..ba'dezin şeref vapur-ı hümâyûnı süvariliğine nakl ile yetmiş üç senesi Muharremi'nde müteveffâ ta'yînât ve bin beş yüz guruş ma'aş ile binbaşılık rütbesine nâ'il olmuş ve mezkûr vapur ve halid-i aşiyân Sultan Abdü'l 'Aziz Hân hazretlerine tahsis buyrularak ma'iyet-i seniyyelerinde bulunduğu..'*¹⁰⁷ Anlaşılacağı üzere bu vapuru diğer vapurlardan ayıran en önemli özelliği veliaht Abdülaziz'e özel olarak tahsis edilmiş olmasıydı. Sportmen ve pehlivan yapılı biri olarak nitelenen veliaht Abdülaziz, tam manasıyla deniz tutkunuydu. Kaynaklar; yüzmeyi, kürek çekmeyi ve su sporlarını çok sevdiğini hatta hayal ettiği gemilerin resimlerini bile kendisinin çizdiğini¹⁰⁸ Veliaht Dairesi'nin tavanlarının; kalyonlar, vapurlar ve deniz savaşları gibi resimlerle bezendiğini yazmaktadır.¹⁰⁹ Bilindiği üzere Sultan'ın, ileride kendisine rakip olabilecek kardeşlerini bir arada tutması için geliştirilen kafes sistemi sonrasında şehzadeler, devlet işlerinden ve halktan soyut bir ortamda yetişiyorlardı. Ancak şehzade Abdülaziz, ağabeyi Sultan Abdülmecid'in hoşgörüsünden faydalanarak oldukça serbest yetişmiştir.

Peyk-i Şevket vapuru ile Marmara kıyılarına açılan Binbaşı Ahmed Vesim ile Şehzade Abdülaziz; Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nin donanma, tersane, eğitim, teknoloji, üs ve teknik personel yetersizliği gibi sorunlarını tartışıp çözüm önerileri arıyorlardı. Şehzade

¹⁰⁵ Pakalın, *Sicil-i Osmanî Zeyli*, s. 93

¹⁰⁶ Nurcan Bal, *Osmanlı Bahriyesi*, Kopernik Yayınevi, İstanbul 2018, s. 45-46

¹⁰⁷ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

¹⁰⁸ Batmaz, "Osmanlı Donanmasının Üç Devrine Mukayeseli Bir Bakış" s. 1585-1586

¹⁰⁹ Başaran, Düzcü, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Denizciler*, s.43

Abdülaziz'in denize olan tutkusunu fark eden Binbaşı Ahmed Vesim, Sinop Baskını ile Osmanlı Donanması'nın kısmen yok olması üzerine tekrar ahşap ve yelkenli gemi inşasına girilmesinin yanlış olduğunu, çağa uygun olarak buharlı ve zırhlı savaş gemilerinin inşa edilmesi gerektiğini savunuyordu. Zira 1853-1856 yılları arasında meydana gelen Kırım Savaşı; o zamana kadar bilinmeyen ancak bundan sonra göz ardı edilmesi mümkün olmayan buharlı ve zırhlı savaş gemilerini ortaya çıkarmıştı. İngiliz ve Fransız Deniz Kuvvetleri, donanmalarını yeni teknoloji doğrultusunda modernize ederken Abdülmecid Dönemi deniz gücü incelendiğinde Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin bu yeni teknolojiden geri kaldığı görülmektedir.

Tablo 2.2 Sultan Abdülmecid Dönemi Osmanlı Donanma Filosu¹¹⁰

Adedi	Cinsi	İsmi
7	Stimli Ahşap Kalyon	Mahmudiye, Teşrikiye, Mukaddeme-i Hayr, Peyk-i Zafer, Fethiye, Şadiye Kosova
3	Stimli Ahşap Fırkateyn	Şerefesân, Muhbir-i Surûr, Hüdâvendigâr,
7	Stimli Ahşap ve Saç Korvet	Alâyişi Derya, Burc-ı Zafer, Necât-ı Fer, Bursa, Edirne, İzmir, Sinop
12	Çeşitli Tip Brik	Fecr-i Sefid, Ahter, Kavs-i Zafer, Bergüzide, Seyyâre, Zîver-i Derya, Tîr-i Zafer, Gây-ı Zafer, Ferah Nümâ, Feth-i Hüner, Şeref Nümâ, Tâbidâr
2	Uskurlu Navi	Beyrut, Seddülbahir
4	Uskuna	Neveser, Tarz-ı Cedîd, Sürât, Zînet-i Derya
4	Mistika	Rodos, Ayvalık, Pervin, İstanköy

¹¹⁰ Yakıtıl, "Abdülaziz Donanmasına Dair Bir İnceleme" s.1339-1342

4	Sukrulu Duba	Akkâ, Sünne, Şevket Nümâ, Varna
1	Kotra	Kudûmiye
8	Buharlı Nakliye Gemisi	Tair-i Bahrî, Peyk-i Ticaret, Eser-i Nüzhet, Eseri-i Cedîd, Eser-i Hayr, Feyz-i Bârî, Mecidiye, Peyk-i Şevket
20	Buharlı Ticaret Gemisi	Ömer Paşa, Tâif, Ereğli, Pesendide, Trablusgarp, Hümâ Pervâz, Sâkia-i Şâdî, Ceylân-ı Bahrî, Fecri Sürur, Hümây-ı Tevfik, Sulhiye, Necm-i Şeref, Musul, Rağbet, Tuna, Fâli, Hayr, Gemlik, Boyana, Hayrettin, Kılıç Ali

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere Osmanlı Donanması 72 gemiden oluşuyordu ki İngiltere’den getirilen 10 gemi haricinde geriye kalan gemilerin eskidiği ve hizmet sürelerini çoktan doldurduğu görülmektedir. Ayrıca bu gemilerin yarısından fazlası 1853-1856 Kırım Savaşı’ndan sonra yeniden revize edilmiştir. ¹¹¹

Binbaşı Ahmed Vesim ile Şehzade Abdülaziz, Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin sorunlarını istişare ederken Sultan Abdülmecid ise endişeli bir şekilde kardeşi Abdülaziz’i takip ettirmiştir. Zira küçük yaşlarda pek ehemmiyet verilmeyen Şehzade Abdülaziz, büyüyüp halk arasına karışmış ve şöhret edinmişti. Devlet ricali, şehzade Abdülaziz’in veliahtlıktan iskat edilmesini, Trablusgarp’a vali tayin edilerek İstanbul’dan uzaklaştırılmasını, sıkı bir takibe alınmasını veya ortadan kaldırılması gibi tekliflerde bulunmuştu.¹¹² Sultan Abdülmecid bu teklifleri reddetmekle beraber, *Peyk-i Şevket* vapuru süvarisi Binbaşı Ahmed Vesim’e: “*Gemiye karaya oturtursa birader korkar, bir daha bu seyahatlere çıkamaz*” diyerek haber gönderdi. Mesleğindeki mahareti ile meşhur Binbaşı Ahmed Vesim ise: “*bunu yapamam, mesleğime muhalif hareket etmiş olurum, sonra da bana acemi kaptan derler, onun için gemi süvariliğine bir acemi getirilsin o*

¹¹¹ Yakıtal, “Abdülaziz Donanmasına Dair Bir İnceleme” s. 1342

¹¹² Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, s.3113

zaten böyle bir emre lüzum kalmadan da gemiyi oturtur'' diyerek karşılık verdi.¹¹³ Ancak bu cevabı sonrasında Binbaşı Ahmed Vesim, *Peyk-i Şevket* vapuru süvariliğinden alındığı gibi şehzadenin de deniz seyahatleri sona ermiş oldu.¹¹⁴

Her ne kadar Binbaşı Ahmed Vesim, görevinden alınmış ve şehzadenin de deniz seyahatleri sona ermiş ise de *Peyk-i Şevket* vapuru, ilerde gerçekleştirilecek ıslahatların başlangıç noktasını oluşturmuştur. Zira şehzade Abdülaziz, Osmanlı Donanma'sının sorunlarını *Peyk-i Şevket* vapuru ile yerinde görmüş, incelemiş ve çözüm önerileri aramıştır. Sancağa gönderilen son şehzade III. Mehmet'ten (1595-1603) yaklaşık 250 yıl sonra *Peyk-i Şevket* vapuru, şehzade Abdülaziz'in adeta sancağı olmuş, burada geçirdiği süre zarfında öğrendikleri saltanatı esnasında oluşturacağı donanmanın fikri temellerinin atılmasını sağlamıştır. Mamafih tahta geçer geçmez büyük bir donanma oluşturma fikrini gerçekleştirmek isteyecektir. Binbaşı Ahmed Vesim'in bu vapurun süvariliğine atanması ise hayatını ve kariyerini tamamen değiştirmiştir. Zira sadakati ile şehzadeyi etkilemeyi başarmıştır. Ayrıca Şehzade'nin denize olan merakını fark ederek Abdülaziz'in zihninde güçlü bir donanma kurma fikrinin filizlenmesini sağlamıştır. *Peyk-i Şevket* vapurunu; nasıl ki şehzade için sancak kabul ediyorsak, Binbaşı Ahmed Vesim'i de bu sancağın "lâlası" olarak nitelendirebiliriz. Şehzade Abdülaziz, saltanatı esnasında Ahmed Vesim'i önce yaveri ardından ise Kaptan-ı Deryası yaparak onun tecrübesini ve sadakatini ödüllendirmiştir.

3.2. Kaptan-ı Deryalığa Atanması

1859 yılında Miralaylığa terfi eden Ahmed Vesim Paşa'nın yeni görevi, Rus Amiral Podokof ile birlikte Karadeniz limanlarının haritasını çıkartmak idi. Bu görevi sırasında "*Rehber-i Liman*" isimli eserini yazmıştır.¹¹⁵ Eserde 22 liman ile ilgili detaylı bilgi verilmekte olup bu limanlar sırasıyla Kefken, Ereğli, Amasra, İnebolu, Akliman, Sinop, Samsun, Ünye, Vona, Giresun, Trabzon, Rize, Batum, Sohum, İğneada, Safranbolu, Burgaz, Varna, Balçık, Köstence, Hocabey ve Aylan adası şeklindedir. Ahmed Vesim

¹¹³ Şehsuvaroğlu, *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*, s:323-328

¹¹⁴ Pakalın, *Sicil-i Osmanî Zeyli*, s. 93

¹¹⁵ İstanbul Deniz Müzesi, Demirbaş No: AA.6957

Paşa'nın Osmanlı denizcileri için yazdığı bu eser; Karadeniz limanları, koyları, burunları ve demirleme noktalarını gösteren mükemmel bir kılavuzluk eseridir. Ahmed Vesim Paşa bu çalışmasıyla Osmanlı denizcilerinin eksik bıraktıkları bir yönü doldurmaya gayret etmiştir. Bu mesaha çalışması bu yönüyle hayli kıymetli bir başvuru eseridir.

1861 yılına gelindiğinde ise Şehzade Abdülaziz; yirmi yıl süren veliahtlık döneminden sonra 31 yaşında, Osmanlı Devleti'nin 32. padişahı olmuştur. Sultan Abdülaziz, veliahtlık döneminde halefleri gibi sarayda kapalı kapılar ardında kalmamış, tam aksine kendisini Osmanlı Devleti'nin sorunlarını öğrenmeye ve çözüm önerileri aramaya adanmıştı. *Peyk-i Şevket* vapuru bunun en önemli örneğiydi. Hatta cülusu esnasında Rıza Paşa'ya: "*Ben biraderim (Sultan Abdülmecid) gibi karı ve oğlan ile eğlenemem. Beni işe alıştırın, Ben mühimmat ile gemi teçhiziyle ve asker terbiyle meşgul olmak isterim*" deyince Rıza Paşa, "*efendim hepsi olur fakat acele buyurmayınız her şey eksik*" demişti.¹¹⁶ Rıza Paşa: "*her şey eksik*" derken aslında ekonomideki sıkıntıları kastediyordu. Zira Sultan Abdülmecid döneminde alınan dış borcun tutarı 16 540 942 liraya ulaşmıştı.¹¹⁷ Sadrazam Fuad Paşa'nın: "*önce mülkiye ve maliyeyi ıslah edelim sonra bunlardan kazanılan para ile donanma ıslahına geçelim*" teklifine ise Sultan Abdülaziz: "*Devr-i Abdülmecid-i Hani'de kadınların sefahati için bu kadar istikrazlar akd olundu. Şimdi devletin selameti için lüzum görülen esliha ve eshab-ı saireyi tadarik etmek üzere istikraz olunmaz mı*" diyerek karşı koymuştur.¹¹⁸ Ahmed Cevdet Paşa ise Sultan Abdülaziz'in savaş gemisi inşasına merakı olduğunu, bunun için Tersane tahsisatına elli-altmış bin kese kadar zam yapılmasını emrettiğini ancak Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın: "*Muvazene-i maliyenin tahammülü olmadığı cihetle şimdi bunun vakti değildir*" diyerek özür beyan ettiğini ve bunun üzerine Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın azledilerek Ali Paşa'nın sadrazamlığa getirildiğini beyan etmektedir.¹¹⁹

Sultan Abdülaziz, büyük bir donanma oluşturma fikrini gerçekleştirmek isterken bu işin mali boyutuyla meşgul olmak istemiyordu. Bu nedenle devlet ricalinin muhalefeti ile karşılaşmıştı. Sultan'ın kararlı olduğunu gören başta sadrazam ve nazırlar istifa etmelerine rağmen Abdülaziz, güçlü bir donanma meydana getirme fikrinden asla

¹¹⁶ Cevdet, Tezakir, c. II, s.105.

¹¹⁷ Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VII, s.223

¹¹⁸ Ahmed Cevdet, *Maruzat*, çev. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980, s.53

¹¹⁹ Cevdet, Tezakir, c. II, s.108-109.

vazgeçmedi.¹²⁰ Ahmed Cevdet Paşa'ya göre Sultan Abdülaziz'in kara ve deniz kuvvetlerini güçlendirme hırsı ve düşkünlüğü takdir edilesi bir durumdu ancak öncelikle mali ve mülki işleri düzelterek elde edilecek gelir fazlasını buraya sarf etmek gerekirken işin ortasından başlaması hayal kırıklığına neden olmuştu.¹²¹ Afif Büyüktuğrul'a göre ise: '*mali güçlükler esas alınırsa elbette varılacak sonuç donanma yapmamak olurdu, ancak Osmanlı Devleti, donanmasız yaşayabilecek bir coğrafyaya sahip değildi, donanmasız bir Osmanlı İmparatorluğu, Türklerin orta Asya'ya geri dönmesini kabul etmek olduğunu*' ifade etmektedir.¹²²

Bu sırada meydana gelen İşkodra Olayları Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin mali durumunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Zira Ahmed Cevdet Paşa'nın Müfettiş olarak İşkodra'ya gönderilmesine karar verildikten sonra Sadrazam Ali Paşa, vapurun hazırlanması için düzenlediği tezkereyi Kaptan-ı Derya Mehmet Ali Paşa'ya gönderir. Ancak Kaptan-ı Derya tarafından verilen cevapta tersaneninin mali olarak şiddetli sıkıntıda olduğunu beyan ederek *devr-i çark* masrafı olmak üzere Mâliye Hazinesi'nden dört yüz kuruşun gönderilmesini talep eder. Ahmed Cevdet Paşa Tezâkir'de bunu şekilde ifade eder: '*gördüm ki ara yerde tatsızlık olacak, bunu def için posta vapuruyla gitmeyi tercih ederek kendisini (Sadrazam Ali Paşa) ikna eyledim, Lloyd Kumpanyasının Triyeste'ye işleyen posta vapuruna binerek Dersaadet'ten hareket eyledik*'¹²³ Anlaşılacağı üzere Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nin mali durumu, bir vapuru İşkodra'ya götürebilecek güçte bile değildi.

Sultan Abdülaziz ile birlikte Osmanlı Devleti'nde siyasi ve askeri iklim değişirken dünyada da dengeler değişiyordu. Zira İngiltere Mısır'ı; Fransa Suriye ve Tunus'u; İtalya Trablusgarp ve Bingazi'yi; Avusturya Selanik ile Bosna Hersek'i; Rusya ise Boğazları ele geçirme düşüncesindeydi. Ayrıca Bulgaristan, 'Büyük Bulgaristan', Yunan Krallığı ise Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurma hayalinde idi.¹²⁴ Gittikçe güçlenen Rusya, İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya'nın yanı sıra küçük Balkan devletleri bile gözünü Osmanlı topraklarına çevirmişlerdi. Anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti'ni bekleyen

¹²⁰ Celalettin Yavuz, 'Sultan Abdülaziz Donanması-Yelkenli Teknelere Buharlı Makinelere Geçiş, Bitmeyen Reform İhtiyaçları', XIII. Türk Tarih Kongresi (Bildiriler), Ankara 1999, s: 1807

¹²¹ Cevdet, Tezakir, c. II, s.109

¹²² Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, C.3, s.7

¹²³ Cevdet, Tezakir, c. II, s.112-115

¹²⁴ Yavuz, 'Sultan Abdülaziz Donanması-Yelkenli Teknelere Buharlı Makinelere Geçiş, Bitmeyen Reform İhtiyaçları', s: 1808-1812

tehlike denizler üzerinden gelecekti. Sultan Abdülaziz, Osmanlı Devleti'nin varlığını ancak çağa uygun modern bir deniz gücüne sahip olunması halinde devam ettirebileceğine inanıyordu. Bunun için deniz sorunlarını iyi kavrayıp değerlendiren ve çok güvendiği Ahmed Vesim Paşa'yı yaverliğine getirirken Ateş Mehmed Salih Paşa'yı da Kaptan-ı Deryalığa atamıştı.¹²⁵ Ahmed Vesim Paşa sicilinde bununla ilgili şu bilgilere yer vermektedir: *'..Dersa'âdete da'veti sırasında şehriyâr-ı müşârunileyh hazretlerinin cülûs-ı hümayûnları vukû'uyla yaverlik hizmetlerine me'mûrîn..'*¹²⁶ Gerek Ahmed Vesim Paşa, gerekse Ateş Mehmed Salih Paşa, denizci kökenli oldukları gibi İngiltere'de eğitimlerini tamamlamış, tecrübeli ve kendilerini ispatlamış kişilerdi. Bu ikili, Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nin ıslahı noktasında yalnızca donanmayı değil, tersane, üs ve eğitim kurumlarını da ele alarak kapsamlı bir ıslahat programı oluşturmuşlardı.¹²⁷

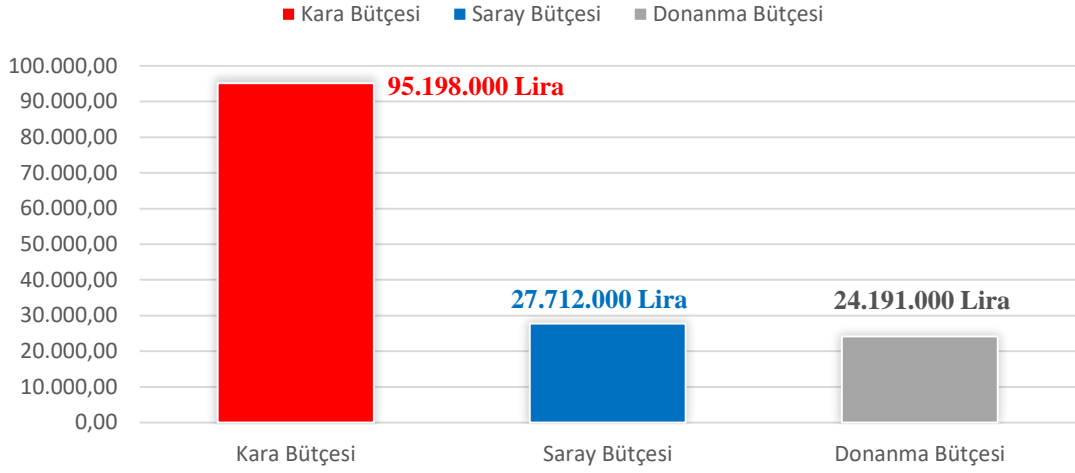
Sultan Abdülaziz, *'fenn-i deryada mahir'* paşaları göreve atadıktan sonra 1863 yılı hazinesinden Osmanlı Deniz Kuvvetleri'ne 24 191 000 lira aktararak tarihinin en yüksek bütçesini ayırmıştı. Bununla da yetinmeyerek 27 712 000 liralık saray bütçesinin yarısını Osmanlı Deniz Kuvvetlerine tahsis etmiştir.

¹²⁵ Trabzonlu Mehmed Salih, İstanbul'a geldikten sonra Tersaneye girmiş ve bu ocakta yetişmiştir. Kırım savaşı sırasında Osmanlı Donanması'nın en büyük kalyonu olan Mahmudiye gemisinin kaptanı olarak görev yapmıştır. Kırım Savaşında faydalı bulunarak Riyale ve sonra Patrone olmuştur. Paris Konferansı sonrasında Kaptan-ı Deryalığa getirilmiştir. Osmanlı Donanması'nın ıslahına yararı çoktur. Hastalanıp vefat etmesi üzerine Ahmed Vesim Paşa yerine Kaptan-ı Derya olarak atanmıştır. Cenazesi Kılıç Ali Paşa mezarlığına defnedilmiştir. Kazasker Mehmed Hafid, Sefinetü'l Vüzera, neşreden İsmet Parmaksızoğlu, Şirketi Mürettibiye Basımevi, İstanbul 1952, s.80

¹²⁶ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

¹²⁷ Büyüktuğrul, Osmanlı Deniz Harp Tarihi, C.3, s.15

Şekil 2.1 1863 Yılı Mali Bütçe¹²⁸

1863 yılı mali bütçesi incelendiğinde denize ve denizciliğe merakıyla meşhur olan Sultan Abdülaziz döneminde bile kara bütçesi, deniz bütçesinden dört kat daha fazla idi. Hatta saray bütçesinin dahi donanma bütçesini geçtiği görülmektedir. Hiç şüphesiz gerçekleştirilmek istenen ıslahatlar için deniz kuvvetlerine daha fazla bütçe ayrılması gerekmektedir. Sultan Abdülaziz bu durumun farkında olup saray bütçesinin yarısını da deniz kuvvetlerine tahsis ederek açığı kapatmaya gayret etmişti. Hülasa Osmanlı Deniz Kuvvetlerine yapılan atamalardan ve ayrılan bütçeden sonra sıra artık Osmanlı Donanması'nın modernizasyonuna gelmişti.

Bilindiği üzere 19. yüzyıl, dünya tarihinde en keskin değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir çağı teşkil etmekteydi. Kaçınılmaz olarak denizcilik alanı da bu durumdan oldukça etkilenmişti. Ahşap gövdeli, yelkenli, topları bordasında bulunan kalyonun yerini ilk önce demir, daha sonra çelikten inşa edilen, buharla hareket eden, toplarını döner taretlerde taşıyan zırhlılar almıştı.¹²⁹ 19. yüzyıl dünyasında "çağa uygun ve modern donanma" demek, buharlı ve zırhlı savaş gemileri anlamına geliyordu. Ahmed Vesim Paşa, bu yeni teknoloji buharlı ve zırhlı savaş gemilerinin artık med cezir, akıntı, rüzgâr gibi insan iradesi dışında seyretmekten çok insan iradesinde kullanılabileceğini, düşmana uzak

¹²⁸ Karal, Osmanlı Tarihi, C.VII, s.231

¹²⁹ H. W. Wilson, *Zırh Devrinde Deniz Muharebeleri*, çev. Lütfü Çekiç, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s.5

mesafeden hasar verebileceğini, personeli yıpratmadan sınırsız süre manevra yapılabileceğini, mürettebatın kürek çekmek yerine taarruz silahları kullanabileceğini ilk önce İngiltere’de ardından ise Kırım Savaşı’nda müşahade etmişti.¹³⁰ İlk defa Kırım Savaşı’nda kullanılan, müttefik donanmasına ait 1400 ton ağırlığında, bordasında 10 cm kalınlığında zırh taşıyan *Devastation*, *Love* ve *Tonante* isimli zırhlı gemiler, Rus tahkimatlarına ağır darbe vurmuştu.¹³¹ Ahmed Vesim ve Ateş Mehmed Salih Paşalara göre Osmanlı Donanması’nda yapılması gereken ilk iş, yelkenli gemilere buharlı makineler takıp zırh ile kaplanmaları idi. Yelkenli gemilerden, buharlı ve zırhlı gemilere dönüştürülmesine karar verilenler, Kaptan-ı Derya Ateş Mehmed Salih Paşa komutasında İngiltere’ye gönderildi. Ardından ise yerli tersanelere yönelerek Tersane-i Amire, yeni tezgahlarla güçlendirildiği gibi Ayvalıkavak tezgâhı da genişletilerek yeni bir havuz inşa edildi.¹³² 1863 yılında Tersane-i Amire tezgahlarında; *Sinop*, *İzmir*, *Edirne*, *İskenderun*, *Keyvan-ı bahri* ve *Zuhaf* isimli uskurlu ahşap korvetler ile *Ertuğrul* firkateyni, İzmit Tersanesinde ise *Mansure* ve *Muzaffer* isimli uskurlu korvetlerin yapımı tamamlandı.¹³³

Diğer taraftan Ahmed Vesim Paşa, 1864 yılında Bahriye Meclisi Reisi Mustafa Paşa’nın emekliye ayrılması üzerine Feriklik rütbesi ile yaverliğe ilaveten Bahriye Meclisi Reisliğine atandı.¹³⁴ Bilindiği üzere Bahriye Meclisi, Donanma’nın ve Tersane’nin tüm işlerinden sorumlu idi. Örnek vermek gerekirse; bahriyeye alınacak askerlerden, donanma için gerekli olan kerestenin nerden kestirileceğine, buharlı gemilerin satın alınmasına kadar tüm işlemler Bahriye Meclisi’nce yürütülürdü. Donanma ve tersanede görevli subay ve memurlar tarafından düzenlenen raporlar önce Bahriye Meclisine sunulur, Bahriye Meclisi de uygun görmesi halinde bu raporlar Kaptan Paşa’ya havale edilirdi.¹³⁵ Binaenaleyh Bahriye Meclisi Reisi, Kaptan Paşa’dan sonra Osmanlı Donanması’nın ikinci büyük amirali konumundaydı. Anlaşılacağı üzere bu tarihlerde Kaptan-ı Derya Ateş Mehmed Salih Paşa’dan sonra Ahmed Vesim Paşa geliyordu. Ancak kısa bir süre sonra Kaptan-ı Derya Ateş Mehmed Salih Paşa vefat etmiştir.

¹³⁰ Wilson, *Zırh Devrinde Deniz Muharebeleri*, s.22-23

¹³¹ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, s.393

¹³² Başaran, Düzcü, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Denizciler*, s.43-44

¹³³ Ali İhsan Gencer, ‘‘Abdülaziz Donanması ve Özellikleri’’, *Donanma Komutanlığı 3’üncü Deniz Harp Tarihi Semineri*, Deniz Basımevi, Ankara 2006, s.3-9

¹³⁴ BOA. A.}MKT.MHM. 295, 93 (25/Şevval/1280 – 3/Nisan/1864)

¹³⁵ Gencer, *Bahriyede Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu*, s.158-161

23 Temmuz 1864 tarihli belgede: ‘*..Vezîr-i me’ali- semîrim, Hak te’ala rahmet eylesün Mehmed Paşa vefât itdikde münhal olan kapudan-ı me’ûriyet-i mühimmesi mücerreb olan liyâkat ve istikâmeti iktizâsını meclis-i bahriye re’isi ve Vesim Paşa’ya rütbe-i müşiri ile bi’t-tevcîh me’ûriyeti i’lân olunmak üzere Bâb-ı ‘Alîlerimize gönderilmiştir. Rabbimiz te’ala celîleyi muvaffak buyursun amin..*’¹³⁶ Ateş Mehmed Salih Paşa’nın vefat ettiği ve yerine Meclis-i Bahriye Reisi Vesim Paşa’nın Kaptan-ı Deryalığa tayin edildiği bildiriliyordu. Ahmed Vesim Paşa sicilinde bununla ilgili şu bilgilere yer vermektedir: ‘*..seksen bir senesi Saferi evâ’ilinde meclisi bahriye re’isi iken tebdîlen ikinci rütbe-i Mecîdî nişânı i’tâ olunmuş ve sene-i mezbûre şa’bânının yirmi üçünde bâ-rütbe-i sâmiye müşiri liman nezâreti inzimâmı ve birinci rütbe mecîdi ve ‘Osmanlı nişânları ve altmış bin guruş ma’âş ve takriben elli altmış bin guruş tutar müşir ta’yînâtı ile ‘uhdelerine kapudan-ı deryâ mesnedi tevcih buyurulmuş..*’¹³⁷ Bu suretle Ahmed Vesim Paşa 21 Ocak 1865 tarihinde Osmanlı Donanması’nın en yüksek rütbeli amiri ve başkomutanı olarak Deniz Kuvvetleri’nin başına geçmiştir. Kaptan-ı Derya Ahmed Vesim Paşa, müteveffa Ateş Mehmed Salih Paşa ile oluşturduğu ıslahat programından vazgeçmeyerek Osmanlı Deniz Kuvvetlerini çağa uygun ve modern hale getirecek düzenlemeler yapmıştır. Öncelikle Avrupa’daki benzer okulların eğitim müfredatları kabul edilmiş, ardından İngiltere ve Fransa’dan uzmanlar getirilmiştir. Modernleşme çalışması yalnızca donanma ve tersane ile kalmamış deniz kuvvetleri kadrolarının yenilenmesi için yeni yasalar, yönetmelikler ve tüzükler çıkarılmıştır.¹³⁸ Kara kuvvetlerinde olduğu gibi Deniz kuvvetlerinde de Kurmay Dairesi kurulması kararlaştırılmış, subayların görevlerini, eğitimlerini, istihdam şekillerini belirten *Asakir-i Bahriye-i Şahane Erkân-ı Harp Sınıfı Nizamnamesi* hazırlanmıştır.¹³⁹

¹³⁶ BOA. HAT. 1648, 46 (1/Şaban/1281 – 30/Aralık/1864)

¹³⁷ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

¹³⁸ Başaran, Düzcü, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Denizciler*, s.44

¹³⁹ Hacıpoğlu, *Tanzimattan I. Dünya Harbine Osmanlı Bahriyesi*, s.66

3.3. Kömür Havzasındaki Faaliyetleri

Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nde donanma, tersane ve eğitim alanlarında kapsamlı ıslahatlar devam ederken yeni donanmanın buharlı gemilerden oluşu ve Tersane-i Amire'nin yenilenmesi gibi gelişmeler Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin daha fazla taş kömürüne ihtiyaç duymasına neden olmuştur. Bu noktada Kaptan-ı Derya Ahmed Vesim Paşa'nın ilgisini, o tarihe kadar Anadolu'da bulunmuş en zengin kömür yatağı olan Ereğli kömür havzası çekiyordu.¹⁴⁰ Hatta Bahriye Meclisi Reisi iken, 1864 yılında Zonguldak Maden Ocakları'nın haritasını çıkarttırmıştı.¹⁴¹ 28 Mayıs 1864 tarihli haritanın başlığında: *'..Bolu Sancağı'nda kâin Ereğli ve Filyos ve Çarşamba kazalarına tabi ve Bahr-i Siyah sevahilinde vaki Zonguldak ve Kozlu nam mahallerde el-haletü-hazihi işlemekte olan kömür maden-i Hümayun ocaklarının derun-i cibalde sur hafriyatlarının resm mustahhemi ve tabakat meyl-i tabiyelerini mübeyen harita-i müzeyyendir ki..'* yazmaktadır. Haritada Zonguldak, Kozlu ve Kilimli yöresinde bulunan 40 taşkömürü ocağına ilişkin krokiler çizildiği gibi krokilerin üzerine ocağı işleten/işletenlerin adları yazılmıştır. Filhakika Osmanlı Devleti'nde ilk kömür madeni Humbaracı Ahmed Paşa tarafından 1731 yılında, daha sonra ise 1774 yılında Baron De Tott tarafından İstanbul Yedikumlar mevkiinde bulunmuştur.¹⁴² Mamafih devletin sanayisinin olmayışı, keşfedilen kömürlerin çıkarılamamasına neden olmuştur. Esas itibariyle 19. yüzyıldan itibaren Ereğli kömür madenleri ile Osmanlı Devleti kömür madeni işletmeciliğine adım atmıştır.

Karadeniz sahili boyunca Ereğli ile Amasra arasındaki mevcut taş kömürü alanlarına Ereğli Kömür Madenleri denilmekteydi. Kömür yataklarının keşfinden sonra madenler işletilmek üzere ilk olarak 1842 yılında Ereğli Kömür Madenleri Kumpanyası'na, 1847 yılında Darphane-i Amire'ye, 1850 yılında ise Hazine-i Hassa idaresine verilmiştir. Kırım Savaşı sırasında müttefik donanmanın kömür ihtiyacını karşılamak üzere Zonguldak, Kozlu ve Üzülmüş mevkiilerindeki kömür ocakları İngiliz idaresine bırakılmıştır. Müttefik donanmaları, anlaşma gereği her bir ton kömür karşılığında 10 şilin

¹⁴⁰ Donalt Quataert, *Social Disintegration and Popular Resistanca in the Ottoman Empire (1881-1908)* çev. Sabri Tekay, Yurt Yayınları, Ankara 1987 s.44

¹⁴¹ İstanbul Deniz Müzesi Harita Kataloğu, Demirbaş No: 452/11

¹⁴² Karal, Osmanlı Tarihi, s.258

ödemişlerdir. Savaş sonrası ise bu ocaklar yeniden kömür madeni kumpanyasına bırakılmıştır.¹⁴³ Ancak (28 Temmuz 1861) tarihli sadaret tezkiresinde: ‘‘..Ereğli ve havalisinde bulunan kömür madenlerinin iyi idare edilmediği ve ihtiyaç duyulan kömürü çıkaramadığı, Tersane’nin ihtiyacı olan kömürün bile Londra gibi başka yerlerden çok daha pahalıya alındığı, bu zengin madenleri işletemeyen bir kumpanya eline bırakmanın doğru olmadığı belirtilerek kumpanyanın feshi talep edilmiştir..’’¹⁴⁴ Bu talep üzerine kumpanyanın maden idaresi feshedilerek madenlerin idaresi yeniden Hazine-i Hassaya devredilmiştir. Ancak tıpkı kumpanyada olduğu gibi çıkarılan kömürün Deniz Kuvvetlerinin ihtiyaçlarını karşılamaması üzerine Ahmed Vesim Paşa, Sultan Abdülaziz’den Ereğli kömür madenlerinin Deniz Kuvvetlerine bağlanmasını talep etmiştir.¹⁴⁵ Sultan Abdülaziz, Ahmed Vesim Paşa’nın talebini kabul ederek 1865 tarihli buyruğu ile Ereğli kömür madenleri idaresinin Hazine-i Hassa’dan alınarak Deniz Kuvvetlerine devredilmesine karar vermiştir.¹⁴⁶ Ayrıca Ahmed Vesim Paşa’dan bölgedeki durumu inceleyerek kapsamlı bir rapor hazırlamasını emretmiştir. Bunun üzerine Ahmed Vesim Paşa, aşağıda sunulan raporu hazırlayarak Sultan Abdülaziz’e sunmuştur.

Kaptan-ı Derya Ahmed Vesim Paşa’nın Ereğli kömür havzasında yaptığı incelemeye ilişkin 17 Mayıs 1865 tarihli raporunda:

‘‘..Ereğli Kömür Maden-i Hümayunu’na muvâsalatla görülen ahvâl üzerine tesis ve icrası münâsib gibi mütalaa olunan ıslahat ve tanzimatın arz ve ifadesine cüret kılınır.

..İş bu madenler dünyada zenginleştikçe meseli nadir bulunur şeyler olmak hasebiyle umur-ı nakliyeleri teshil ve tanzimat-ı saire muktezasıyla icrâ ve tekmil eylediği takdirde senevî Ferruh ferruh dört milyon kantar miktarı kömür itâ edebilecekleri bi-ıştibâh olduğundan binâ-yı ıslahat ve tanzimatın bu esas üstüne kurulması gayretine düşülp

¹⁴³ Ahmet Öğreten, ‘‘Ereğli Kömür Havzasında Bahriye Nezareti Döneminde Madenler ve Madenciler (1865-1908)’’ ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C.3, S.5, Zonguldak 2007 s.140-141

¹⁴⁴ BOA. DUİT. 21/2-2

¹⁴⁵ Ahmed Naim, Zonguldak Havzası, Uzun Mehmetten Bugüne Kadar, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1934, s. 28

¹⁴⁶ Sultan Abdülaziz’in emriyle havzanın yönetimi Bahriye İdaresine devredilir. Ahmed Vesim Paşa’nın Ereğli Maadin-i Hümayunu idaresine yazdığı tezkere ile ‘‘bundan böyle madenlerin, Padişah’ın emri ile Kaptan-ı Derya İdaresine verildiği, yine eskisi gibi işlerin idaresine gayret edilmesiyle, ilgili yönetim değişikliği’’ konusunda bilgi verilmiştir. Ekrem Murat Zaman, Zonguldak Kömür Havzası’nın İki Yüzyılı, TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara 2004, s. 31-32

fakat malum-ı âli buyrulduğu üzere böyle bir emr-i cesimi birden bire mevki-i icraya çıkarmak kabil olamayarak menâfi'nin ibtidasından intihası görünür..

..Kozlu Demiryolunun Yeni Harman nam mahalle değin uzatılmasıyla el-yevm mevcut olan kömür oluklarına dört kıtanın daha ilave edilmesi ve Zonguldak'ta bulunan kömür oluklarına dahi üç kıtanın ilavesiyle beraber gelen ârî yolun nihayetindeki şubelerin hem hayvan ve hem araba geçebilecek ve ileride yapılacak demiryoluna da bir mukaddeme olacak mertebede tevsî olunması ve Kilimli'de dahi sahilden kömür ocakları nihayetine değin Kozlu tarafı misüllü hayvanat vasıtasıyla işletilir bir demir yol inşasıyla yüz elli kıta kadar kömür arabası ve mikdâr-ı kâfi kömür oluşu ve iskele imâl ve mezkûr oluklar pişgâhında sandalları telatim muhafaza etmek için bir döküdü ihdas kılınması iktizâ edildiği gibi seksen üç senesinde üç ve seksen dört senesinde tamam dört milyon kömür alınmak için dahi Zonguldak İskelesinden Üzülmez Dağlarına varıncaya kadar makine ile işletilir bir demir yol yapılması ve iskelenin tevsî'yle kömür oluklarının bir kat daha artırılması .. elzem görülmüştür..¹⁴⁷ Rapor içeriğinden anlaşılacağı üzere Zonguldak, Kilimli ve Kozlu'nun taş kömürünün en iyisine sahip olduğunu, ancak buralara uygun yollar yapılmadığından fazla kömür çıkartılamadığını, taşıma işlerinin kolaylaşması halinde bu bölgeden çok daha fazla kömür çıkartılabileceğini, dolayısıyla bu yönde bir düzenleme yapılması gerektiğini, 1865 yılı içinde 1 100 000, 1866 yılında 2 200 000 kantar kömür elde edebilmek için Kozlu demiryolunun Yeni Harman'a kadar uzatılarak, mevcut kömür oluklarına dört yeni oluşun ilave edilmesi gerektiğini, ayrıca bu yolların hem hayvan, hem araba, hem de ileride yapılacak demiryoluna uygun olarak genişletilmesi gerektiğini, 1867 ve 1868 yılında 4 000 000 kantar kömür alınabilmesi için Zonguldak İskelesi'nden Üzülmez Dağları'na kadar demiryolu yapılması gerektiğini, tüm bunların yapılması halinde İstanbul'a yıllık 3 000 000 kantar kadar kömür gönderilebileceğini, elde edilen kömürün her bir kantarı devlet dairelerine 9'ar kuruştan satılması durumunda tüm masraflar çıktıktan sonra 5 000 akçe kâr kalacağını, üretimin artması halinde kâr marjının da artacağını ve 1869 yılı içerisinde 20 000 kese akçeye ulaşılacağını, ancak elde edilen kömürün tamamı resmi dairelerce tüketilemeyeceğinden, elde kalan kısmının 9 kuruştan yüksek fiyata satılması halinde kâr edilebileceğini, altında satılması halinde ise zarar edileceğini, inşaat, iyileştirme ve satın alınacak hayvanların

¹⁴⁷ Ülkekel, *Taş Kömürü Havzasında Bahriye Nezareti Yönetimi Dilaver Paşa Nizamnamesi*, s.42-44

bedelleriyle birlikte toplamda 6 120 akçeye ihtiyaç duyulduğunu, Zonguldak demiryolu yapımına bir an evvel başlanması gerektiğini, ayrıca inşaat ile iyileştirmelerin takip ve yönetimi için subaylar arasından yapılacak seçimle bir komisyon kurulması gerektiğini, bunun yanında madenlerde özel bir madenci bölüğü oluşturulması gerektiğini, işçi, levazım ve hayvanların tamamının Ereğli kazasından sağlanmasının mümkün olmadığını, Bolu sancağı kazalarından uygun görülenlerin Ereğli'ye katılmasıyla Ereğli'nin kaymakamlık haline getirilmesi gerektiğini, ayrıca ilk başta küçük bir vapurun sonrasında ise bir büyük vapurun tahsis edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Kaptan-ı Derya Ahmed Vesim Paşa; Ereğli kömür havzasının Osmanlı Deniz Kuvvetleri'ne bağlanması sonrasında havzadaki durumu yerinde inceleyerek 17 Mayıs 1865 tarihli raporunu, Sultan Abdülaziz'e sunmuştur. Rapordan anlaşılacağı üzere Ereğli kömür havzasının durumu, Ahmed Vesim Paşa tarafından oldukça iyi saptanmış ve kömür üretiminin artırılması için alınması gereken önlemler birer birer sıralanmıştır. Ahmed Vesim Paşa, raporunda sunduğu önerilerinin bir anda hayata geçirilmesinin mümkün olmadığını farkında olup yapılması gerekenleri yıllara ayırarak adım adım hareket edilmesi gerektiğini tavsiye etmiştir. Hiç şüphesiz en önemli önerisi kömür ocaklarının araba ve demiryollarıyla birbirlerine bağlanması gerektiğidir. Bunun gerçekleşmesi durumunda yıllık 500 000 kantar kömür üretiminin 4 000 000'a kadar çıkabileceğini öngörmektedir. Ayrıca tüm bu inşaat ve iyileştirme bedeli ile kömürün kaç kuruştan satılması gerektiğine dair öngörülerini, raporun ne denli ince hesapla düzenlendiğini göstermektedir. 1865 yılından itibaren Ereğli kömür havzasında Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nin yönetimi resmen başlamıştır ki bu yönetim 1908 yılına dek sürecektir. Ahmed Vesim Paşa, Kaptan-ı Deryalık görevinden istifa ettikten sonra da Ereğli kömür havzasına olan ilgisini yitirmemiştir. 1867 yılında tayin olduğu Meclis-i Valâ-yı Ahkâm-ı Adliye Azalığı döneminde ve ikinci kez Kaptan-ı Deryalığa atandığında bölgeyi yakinen takip etmiştir.

Kaptan-ı Derya Ahmed Vesim Paşa'nın raporu doğrultusunda; Deniz Kuvvetlerinin ihtiyacı olan taş kömürünün artırılması için Ereğli taş kömürü havzasında çalışmaların yapıldığı görülmektedir. İlk olarak idari bir düzenleme ile Bolu'ya bağlı Alaplı, Devrek, Bartın ve Çarşamba kazaları Ereğli'ye bağlanarak Ereğli kazası kaymakamlık haline

getirilmiştir.¹⁴⁸ Kaymakam Faik bey görevden alınarak yerine bahriye miralaylarından Dilaver Paşa tayin edilmiştir.¹⁴⁹ En önemlisi ise Ereğli kömür ocaklarını birbirlerine bağlayan demiryollarının yapımına başlanılmıştır.¹⁵⁰ Bununla birlikte Ereğli’de bir maden nezareti kurulmuş, maden ocaklarının bulunduğu yerlere Deniz Kuvvetlerinde görevli subaylar tayin edilmiş, ayrıca Deniz Kuvvetlerinde görevli askeri personel de bölgeye sevk edilerek kömür ocaklarının asayiş ve idaresi tamamen kontrol altına alınmıştır.¹⁵¹

Ereğli kömür havzasında alınan önlemler ve yapılan çalışmalar neticesinde çıkarılan taş kömürü kısa süre içerisinde beş kat artarak 2 500 000 kantara kadar yükselmiştir.¹⁵² Maden ocaklarının bir bölümü tıpkı Hazine-i Hassa döneminde olduğu gibi yerli ve yabancı madencilere iltizam usulüyle işletirilmiştir.¹⁵³ Bu dönemde çok sayıda maden ocağı açıldığı gibi vergilerin yarı yarıya azaltılması, madencilerin ürettikleri kömürün %40’ını piyasaya satma hakkı tanınması, madencilerin yurt dışından getirttikleri teknik malzemeye sağlanan gümrük kolaylıkları gibi teşvikler madencilik sektörünü de geliştirmiştir.¹⁵⁴

3.4. Osmanlı Donanması’nın Dünyanın En Büyük Donanmaları Arasına Girmesi

İnsan gücüne dayalı üretimin yerini makinenin alması olarak tanımlanan Sanayi devrimi ile buharlı gemilerin ortaya çıkışı, 19. yüzyıl denizcilik dünyasını oldukça etkilemiştir. Zira 17. ve 18. yüzyılda altın çağını yaşayan yelkenli gemiler, artık yerlerini makineli, buharlı ve zırhlı gemilere bırakmaya başlamıştır. Yelkenli gemiler rüzgâr ve tabiatla mücadeleyi, buharlı gemiler ise rüzgâr ve tabiata söz geçirmeyi ifade etmektedir. Bu noktada yelkenliler geleneği, buharlılar ise moderniteyi temsil etmekteydi. Buharlı gemiler; haberleşmeyi geniş alanlara yaymış, mesafeleri kısaltmış ve güvenli yolculuk

¹⁴⁸ BOA. MVL. 717, 76

¹⁴⁹ BOA. A} MKT. MHM. 372, 66

¹⁵⁰ BOA. MB.İ. 21, 91

¹⁵¹ Hüseyin Fehmi İmer, *Ereğli Maden Kömürü Havzası Tarihçesi*, Zonguldak 1944, s.15

¹⁵² Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi, 1286, s.105

¹⁵³ BOA, HR. MKT. 256-93, BOA, HR. MKT. 525-52, BOA, HR. MKT. 525-53,

¹⁵⁴ Öğreten, ‘‘Ereğli Kömür Havzasında Bahriye Nezareti Döneminde Madenler ve Madenciler (1865-1908)’’ s. 143

imkânı sağlamıştır.¹⁵⁵ Bir nev’i buharlı gemiler, 19. yüzyıl dünyasında zamanı ve mekânı kısaltan bir araç olarak kullanılmıştır. Dünyadaki bu gelişmelere paralel olarak 19. yüzyıl Osmanlı Deniz Kuvvetlerinde de yelkenin yerini buharlılar almaya başlamıştır. 1828 yılında İngiltere’den 320 000 kuruşa satın alınan *Swift* vapuru ile Osmanlılar, Avrupa’dan 23 yıl sonra buharlı çağa adım atmıştır.¹⁵⁶ 1836 yılında ise *Fevziye* kalyonu ile ilk yerli buharlı gemi üretimine başlanmıştır. Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti bir taraftan Tersane-i Amire’nin tezgahlarını yenileyerek stimli¹⁵⁷ (buharlı) gemiler üretmeye başlarken diğer taraftan Avrupa’dan yandan çarklı¹⁵⁸ buharlı gemiler satın almıştır. Yelkenliden buharlıya geçiş sürecinin hızlandığı 1860’lı yıllarda dünya devletlerinin sahip olduğu gemi sayıları ise şu şekildeydi:

Tablo 2.3 1859 Yılı Dünya Devletleri Deniz Gücü¹⁵⁹

Sıra	Devlet	Gemi sayısı
1	İngiltere	711
2	Fransa	448
3	İsveç	311
4	Rusya	164
5	Norveç	143
6	Hollanda	139
7	Avusturya	135
8	İtalya	121

¹⁵⁵ Levent Düzcü, *Yelkenliden Buharlıya Geçişte Osmanlı Denizciliği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2012, s. 6-7

¹⁵⁶ Gencer, *Bahriyede Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu*, s.116

¹⁵⁷ *Buharlı gemi. İngilizce steamboat sözcüğünden Türkçe’ye geçmiştir.*

¹⁵⁸ *Yan tarafındaki su çarkını buhar makinesinden aldığı güçle döndürüp hareketi sağlayan vapur.*

¹⁵⁹ Düzcü, *Yelkenliden Buharlıya Geçişte Osmanlı Denizciliği*, s.27

9	Danimarka	120
10	İspanya	82
11	ABD	79
12	Prusya	55
13	Osmanlı	49
14	Portekiz	37
15	Sardunya	28
16	Brezilya	27
17	Yunanistan	26
18	Peru	15
19	Meksika	9
20	Belçika	7

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere 19. yüzyıl dünyasında denizlerin hâkimi tartışmasız İngiltere idi. İngiltere’yi Fransa, Fransa’yı ise Karadeniz ve Baltık’taki güçlü donanması ile Rusya takip ediyordu. Ahşaptan zırhlıya ve yelkenden buharlıya geçişin yaşandığı bu dönemde tahta geçen Sultan Abdülaziz, adeta seferberlik ilan ederek Osmanlı Deniz Kuvvetlerini dünyanın sayılı donanmaları arasına sokmayı amaçlamıştır. Sultan Abdülaziz tahta çıktığında Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin envanterinde bulunan gemi sayıları tarihçilere göre farklılık göstermektedir. Zira Celalettin Yavuz’a göre 1860’lı yılların başında Osmanlı Donanması; kalyon, firkateyn ve korvetler ile birlikte toplam mevcudu 35 idi. Emin Yakıtıl bu sayıyı 72 olarak bildiriyordu. Afif Bütüktuğrul ise 22 gemi olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 2.4 Tarihçilere Göre Sultan Abdülaziz Öncesi Osmanlı Donanması¹⁶⁰

Celalettin Yavuz		Emin Yakıtal		Afif Büyüktuğrul	
6	Kalyon	7	Kalyon	4	Kalyon
6	Korvet	7	Korvet	4	Korvet
1	Firkateyn	3	Firkateyn	0	Firkateyn
12	Brik	12	Brik	0	Brik
5	Uskuna	4	Uskuna	0	Uskuna
4	Mistika	4	Mistika	0	Mistika
1	Kotra	1	Kotra	0	Kotra
0	Duba	4	Duba	4	Duba
0	Navi	2	Navi	2	Navi
0	Buharlı Nakliye	8	Buharlı Nakliye	8	Buharlı Nakliye
0		20	Buharlı Ticaret	0	Buharlı Ticaret
Toplam: 35		Toplam: 72		Toplam: 22	

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere tarihçilerin ileri sürdüğü kalyon, korvet ve firkateyn sayılarının birbirlerine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Tablodaki

¹⁶⁰ Yavuz, ‘‘Sultan Abdülaziz Donanması-Yelkenli Teknelerden Buharlı Makinelere Geçiş, Bitmeyen Reform İhtiyaçları’’, s: 1811, Yakıtal, ‘‘Abdülaziz Donanmasına Dair Bir İnceleme’’ s: 1342, Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C.3 s.8-12

karmaşanın asıl nedeni ise buharlı nakliye ve ticaret gemilerinin listeye dahil edilmiş olmasıdır. Örneğin Celalettin Yavuz, nakliye ve ticaret gemilerine yer vermezken, Afif Büyüktuğrul'un Buharlı Nakliye gemilerini listeye dahil ettiği, Emin Yakıtıl'ın ise hem Nakliye hem de Ticaret gemilerini listeye dahil ettiği anlaşılmaktadır. Yabancı tarihçilere göre ise 1860 yılında Osmanlı Donanması'nda hizmette bulunan ve yapımı devam eden gemi sayısı 48 idi.¹⁶¹ Ayrıca elde bulunan gemilerin etkinliği konusunda da ayrı bir tartışma söz konusudur. Zira Afif Büyüktuğrul: Osmanlı Donanması'nı kifayetsiz görürken¹⁶², Celalettin Yavuz'a göre mevcut gemilerin hemen hiçbirinin etkinliğinin bulunmadığını, Osmanlı Donanması'nın geri kaldığını ve yalnızca yelkenli gemilerden oluştuğunu ifade etmektedir.¹⁶³ Emin Yakıtıl ise; mevcut gemilerin hemen hepsinin hizmet sürelerini doldurduğunu ve çağına göre demode olduğunu, herhangi bir savaş değeri kalmadığını ifade etmektedir.¹⁶⁴

Filhakika 1860 yılı itibariyle Osmanlı Deniz Kuvvetleri, diğer dünya devletlerinin sahip olduğu gemilerden gerek sayı gerekse teknoloji olarak geri kalmış bulunmaktadır. Bu nedenle Sultan Abdülaziz, tahtan indirilinceye kadar büyük bir donanma oluşturma fikrinden vazgeçmemiştir. Hiç şüphesiz Abdülaziz'in zihninde büyük bir donanma kurma fikrinin oluşmasında Ahmed Vesim Paşa'nın önemli bir etkisi vardır. 1850'li yıllarda henüz şehzade iken tanıştığı, deniz sorunları üzerine tartıştığı ve çok güvendiği Ahmed Vesim Paşa'yı tahta geçer geçmez Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nin ıslahına memur etmişti. Ahmed Vesim Paşa, deniz sorunlarına vakıf olduğu gibi donanma, tersane, personel ve kömür yatakları ile birlikte çağa uygun modern bir deniz gücüne sahip olunması gerektiğine inanmıştır. Zira Karadeniz'de güçlü bir filosu bulunan Rusya'ya ve Akdeniz'de İngiltere ve Fransa'ya karşı ancak ve ancak güçlü bir donanma ile karşı konulabilirdi.

Bu dönemin bir diğer önemli gelişmesi ise Osmanlı Devleti'nin Mısır Hidivliği ile kurduğu yakın ilişkilere. Zira bu dönemde Mısır modernleşmede örnek olarak kabul edilmekteydi. Ahmed Vesim Paşa, 1863 yılında Mısır valisi Hıdiv İsmail Paşa'yı

¹⁶¹ Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, s. 332

¹⁶² Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C.3 s.8-12

¹⁶³ Yavuz, "Sultan Abdülaziz Donanması-Yelkenli Teknelere Buharlı Makinelere Geçiş, Bitmeyen Reform İhtiyaçları" s.1811

¹⁶⁴ Yakıtıl, "Abdülaziz Donanmasına Dair Bir İnceleme" s: 1342

İstanbul'a daveti¹⁶⁵ ve Mısırlı Abdülhalim Paşa'ya verilen Nişan-ı Osmani'nin teslimi¹⁶⁶ için iki defa Mısır'a gitmişti. Daha sonra ise Sultan Abdülaziz'in Mısır seyahati sırasında Kaptan-ı Derya Ateş Mehmed Salih Paşa ile birlikte yanında bulunmuştur.¹⁶⁷ Abdurrahman Şeref; Sultan Abdülaziz'in Mısır ve Avrupa seyahatleri sırasında bilimin ve medeniyetin ne denli ileri olduğunu gördüğünü, burada gördüklerini memlekette de tatbik etmek istediğini ifade etmektedir.¹⁶⁸

Ahmed Vesim Paşa ise bu seyahatler ile ilgili sicilinde şu bilgilere yer vermektedir: *'..sene-i mezbûre şehr-i Ramazan-ı Şerîfi evâhirinde hidiv-i sâbık 'İsmail Paşa hazretlerinin uhdelerine Mısır Valiliği tevcihi zımında Dersa'âdete da'veti ve ba'de'l icrâ makarr-ı me'mûriyetine îsâli için iki def'a Mısır'a 'azîmet ve 'avdetle doksan yedi şehr-i Şevvâli evâhirinde hakân-ı müşârûnileyh hazretleri ma'iyeti ve kemakân yâverlik hüdmeti ile tekrâr Mısır'a gidüb gelmiş..'*¹⁶⁹ Bu seyahat Sultan Abdülaziz'e, deniz kuvvetlerinin sorunlarını bir kez daha yerine inceleme fırsatı verirken diğer taraftan zırhlı donanma için de olumlu sonuçlar doğurmuştu. Zira Mısır Hidivliği, Fransa'dan sipariş ettiği özellikle korvet türü gemileri teslim almayarak Osmanlı Deniz Kuvvetlerine devretmiştir. Örneğin Mısır Hidivliği'nce Fransa'ya sipariş edilen *İbrahimiye* firkateyni, Osmanlı Deniz Kuvvetlerine katılarak *Asar-ı Teyfik* ismini almıştır.¹⁷⁰ Diğer taraftan ise İngiltere Glasgow'daki İskoç gemi firması Napier'e son teknoloji buharlı ve zırhlı savaş gemisi siparişinde bulunulmuştur.¹⁷¹

¹⁶⁵ BOA. İ.MTZ.(05) 19, 753 (15/Şaban/1279 – 5/Şubat/1863)

¹⁶⁶ BOA. İ.MTZ.(05) 2, 88 (13/Ramazan/1279 – 4/Mart/1863)

¹⁶⁷ BOA. HR.SFR.1. 5, 42

¹⁶⁸ Abdurrahman Şeref, *Tarih Muhasebeleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1339, s.197

¹⁶⁹ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

¹⁷⁰ Batmaz, "Osmanlı Donanmasının Üç Devrine Mukayeseli Bir Bakış", s. 1587

¹⁷¹ Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, s. 334

Tablo 2.5 Zırhlı Firkateynler¹⁷²

Sipariş Tarihi	Zırhlı Firkateynler	Ülke	Firma
1862	Osmaniye	İngiltere	R. Naiper-son
1862	Aziziye	İngiltere	R. Naiper-son
1862	Orhaniye	İngiltere	R. Naiper-son
1863	Mahmudiye	İngiltere	Thames Iron Works
1864	Fatih	İngiltere	Thames Iron Works
1864	Fettah	Osmanlı Devleti	Tersane-i Amire
1865	Asar-ı Tevfik	Fransa	SA des Forgas et Chantiers

Yukarıdaki tabloda belirtilen zırhlı firkateynler, Ahmed Vesim Paşa'nın Kaptan-ı Deryalığa atandığı 1865 yılından itibaren Osmanlı Deniz Kuvvetlerine katılmaya başlamıştır. Ancak tabloda yer alan *Fettah* firkateyni Tersane-i Amire tezgahında iken 23 Ağustos 1865 tarihinde iptal edilmiş, İngiltere'den sipariş edilen *Fatih* zırhlısı ise 1867 yılında yeterli bütçe sağlanamadığından Prusya tarafından satın alınmıştır. Bu durum bizlere ilk sipariş edilen firkateynler için yeterli ekonomik ve teknik çalışmanın yapılmadığını göstermektedir.¹⁷³ Kaptan-ı Derya Ahmed Vesim Paşa; göreve geldikten sonra sipariş edilen ilk firkateynler yerine daha küçük, üç direkli, zırhla kaplanmış olan aşağıda belirtilen korvetleri yerli ve yabancı tersanelere sipariş etmeye başlamıştır.

¹⁷² Bernd Langensiepen - Ahmet Gülerüz, *1828-1923 Osmanlı Donanması*, Denizler Kitabevi, İstanbul 2000, s.89-94

¹⁷³ Batmaz, "Osmanlı Donanmasının Üç Devrine Mukayeseli Bir Bakış", s. 1587

Tablo 2.6 Zırhlı Korvetler¹⁷⁴

Sipariş Tarihi	Zırhlı Korvetler	Ülke	Firma
1866	Asar-ı Şevket	Fransa	SA des Forgas et Chantiers
1866	Necm-i Şevket	Fransa	SA des Forgas et Chantiers
1867	Avnillah	İngiltere	Thames Iron Works
1867	Muinü'z Zafer	İngiltere	Thames Iron Works
1867	Feth-i Bülent	İngiltere	Thames Iron Works
1867	Lütf-i Celil	Fransa	SA des Forgas et Ateliers
1867	Hıfzu'r Rahman	Fransa	SA des Forgas et Ateliers
1868	Mukaddime-i Hayr	Osmanlı Devleti	Tersane-i Amire
1868	İclaliye	Fransa	SA Stabilimento Tecnico Triestino
1874	Peyk-i Şeref	İngiltere	Samuda-son
1874	Burc-ı Zafer	İngiltere	Samuda-son

Yukarıdaki tabloda belirtilen *Burc-ı Zafer* ile *Peyk-i Şeref* korvetleri Osmanlı Devleti'nin gerekli parayı ödememesi nedeniyle İngiltere tarafından satın alınarak Kraliyet Donanması'na verilmiştir. Bunun yanında Mısır Hidivliği tarafından Fransa'ya

¹⁷⁴ Langensiepen, Gülerüz, *1828-1923 Osmanlı Donanması*, s.106-116

sipariş edilen *Muzaffer*, *İclaliye* ve *Kahire* isimli korvetler Osmanlı Deniz Kuvvetlerine devredilerek *İclaliye*, *Necm-i Şevket* ve *Asar-ı Şevket* isimlerini almışlardır. Zırhlı firkateyn ve korvetlerin yanı sıra hafif silahlarla teçhiz edilen ve küçük muhabere gemileri olarak tanımlanan zırhlı dubalarda¹⁷⁵ yerli ve yabancı tersanelere sipariş edilmiştir.¹⁷⁶

Tablo 2.7 Zırhlı Dubalar¹⁷⁷

Sipariş Tarihi	Zırhlı Dubalar	Ülke	Firma
1863	Fethü'l-İslam	Fransa	SA des Forges et Chantiers
1863	İşkodra	Fransa	SA des Forges et Chantiers
1863	Böğürdelen	Fransa	SA des Forges et Chantiers
1863	Podgoriçe	Fransa	SA des Forges et Chantiers
1863	Semendire	Fransa	SA des Forges et Chantiers
1870	Hizber	Osmanlı Devleti	Tersane-i Amire
1870	Seyfi	Osmanlı Devleti	Tersane-i Amire

¹⁷⁵ *Altıları düz buharlı gemiler olup; çeşitli topları vardır. Komuta yerleri zırh levhalarla örtülüdür. Sığ sularda kullanılır. (Tuna Nehri) Sonradan üretilen zırhlı harp gemilerinin başlangıcı olmuşlardır. Bir diğer adı nehir monitörüdür.*

¹⁷⁶ Batmaz, ‘‘Osmanlı Donanmasının Üç Devrine Mukayeseli Bir Bakış’’, s. 1588

¹⁷⁷ Langensiepen, Güleriyüz, *1828-1923 Osmanlı Donanması*, s.107-117

Uskurlu¹⁷⁸ olarak adlandırılan gemiler arasından ahşap olanların Tersane-i Amire’de yapıldığı görülmektedir.

Tablo 2.8 Ahşap Uskurlu Korvetler¹⁷⁹

Sipariş Tarihi	Uskurlu Korvetler	Ülke	Firma
1861	Mansure	Osmanlı Devleti	Tersane-i Amire
1861	Lübnan	Osmanlı Devleti	Tersane-i Amire
1861	Muzaffer	Osmanlı Devleti	Tersane-i Amire

Yukarıdaki tabloda belirtilen ahşap uskurlu korvetlerin yapımı 1864 yılında tamamlanarak denize indirilmiş ve karakol gemisi olarak görev yapmışlardır. Ahşap uskuluların dışında uskurlu firkateynlerden ise beş adet sipariş verildiği ve hepsinin yerli tersanelerce yapıldığı görülmektedir.

Tablo 2.9 Uskurlu Firkateynler¹⁸⁰

Sipariş Tarihi	Uskurlu Firkateynler	Ülke	Firma
1865	Selimiye	Osmanlı Devleti	Tersane-i Amire
1868	Peyk-i Meseret	Osmanlı Devleti	Sinop
1868	Peyk-i Nusret	Osmanlı Devleti	Gemlik
1868	Mukaddime-i Şeref	Osmanlı Devleti	Tersane-i Amire
1868	Rehber-i Tevfik	Osmanlı Devleti	Gemlik-Suda

¹⁷⁸ *Pervaneli gemi*

¹⁷⁹ Langensiepen, Güleriyüz, *1828-1923 Osmanlı Donanması*, s.138

¹⁸⁰ Langensiepen, Güleriyüz, *1828-1923 Osmanlı Donanması*, s.133

Sultan Abdülaziz ile Ahmed Vesim Paşa'nın olağanüstü gayretiyle oluşturulan Osmanlı Donanması hiç şüphesiz önemli bir güç haline gelmişti. Ancak bu donanmanın sayısal mevcudu noktasında tarihçiler arasında tartışmalar söz konusudur.

1. Enver Ziya Karal'a göre: Osmanlı Donanması, 30 zırhlı ve 76 ahşap olmak üzere toplam 106 gemiden oluşmaktadır. Personel sayısı 26.108, top sayısı ise 659'dur.¹⁸¹
2. Afif Büyüktuğrul'a göre: 22'si devreden 37'si ise yeni olmak üzere toplam gemi sayısı 59'dur.¹⁸²
3. Celalettin Yavuz'a göre: devredenler arasından eskikip hizmet dışı kalanları düşükten sonra toplam gemi sayısı 38'dir.¹⁸³
4. Emin Yakıtıl'a göre: devredenler arasından eskikip hizmet dışı kalanları düşükten sonra toplam mevcudun 59'dur.¹⁸⁴
5. Danial Panzac'a göre ise: 125.000'er tonluk İngiliz ve Fransız zırhlı filolarından sonra 61.000 tonluk 15 zırhlı gemisi ile Osmanlı Donanması dünyanın üçüncü büyük zırhlı filosunu oluşturmaktadır.¹⁸⁵

Bu konu ile ilgili olarak Mahmud Celâleddin Paşa; Sultan Abdülaziz'in cülusundan sonra Osmanlı Donanması'nın kısa süre içerisinde yirmiden fazla zırhlı ve seksen-yüz kadar ahşap harp gemisinden meydana geldiğini, bu donanmanın ikinci derecede bir deniz devleti sırasına yükseldiğini, bu durumun Rusları telaşlandırdığını ve Paris Antlaşması'nda belirtilen Karadeniz'de donanma ve tersane bulunduramamasına dair hükmü kaldırmaya çalışacağını ifade etmektedir.¹⁸⁶ Bereketzâde İsmail Hakkı'ya göre ise yeni Osmanlı Donanmasının 25 adetten fazla ve İngiltere'den sonra dünyanın ikinci büyük donanması olduğunu mübalağalı bir şekilde ifade etse de gerçekte Osmanlı donanması bu dönemde dünya devletleri arasına girmeyi başarmıştır.¹⁸⁷

¹⁸¹ Karal, *Osmanlı Tarihi*, c.VII, s.190-191

¹⁸² Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C.3 s.16

¹⁸³ Yavuz, "Sultan Abdülaziz Donanması-Yelkenli Teknelerden Buharlı Makinelere Geçiş, Bitmeyen Reform İhtiyaçları" s.1835

¹⁸⁴ Yakıtıl, "Abdülaziz Donanmasına Dair Bir İnceleme" s: 1342-1344

¹⁸⁵ Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, s. 334

¹⁸⁶ Mahmud Celâleddin Paşa, *Mirat-ı Hakikat*, Haz. İsmet Miroğlu, İstanbul 1979, s.54

¹⁸⁷ İsmail Hakkı, *Yâd-ı Mâzî*, Tevsi-i Tabâbet Matbaası, İstanbul 1332, s.178

Sultan Abdülaziz döneminde oluşturulan donanmanın sayısal mevcudu kadar etkinliği konusunda da tartışmalar devam etmektedir. Zira Celalettin Yavuz'a göre, yeterli sayıda Türk teknik personelinin yetiştirilmemiş olması Osmanlı Donanmasının en büyük eksiği idi.¹⁸⁸ Emin Yakıtıl'a göre ise; Kaptan-ı Deryalar'ın sık değiştirilmesi, jeopolitik ve stratejik planların ortaya konulmaması, mali ve teknik yetersizlikler, yabancı tersanelerdeki aksaklık, personel ve eğitimdeki aksaklık gibi nedenler Osmanlı Donanması'nın Batı standardındaki yerini alamamasına neden olmuştur.¹⁸⁹

Tüm bu tartışmalara rağmen yapılan araştırmalar sonucunda; Sultan Abdülmecid döneminden devredip Sultan Abdülaziz döneminde de kullanılan gemi sayısının 59, Sultan Abdülaziz döneminde yerli ve yabancı tersanelerde üretilen zırhı gemi sayısının 33, ticari gemi sayısının 32 olmak üzere toplam gemi sayısının 124 olduğu görülmektedir.¹⁹⁰ Bu suretle Osmanlı Donanması sayısal olarak döneminin en büyük deniz kuvvetlerinden biri haline gelmiştir.¹⁹¹

3.5. Kaptan Paşalıktan Azli

1861 yılında Sultan Abdülaziz'in tahta geçmesi üzerine yaverliğine atanan Ahmed Vesim Paşa, bir taraftan Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin ıslahına katkıda bulunurken diğer taraftan kariyer basamaklarını da hızlıca tırmanmıştı. 1864 yılında Bahriye Meclisi Reisliğine, 1865 yılında ise vefat eden Ateş Mehmed Salih Paşa'nın yerine Kaptan-ı Deryalığa atanmıştır. Sultan Abdülaziz ile Ahmed Vesim Paşa'nın çalışmaları sonucu Osmanlı Deniz Kuvvetleri altın çağını yaşamaktaydı. Ancak bu dönemde Osmanlı ekonomisinin durumu Deniz Kuvvetleri kadar parlak değildi. Zira borçların faizleri hatta memurların maaşları bile ödenemeyecek duruma gelmişti. Kâğıt paraların değeri %60 oranında düşmüş ve bu durum enflasyonun iki katına çıkmasına neden olmuştu. Sadrazam Fuad

¹⁸⁸ Yavuz, "Sultan Abdülaziz Donanması-Yelkenli Teknelerden Buharlı Makinelere Geçiş, Bitmeyen Reform İhtiyaçları" s.1832

¹⁸⁹ Yakıtıl, "Abdülaziz Donanmasına Dair Bir İnceleme" s: 1345-1357

¹⁹⁰ Behice Algül, *Sultan Abdülaziz Dönemi Osmanlı Donanmasında Modernleşme*, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2019, s.163

¹⁹¹ Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, çev. Belkıs Çorakçı Dışbudak, İstanbul 1995 s. 1563

Paşa,¹⁹² devletin içinde bulunduğu mali buhranın nedenlerini açıklayan bir lâiyhayı Sultan Abdülaziz'e sunarak geniş yetkilerle donatıldı. Fuad Paşa, almış olduğu mali tedbirler doğrultusunda borçların bir kısmı ödendiği gibi bütçeden de tasarrufa gidilmişti. Hazine-i Hassa'nın¹⁹³ altmış bin keseyi bulan ek tahsisatını devlet hazinesine aktarılmış ve masraflarından da tasarrufa gitmişti. Bu suretle bütçe açığı ortadan kalktığı gibi yaklaşık kırk üç bin keselik de artış meydana gelmişti. Fuad Paşa, bununla yetinmeyerek Divan-ı Muhasebat'ı¹⁹⁴ kurarak devletin tüm harcamalarını kontrol altına almıştı. Bundan sonra harcanacak her akçe için hesap verileceği gibi usulsüz harcama yapanlar da bunu ödemekle mükellef olacaktı.¹⁹⁵

Bu iki reformist paşayı karşı karşıya getiren olay ise Ahmed Vesim Paşa'nın hazırladığı Ereğli Kömür Havzası raporudur. Zira Ahmed Vesim Paşa 1865 tarihli raporunda; Ereğli kömür havzasında inşaat, iyileştirme ve satın alınacak hayvanların bedelleriyle birlikte toplamda 6 120 akçeye ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir. Sadrazam Fuad Paşa, bu tutarın ödenmesine muhalefet ettiği gibi donanmanın masraflarının da kısılmasını teklif etmiştir. Ancak Fuad Paşa'nın bu teklifi Ahmed Vesim Paşa'nın tepkisine neden olmuştur. Zira her iki paşa da gerçekleştirdikleri reformların ancak sürdürülebilirse başarılı olabileceğine inanarak attıkları adımdan taviz vermek istememişlerdir. Netice itibariyle Ahmed Vesim Paşa, donanma bütçesinin kısılması teklifini kabul eden birisi olarak anılmak istemediğinden Kaptan Paşalık'tan 1865 yılı mayıs ayında istifa etti.¹⁹⁶ Sadrazam Fuad Paşa ise aradan bir yıl geçtikten sonra sadarettten ikinci defa azledildi.

Ahmed Vesim Paşa ile Fuad Paşa örneği bizlere Osmanlı Devleti'nde insan yönetiminin başarılı bir şekilde yapılamadığını göstermektedir. Zira veriler incelendiğinde her iki paşanın da kendi alanlarında başarılı olduğu görülmektedir. Hiç şüphesiz ıslahatların hayata geçirilmesi sürecinde fikir ayrılığı veya çatışma yaşaması kaçınılmazdır. Ancak istenilen başarının yakalanabilmesi için devleti yönetenlerin bu çatışmaları doğru ve etkin yönetmesi beklenmektedir. Sultan Abdülaziz'in ise devlet adamları karnesi oldukça kötüdür. Zira 15 yıl süren saltanatı esnasında 16 sadrazam değiştirdiği gibi 6'sı Kaptan-ı

¹⁹² *Keçecizâde Fuad Paşa (1815-1869); Osmanlı Sadrazamı. Tanzimat devrinin üç önemli şahsiyetinden biri olarak kabul edilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Orhan F. Köprülü, Fuad Paşa Keçecizade, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1996, C.13 s.202-205*

¹⁹³ *Osmanlı padişahlarının şahsi gelir ve giderlerini idare eden teşkilat.*

¹⁹⁴ *Devlet harcamalarını denetlemek için kurulan teşkilat. Bugünkü Sayıştay'ın temelini oluşturmaktadır.*

¹⁹⁵ Sertoğlu, Mufassal Osmanlı Tarihi, c. VI, s.3122

¹⁹⁶ BOA. MB.İ. 23, 3

Derya ve 19'u Bahriye Nazırı olmak üzere Deniz Kuvvetlerinin başına 25 farklı devlet adamı atadığı görülmektedir.

Tablo 2.10 Sultan Abdülaziz Dönemi Kaptan-ı Deryalar¹⁹⁷

Kaptan-ı Derya	Görev Yaptığı Dönem	Görev Süresi
Mehmed Ali Paşa (5. Defa)	21/11/1858 - 02/01/1863	4 Yıl 1 Ay 12 Gün
Hacı Mustafa Paşa	02/01/1863 - 17/01/1863	15 Gün
Ateş Mehmed Salih Paşa	17/01/1863 - 20/01/1865	2 Yıl 3 Gün
Ahmed Vesim Paşa	21/01/1865 - 29/05-1865	4 Ay 8 Gün
Halil İbrahim Paşa	29/05/1865 -15/04/1866	10 Ay 17 Gün
Damat Mehmet Ali Paşa (6. Defa)	15/04/1866 - 13/03/1867	10 Ay 26 Gün

Tablo 2.11 Sultan Abdülaziz Dönemi Bahriye Nazırları¹⁹⁸

Bahriye Nazırı	Görev Yaptığı Dönem	Görev Süresi
Hakkı İsmail Paşa	19/03/1867 - 08/03/1868	11 Ay 18 Gün
Mahmud Nedim Paşa	08/03/1868 - 11/09/1871	3 Yıl 6 Ay 3 Gün
Ferid Abdülhamid Paşa	11/09/1871 - 07/12/1871	2 Ay 26 Gün
Fosfor Mustafa Paşa	07/12/1871 - 29/01/1872	1 Ay 22 Gün
Hasan Samim Paşa	29/01/1872 - 03/03/1872	1 Ay 3 Gün
Moralı İbrahim Paşa	03/03/1872 - 01/08/1872	4 Ay 29 Gün
Ahmed Esat Paşa	01/08/1872 - 12/10/1872	2 Ay 11 Gün

¹⁹⁷ Yakıt, "Abdülaziz Donanmasına Dair Bir İnceleme" s: 1345

¹⁹⁸ Yakıt, "Abdülaziz Donanmasına Dair Bir İnceleme" s: 1346

Fosfor Mustafa Paşa (2.	12/10/1872 - 06/11/1872	25 Gün
Mehmet Namık Paşa	06/11/1872 - 05/01/1873	2 Ay
Hüseyin Avni Paşa	05/01/1873 - 16/02/1873	1 Ay 11 Gün
Hasan Rıza Paşa	16/02/1873 - 15/06/1873	4 Ay
Kayserili Ahmed Paşa	15/06/1873 - 28/01/1875	1 Yıl 7 Ay 13 Gün
Ahmed Esat Paşa (2. Defa)	28/01/1875 - 26/03/1875	1 Ay 26 Gün
Rauf Mehmet Paşa	26/03/1875 - 20/09/1875	5 Ay 25 Gün
Hasan Rıza Paşa (2. Defa)	20/09/1875 - 03/10/1875	13 Gün
Mehmet Namık Paşa (2.	03/10/1875 - 22/11/1875	1 Ay 19 Gün
Hasan Rıza Paşa (3. Defa)	22/11/1875 - 13/01/1876	1 Ay 22 Gün
Lofçalı İbrahim Derviş Paşa	13/01/1876 - 20/04/1876	3 Ay 7 Gün
Çırpanlı Abdülkerim Nâdir	20/04/1876 - 06/05/1876	16 Gün

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere Sultan Abdülaziz döneminde Osmanlı Donanması'nın başına geçen devlet adamlarının ortalama hizmet süreleri 7 ay gibi kısa bir süre olmuştur. Hiç şüphesiz sık sık devlet adamlarının değiştirilmesi, ıslahat programlarının aksamasına ve istenilen başarının yakalanamamasına neden olmuştur. Çağa uygun bir donanma oluşturmak için ayrılan bütçeden çok daha fazlasına ihtiyaç olduğu gibi uzun vadeli, sabırlı ve akılcı bir politikaya da ihtiyaç vardı.

3.6. Girit İsyanı ve Arkadi Vapuru

Ahmed Vesim Paşa, Kaptan Paşalık'tan istifa ettikten sonra Tersane-i Âmire'nin askerî işlerini yürütmek amacıyla kurulan "Kumanda Meclisi Reisliği" görevine getirilmiştir.¹⁹⁹ Bu meclis önceleri doğrudan Kaptan Paşa'ya bağlı iken Bahriye

¹⁹⁹ BOA. İ.DH. 568, 39568 (4/Recep/1284 – 1/Kasım/1867)

Nezareti'nin kuruluşu ile Bahriye Nazırına bağlanmış ve vazifeleri belirlenmiştir. Buna göre:

1. *Emri Kumanda ve mevadd-ı atıyyede komutanlık mesnedine muavin ve müşâvir olmak üzere ‘Kumanda Meclis’i nâmiyle ve dört beş ümerâ-yı bahriyeden mürekkeb bir meclis vardır.*
2. *Donanma-yı humâyun bir mahalle sevk veyahut süfun-i şâheneden birinin veya bir takımının devletçe lâzım gelen mahallere gönderilmesi onların ma'rifetiyle olur.*
3. *Ümerâ ve zâbitan-ı bahriyyenin tevcihâtı ve nizâm ve usülû veçhiyle Kumanda Meclisi tarafından taraf-ı vâlâ-yı Kapudâniyye'ye arz olunan mazbatalar üzerine, Umûr-ı Bahriye Nezâreti ile müştereken tasdik olunur.*²⁰⁰

Donanmanın sevk, donanmanın ümera ve subayların tayin ve terfileri Kumanda Meclisi tarafından yürütülmekte idi. Anlaşılacağı üzere Ahmed Vesim Paşa bu kurumun Reisliğine getirilerek Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin askeri işlerini yürütmeye devam ediyordu.

Bu sırada ise Girit Adası bir kez daha karışmıştı. Hatırlanacağı üzere 1841 yılında meydana gelen olaylarda Ahmed Vesim Paşa henüz genç bir bahriyeli iken Kaptan-ı Derya Çengeloğlu Tahir Paşa'nın maiyetinde isyanı bastırmak için görevlendirilmişti. Bu defa isyanın temel nedeni ise Yunanistan'ın Girit üzerindeki emelleri idi. Zira Yunanistan; Girit'i ilhak edebilmek adına isyan çıkaran asilere, asker, silah ve erzak yardımıyla bulunuyordu. 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı sonrasında Giritli Rumlar arasında Megali İdea (*Büyük Yunanistan*) fikri daha da yayılmıştı. 1858 yılında başlayan ayaklanmalar neticesinde Osmanlı Devleti önlemler alarak huzur ve sükunu sağlamaya gayret etmiştir. Ancak Girit'teki isyancılar Eflak ve Boğdan'ın elde ettiği muhtariyet gibi Yunanistan'a bağlanmak istemişlerdir.²⁰¹

Epitorpiya'da toplanan Giritli delegeler, 28 Mayıs 1866 tarihli dilekçelerinde; Sultan Abdülaziz'den ıslahat fermanındaki maddelere uyulmasını, vergilerin azaltılmasını, yol ve köprülerin yapılmasını, adalet sisteminin iyileştirilmesini, kişisel hak ve hürriyetlerin garanti altına alınmasını talep etmişlerdi.²⁰² Osmanlı Devleti ise, adalet ve vergi ile ilgili

²⁰⁰ Gencer, *Bahriyede Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu*, s.335-338

²⁰¹ Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VII, s.19-20

²⁰² Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. VI, s.3144

konuları haklı nedenlere dayanmaması nedeniyle kabul etmemiş ancak yol, hastane, köprü ve okul yapılması ile ilgili talepleri dikkate alacağını bildirmişti. İsyancılar, isteklerinin kabul edilmediğini ileri sürerek Hacı Mihail önderliğinde ayaklandılar ve kısa sürede sayıları 12 000 kişiye kadar ulaştı. Ayrıca isyancıların oluşturduğu İhtilal Meclisi, 2 Eylül 1866 günü Girit adasının Yunanistan'a bağlandığını ilan etti.²⁰³ İsyancılar niyetlerini belli ederken İngiltere, Rusya ve Fransa gibi büyük devletler ise çıkarları doğrultusunda hareket etmişlerdir. İngiltere, bölgede yeni bir savaş çıkmasını ve diğer devletlerin müdahil olmasını istemediğinden isyanın diplomatik yollarla çözülmesini istemiştir. Ayrıca Rusya himayesinde büyük bir Yunanistan kurulmasını çıkarlarına uygun bulmayarak Osmanlı Devleti lehine bir politika izlemeye karar vermişti. Rusya ise adanın Yunanistan ile birleşmesini destekleyerek Osmanlı karşıtı bir pozisyon almıştır. Fransa ise değişken bir politika benimseyerek kimi zaman Osmanlı Devleti'nin kimi zaman ise Yunanistan'ın yanında hareket etmiştir.²⁰⁴

İsyanın başladığı 1866 yılında Osmanlı Donanması, yelkenden buharlıya geçiş döneminde idi. Yerli ve yabancı tersanelere sipariş edilen buharlı ve zıhlı gemiler henüz yeni yeni Osmanlı Deniz Kuvvetlerine katılmaya başlamıştı. Girit Adasında *Peyk-i Zafer*, *Rehber*, *Selânik* ve *Akkâ* gemileri bulunurken dönemin Kaptan-ı Deryası ise Damat Mehmet Ali Paşa (*II. Mahmud'un kızı Adile Sultan ile evlidir*) idi. Ali Haydar Emir'e göre Damat Mehmet Ali Paşa: "1840'ta Livalıkla bahriye mesleğine geçirilen, rütbe ve memuriyet yolunda şaşılacak süratle yükselen, bir defa sadrazam, iki defa serasker ve beş defa Kaptan-ı Derya olan bu zat, kızının düğününü yaptığı bir gece, yalısına gelen Sultan Abdülaziz tarafından altıncı defa bahriyenin başına geçirilmişti ki o vakit 53 yaşında, zengin, kuvvetli ve ikbal namına her şeye malik bir vezirdi"²⁰⁵

Bahriye Meclisi, Girit Adasındaki isyanın bastırılması için donanmanın ikişer tümenli ve iki filodan oluşmasına karar vermişti. Birinci filonun birinci fırkasının harekât üssü Bar Limanı, ikinci fırkasının harekât üssü ise Selanik Limanı idi. İkinci filonun birinci fırkasının harekât üssü Suda Limanı olup ikinci firkanın görevi ise Ege sahillerini korumaktı. Diğer taraftan Yunan gemileri ise Girit Adası'nda bulunan Osmanlı

²⁰³ Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VII, s.21

²⁰⁴ Ayşe Nühket Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s.20-23

²⁰⁵ Emir, *Girit İhtilali 1866-1869 Gamsız Hasan Bey Erkadiyi Nasıl Batırdı*, s.5-6

gemilerine nazaran daha süratli gemilerden oluşmaktaydı. Bu nedenle Girit Adası'na zorlanmadan kaçak malzeme ile silah taşıyabilmişlerdi. İsyanın başlamasından sonraki altı ay boyunca kaçak nakliyata engel olunamaması Kaptan-ı Derya Damat Mehmet Ali Paşa'nın sıkı tedbir almadığını göstermektedir. Ekim ayına gelindiğinde ise *Şadiye*, *Fethiye*, *Ertuğrul*, *Muhbirisürur* ve *Eser-i Cedid* gemileri de Ada'ya gönderildi. Osmanlı Donanması bir taraftan Ada'yı abluka altına alarak kaçak nakliyata engel olmak isterken diğer taraftan ise İstanbul'dan Girit Adası'na Kara Kuvvetlerinin ihtiyacı olan asker, silah ve cephaneleri taşımaktaydı. 1867 yılına gelindiğinde Kaptan-ı Deryalığın kaldırılması üzerine Damat Mehmed Ali Paşa istifa etmiş, yerine ilk Bahriye Nazırı olan İsmail Hakkı Paşa atanmıştı. İsyanın başlangıcından itibaren harekât, onarım, ikmal ve kaçak gemilerin tarafsız limanlara sığınması gibi nedenler Osmanlı Donanmasının önündeki en büyük engellerdi.²⁰⁶

Ahmed Vesim Paşa sicilinde: ‘*..sene-i mezkûre Safer'inin yedisinde muharrerü'l mikdâr ta'yînât ile Girid'e me'mûr donanma-yı hümâyûnun kumanda meclisi riyasetine..*’ bulduğunu ifade etmektedir.²⁰⁷ Bahriye Nazırı İsmail Hakkı Paşa, Nisan ayında Hacı Mustafa Paşa'yı İstanbul'a geri çağırarak yerine Komuta Meclisi Reisi Ahmed Vesim Paşa'yı atamıştır.²⁰⁸ Ahmed Vesim Paşa ilk iş olarak iki zırhlı firkateyn ve *Saik-i Şadi* vapurundan kurulu filo ile İstanbul'dan getirttiği askerleri Suda limanına çıkarttı. Ardından donanmayı Hanya Limanı önüne demirletti. Burada Osmanlı Deniz Kuvvetlerine ait gemileri teftiş ettikten sonra *Şadiye* kalyonu gibi onarıma ihtiyaç duyulan gemileri İstanbul'a, kalan gemileri ise Girit'i abluka altına almak için çeşitli kıyılara gönderdi. Kara Kuvvetlerinin başında bulunan Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa ile görüşüp düzenleyeceği harekâtın planlarını oluşturdu. Anlaşılacağı üzere Ahmed Vesim Paşa; abluka esnasında herhangi bir sorun yaşanmaması adına gemileri bizzat kendisi teftiş etmiş, onarıma ihtiyaç duyulanları ayırmış ve kaçak nakliyatı önleyebilmek için bölgeyi abluka altına almıştır. Bu sayede kaçakçıların önü kesileceği gibi asilere gönderilen yardımın da önüne geçileceği düşünülmüştür. Karada Ömer Paşa'nın, denizde ise Ahmed Vesim Paşa'nın askerî faaliyetleri kısa sürede olumlu sonuçlar vererek harekât ve ikmâl sorunları çözülmüştü. Ancak kaçakçılığın önüne bir türlü geçilemiyordu. 10

²⁰⁶ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, C.3, s.34-43

²⁰⁷ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

²⁰⁸ Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, s. 93

Haziran 1867 tarihinde Babıali tarafından Ahmed Vesim Paşa'ya gönderilen emirde: "Girid Cezîresi'nde zuhura gelmiş olan ihtilâl ve şekâvetin vukû'una ve şimdiye kadar temadisine sebep bulunanlar olup bunlar nâ'ire-i ihtilâli söndürmemek için cezireye silâh ve mühimmât ve gönüllü nâmıyla bir takım haşerât göndermekde olduklarından bunun men'î için cezîre-i mezkûre abluka altına alınarak ve bu emr-i mühimme hıdmet itmek için Donanma-yı Hümâyûn'dan büyük ve küçük bir çok sefâyin-i harbiye ta'yîn ve irsâl olunmuş ise de ma'a't-te'essüf dinilür ki şimdiye kadar matlûb aslı olan şey husûle gelememiş ya'nî Yunanlıların ibtidâ Panelnon ve sonraları Arkadi nâmında olan vapurları bir düzine adem ve mühimmât taşımakda olduklarından .." belirtiliyordu.²⁰⁹

Yunanistan'a ait *Pandalion* ve *Arkadi* Vapurları'nın Girit'e sürekli olarak silah, mühimmat ve gönüllü adıyla eşkıya gönderdiği, bunun engellenmesi için uygulanan abluhanın da işe yaramadığı, bu nedenle gerekli tedbirlerin alınması gerektiği Ahmed Vesim Paşa'ya emrediliyordu. Belgede adı geçen *Pandalion* ve *Arkadi* Vapurları'nın, Osmanlı gemilerine göre daha süratli olması ablukayı delmelerindeki en önemli faktördü. Bu nedenle Ahmed Vesim Paşa, bu iki gemiye yoğunlaşarak süvarilerine adı geçen gemilerin takip edilerek mutlaka ele geçirilmesi emrini vermişti.

Üç gün sonra yani 13 Haziran 1867 tarihli Ömer Lütfi imzasıyla Babıali'ye gönderilen raporda: "Abluka'da bulunan sefin-i hümâyûnın *Erkadi Vapuru*'na teveccühle tesâdüfle *İzzeddin Vapur-ı hümâyûnıyla yekdiğere top atdığı ve mezkûr Erkadi Vapuru abluka hattı civârında ve Yunan Devleti zîr-i idâresinde olan Ceriko Adası limanına firar..*" ettiği bildiriliyordu.²¹⁰ Osmanlı gemisi *İzzeddin Vapuru* ile Yunan *Arkadi Vapuru* arasında top atışı yapıldığı, Yunan *Arkadi Vapuru*'nun abluka hattından Ceriko Adası'na kaçtığı belirtiliyordu. Ahmed Vesim Paşa'nın emri doğrultusunda *Arkadi Vapuru* takibe alınarak çatışma yaşanmış ancak ele geçirilememişti.

Ahmed Vesim Paşa, *Arkadi Vapuru*'nu ele geçirme düşüncesinden vazgeçmeyerek 5 Ağustos 1867 tarihli Babıali'ye gönderdiği raporunda: "Ma'hûd *Erkadi Vapurunun Şire'de ta'mîri hitâm bularak geçende cezirenin cenûb tarafına doğru gelir iken kavâ'id-i vapur-ı hümâyûnı tarafından görülüb üzerine gidilmiş ve on sâ'at kadar ta'kîb olunmuş ise de sür'ati ziyâde olması cihetiyle yetişilemediğinden Santorin Adası'na doğru*

²⁰⁹ BOA. A.} MKT.UM. 976, 25 (7/Safer/1284 – 10/Haziran/1867)

²¹⁰ BOA. A.} MKT.UM. 977, 7 (10/Safer/1284 – 13/Haziran/1867)

savuşmuşdur. Zikr olunan vapurun ma'hûd vapurı bu kadar müddet Devlet-i 'Aliye sularında ta'kîb ve tazyik idildiği hâlde yine ele geçürmemiş kendüsünün 'adem-i sür'atden ve bu dahî hayli vakitden berü havza girmemesinden neş'et ideceği ve böyle bir serî' vapurun ahz ve girifti ise bundan serî' diğer birkaç kut'a vapurun ablukada bulunmasına mütevakkıf idüğü derkâr bulunduğundan ve cezirede mevcûd bulunan vapur-ı hümayûnların ise ekserîsinin sür'ati ve ma'hûd vapurı ta'kîbe bir fâ'ideleri olmaması cihetiyle bunlar üç fırkaya taksîm olunarak bir fırkası asker-i şâhâne ile erzâk vesâ'ire nakliyesine ve bir fırkası dahî ba'zı mühim ve mu'ten olan sevâhilin ablukası ve emr-i muhafazasına ve diğer bir fırkasının biraz sür'ati olması cihetiyle seyyâre hıdmetine ta'yîn olunduğundan ma'hûd vapuru ta'kîb ile getürmek üzere sâye-i şevketvâye-i hazret-i şehinşâhîde Bâbıalî cânib-i sâmîsinden Londra'ya sipariş buyrulduğu Bahriye Nezâret-i Celîlesi tarafından tesyîr ve izbâr buyrulan vapurların bir an evvel bu tarafa sevk ve i'zâmı lâzımeden bulunduğunun 'arz ve inhasına ictisâr kılınmış olmağla lutfen icâbının sür'at-i icrâsı husûsuna müsâ'ade-i mekârim'âde-i 'aliyye-i cenâb-ı sadâretpenâhîleri şâyân buyrulması bâbında..' gereken emrin verilmesi istenmekteydi.²¹¹ Arkadi Vapuru'nun Şire'de tamiri bittikten sonra adanın güneyine giderken Fevaid Vapur-ı Hümayunu tarafından görüldüğü, bir süre takip edildiği ancak süratli olduğu için yetişilemediği, bu nedenle Arkadi Vapuru'nun Santorin Adası'na doğru kaçtığı, Arkadi Vapuru'nun ele geçirilebilmesi için Londra'ya sipariş edilen vapurların bir an evvel sevk edilmesi gerektiği bildiriyordu. Filhakika 1867 yılı Osmanlı Deniz Kuvvetleri envanterinde, Yunan Arkadi Vapuru'ndan çok daha hızlı gemiler bulunmaktaydı. Örneğin; İzzettin Vapuru 1 075 ton ağırlığında, 6 adet 12 librelik topa sahip ve 12 mil hıza çıkabilecek kapasitedeydi. Ancak Sultan Abdülaziz'in 22 Haziran ile 8 Ağustos tarihleri arasındaki Fransa ve İngiltere ziyaretleri için donanmanın önemli gemilerinin bu geziye refakat ettirmesi Girit'te Ahmed Vesim Paşa'nın elini zayıflatmıştı. 29 Ağustos 1867 tarihli Babıalî tarafından Ahmed Vesim Paşa'ya gönderilen cevabî yazıda ise: '..gerek Arkadi vapuru gerekse tedarikine teşebbüs edilen diğer iki vapurun Girid'e muzır şahıslar, zahire ve levazım-ı saire nakletmek üzere hazırlandıkları gibi sakıncalı başka işlere de girişebileceklerinden Londra'dan üç adet vapurun satın alınıp mezkur yere ulaştırılmak üzere bulunduğunu, iki vapurun daha satın alındığı ve donanmaya

²¹¹ BOA. A. } MKT.UM. 981, 76 (4/Rebiülevvel/1284 – 6/ Temmuz/1867)

talimatın gönderildiği...’’ bildiriliyordu.²¹² Binaenaleyh Ahmed Vesim Paşa’nın talebi kabul görmüş ve Londra’dan satın alınan üç vapur Girit Adası’na gönderilmiştir.

Ali Haydar Emir’e göre Ahmed Vesim Paşa, süvarilerine: *‘‘..bilhassa güneş battıktan sonra saat üçe kadar etrafa çok dikkat ediniz, zira bu suları pek iyi bilen kaçakçılar karanlığın en koyu saatlerinde kenara sokulmak isteyeceklerdir. Ağustosun yirmi birinci günü Ay, saat üçte doğar, bugün ise Rebiülahirin Ondokuzuna, yani ayın dolgun zamanına tesadüf ediyor, ortalık gündüz gibi aydınlanınca iyi bir av yakalamak için korkarım ki vakit geçmiş olmasın..’’* dediğini bildirmektedir.²¹³ İngiltere’den satın alınan vapurların Girit’te bulunan Osmanlı Donanması’na katılması sonrasında Ahmed Vesim Paşa, *Arkadi Vapuru*’nun Rebiülahirin Ondokuzu yani 20 Ağustos 1867 günü salı gecesi yakalanmasını planlamıştı. Belirlenen tarihte Osmanlı süvarisi gizli bir şekilde *Arkadi Vapuru*’nun izini sürmüştü. Nihayet Gamsız Hasan Bey’in kaptanlığını yaptığı *İzzettin Vapuru*, *Arkadi Vapuru*’nu Kriyo burnu önünde fark etti. Hemen harekete geçerek top ateşine başladı. Bu sırada *Arkadi Vapuru* ise erzak ve barut yüklü idi. Gamsız Hasan Bey *İzzettin Vapuru* ile *Arkadi Vapuru*’nu yakalamayı başararak üzerine aborda²¹⁴ oldu. Saatlerce süren çatışmanın sonucunda Gamsız Hasan Bey, *Arkadi Vapuru*’nu yakarak karaya oturtmayı başardı.²¹⁵ Ek 3-4.

Ahmed Vesim Paşa, Mahmudiye Zırhlısı’yla hemen olay yerine giderek incelemelerde bulundu. Stratejisi işe yaramış, *Arkadi Vapuru* gecenin en karanlık vaktinde Osmanlı Donanmasının kendisini yakalayamayacağını düşünerek harekete geçmiş ancak Gamsız Hasan Bey’in dikkatinden kaçamamıştı. Ahmed Vesim Paşa 21 Ağustos 1867 tarihli Babıali’ye gönderdiği telgrafta: *‘‘..Girit isyanının başlamasından itibaren eşkıya, cephane ve yiyeceği taşıyan Arkadi vapurunun, yine mühimmat ve yiyecek taşıdığı sırada 20 Ağustos 1867 günü salı gecesi İzzettin vapuru süvarisi Hasan Bey tarafından fark edildiğini, hemen üzerine giderek top atışına tutulduğunu, Arkadi vapuru kaçmaya çalışmış ise de; İzzettin vapurunun hızlı olması nedeniyle takip ettiğini ve yetiştiğini, üzerine rampa ederek içerisinde bulunan kaptan ve dümencileri dahil olmak üzere tayfanın pek çoğunu kurşun, kılıç ve balta ile telef ettiğini, Arkadi vapurundan atılan*

²¹² BOA. A.} MKT.UM. 987, 51 (28/Rebiülevvel/1284 – 30/Temmuz 1867)

²¹³ Emir, *Girit İhtilali 1866-1869 Gamsız Hasan Bey Erkadiyi Nasıl Batırdı*, s.25

²¹⁴ *Bir geminin diğer bir gemiye tamamen bordasını vererek yavaşmasıdır.*

²¹⁵ BOA. HR. MKT. 600, 57

toplardan birinin İzzetin vapuruna denk gelmesi sonucu beş altı askerimizin şehit olduğunu, ayrıca birkaç kişinin de yaralandığını, buna rağmen Hasan Bey ile tayfasının gece saat üçten dokuz kadar harp ederek Arkadi vapurunu sahilde taşlar üzerine oturtmayı başardığını..’’ bildirmektedir.²¹⁶

Aylardır süren takip ve kovalamaca bu şekilde sona ermiştir. Ahmed Vesim Paşa, Arkadi Vapuru’nun toplarının ve makinesinin söktürdüğü gibi teknesini de 25 Eylül 1867 günü Ertuğrul Firkateyni’nin yedeğinde İstanbul’a gönderdi. Gamsız Hasan Bey ise miralaylığa, ikinci kaptan ve birinci çarkçı binbaşılığa, seyir zabiti sağkolağalığına terfi etti. Sivil iki çarkçının maaşlarına zam yapıldığı gibi gemi efradına da para ödülü verildi.²¹⁷ Muharebede şehit düşen askerlerin ailelerine ve gazilere de maaş tahsis edildi.²¹⁸ Babıali tarafından Ahmed Vesim Paşa’ya gönderilen 30 Eylül 1867 tarihli telgrafta: ‘‘..uzun zamandan beri yakalanmak istenilen ve adaya eşkıya ve mühimmat taşıyan Arkadi vapurunun İzzetin Vapur-i Hümayunu tarafından batırılmasından memnuniyet duyulduğunu, eşkıya ile mücadeleye devam edilmesi gerektiği..’’ bildiriliyordu.²¹⁹

Hiç şüphesiz Yunanistan’a ait Arkadi Vapuru’nun ele geçirilmesi, mürettebatının tamamının etkisiz hale getirilmesi ve teknenin yakılarak sahile oturtulması, asilerin endişelenmesine neden olmuştu. Zira Arkadi’nin yakalanamayacağına dair olan inançlarını kaybettikleri gibi asker, cephane ve erzak yardımlarından da yoksun kalmışlardı. İsyanın başarılı olabilmesi adına dış yardımlara ihtiyaçları vardı. Bu suretle Arkadi Vapuru’nun akıbeti aynı zamanda kaçakçılığın da yöntem değiştirmesine neden olmuştur. Yunanistan, adaya korsanlık yöntemi ile yardım götüremeyeceğini anlayınca Fransa ve Rusya’dan yardım talebinde bulunmuş, bölgede söz sahibi olabilmek adına ilgili devletler bu talebi olumlu karşılamışlardı.

Rusya ve Fransa korsanlık faaliyetlerinden ziyade kendi vatandaşlarını tahliye edeceği iddiasıyla Girit Adası’na gemiler göndermeye başlamıştı. Ancak Ahmed Vesim Paşa tarafından Babıali’ye sunulan 5 Temmuz 1867 tarihli raporda: ‘‘..ecnebi vapurların cezireye familyalar naklettiğini ve Fransa ile Rusya vapurlarının eşkıya, cephane, zahire

²¹⁶ BOA. HR. MKT. 600, 59, BOA. HR. MKT. 600, 58

²¹⁷ BOA. İ.MTZ.GR. 10, 277

²¹⁸ BOA. A.} MKT.MHM. 409, 35

²¹⁹ BOA. A.} MKT.UM. 992, 33 (1/Cemaziyelevvel/1284 – 31/Ağustos/1867)

ihraç ettiğini..” bildiriyordu.²²⁰ 25 Temmuz 1867 tarihli raporunda ise: ‘‘Düvel-i ma'lûme tarafından Girid'e gönderilen sefâinin nakl-i familyâ isimlerine cânib-i saltanat-ı seniyyeden mu'âmele-i mani'a icrâsı işe daha ziyâde müdâhaleler için yedlerine serrişte virilmesini intâc ideceğinden ve bunların bu hizmetle Girid'e gelmeleri zâten devletleri tarafından Bâbialî cânib-i sâmisine mürâca'at ve tahsîl-i muvâfakat itmesi üzerine vukû' bulmuş şey olmadığı gibi men'lerinin imkân ve esbâbı dahî mefkûd olarak bi'l akis muhâlefet-i fa'aliye ihtiyâr olursa o da maslahatı daha müşkül bir hâle ifrâğ ideceğine ve mütâla'a-i mahbûsenin tafsîlâtı cânib-i vâlâ-yı serdâr-ı ekremiye iş'âr buyrulduğuna binâ'en taraf-ı çâkeriden ittihâzı îcâb iden mu'âmele savb-ı müşârûnileyhe mürâca'at olunması lâzım geleceğinden sefine-iecnebiyenin nakl-i familya ve eşkıya işinde olan hareketlerine karar-ı müttehidî vechle 'alenen muhâlefet olunmaması irâdesini şâmil fî 10 Rebiülahir sene 84 târîhiyle muverrihen ve cevaben reşide-i mevki'-i ta'zîm ve tekrîm olan fermânnâme-i sâmi-i cenâb-ı sadâretpenâhîleri nâ'il-i 'alîsi karîn olmuş ...ba'demâ sefine-i ecnebiyenin nakl-i familya isimlerine 'alenen mümâna'at olunması ve fakat bunların harekât-ı vakı'alarına nezâret itmek ve ne misillü familya ve eşhâs aldıklarını ve taşraya bir şey ihrâc idüb itmediklerini anlamak üzere sâhile geldikleri vakit karagolda bulunan sefin-i hümayûn tarafından görülyüyor ise yanlarında bulunarak irâde-i lisân olunması zımnında îcâb idenlere tenbîhât-ı lâzîme ... icrâ kılınması..’’ emrolunmuştu.²²¹

Belgelerden anlaşılacağı üzere; kendi vatandaşlarını almak için Girit'e gönderilen ecnebi devletlere ait gemilere alenen engel olunmadığı ancak bu gemilerin dikkatli bir şekilde takip edildiği, hangi aile ve şahısları aldıkları, buradan taşraya bir şey çıkarıp çıkarmadıklarının kontrolü için görevli Osmanlı gemilerinin uyarıldığını belirtiyordu. Fransa ve Rusya, Girit adasında yaşayan vatandaşlarını alma bahanesiyle adaya mühimmat, asker ve erzak yardımı gönderiyorlardı. Bununla ilgili Sadrazam Mehmed Emin Ali Paşa tarafından Sadarete sunulan raporda: ‘‘..Kandiye'de bulunduğu sırada Hanya taraflarında görülen Rus vapurlarının devletlerarası hukuk kaidelerini ihlal etmelerinin ve diğer uygunsuzlukların Babialice Rus Sefareti ile görüşülerek sorulması gerektiğini’’ bildiriyordu.²²²

²²⁰ BOA. A.} MKT.UM. 988, 5 (1/Rebiülahir/1284 – 2/Ağustos/1867)

²²¹ BOA. A.} MKT.UM. 991, 3 (23/Rebiülahir/1284 – 24/Ağustos/1867)

²²² BOA. A.} MKT.UM. 1014, 22 (5/Ramazan/1284 – 31/Aralık/1867)

Ahmed Vesim Paşa'nın 31 Ağustos 1867 tarihli raporunda ise: *'..Osmaniye firkateyni ile kömür almak üzere Suda'ya geri dönüldüğünü, aileleri almak için Fransa'nın bir adet beylik firkateyni ile bir adet vapurunun ve Rusya'nın beylik vapurunun abluka hattından Mecidiye Vapuru tarafından uzaklaştırıldıklarını ancak adı geçen gemilerin Gavdos adasından gemilere ailelerle birlikte eşkiya, peksimed, cephane alıp geri döndüklerini..'* bildiriyordu.²²³ Babıali yaşanan bu hadiseler üzerine hem Rusya hem de Fransız Büyükelçilerine ultiatom vermiştir.

Ahmed Vesim Paşa'nın başarılı bir şekilde uyguladığı abluka işe yaramış, Yunan, Fransız ve Rus gemilerinin adaya gönderdiği yardımların önü kesilmişti. Bu noktada artık savunmadan saldırıya geçmeye karar veren Ahmed Vesim Paşa, karada görevli Ömer Paşa ile görüşerek yapılacak ortak harekâtın planını kararlaştırdı. 6 Temmuz 1867 günü Ahmed Vesim Paşa, *Franco Castelli* mevkiine Osmanlı ve Mısır askerlerini çıkartmıştı. Hiç şüphesiz çıkartma yapmak için bu bölgeyi seçmesi tesadüf değildi. Zira bu bölge isyancıların en zayıf halkasını oluşturuyordu. Ahmed Vesim Paşa, 8 Temmuz 1867 tarihli Babıali'ye gönderdiği raporunda: *'.. deniz yolu ile Franco Castelli civarına asker çıkarıldığını, ardından bu mevkiinin zapt edilerek ihtilal kuvvetlerini dağıttığını, İsfakya'yı tuttuğunu, kaçanları takip ederek Akdağ mağaralarına sığınan eşkiyayı sardığını..'* bildiriyordu.²²⁴ Bu suretle bölge zapt edilmiş, isyancılar köşeye sıkıştırılmış ve halk üzerindeki baskıları da kırılmıştı. Ayrıca isyancıların terk ettiği bölgelerden toplanan tüfeklerin sayısı 5 000'i bulmuştu.²²⁵ *Arkadi* Vapuru'nun ele geçirilmesi sonrasında İsfakya Bölgesi'nin de zapt edilmesi asilerin inancını büsbütün kırmıştı. Denizde Ahmed Vesim Paşa'nın, karada ise Ömer Paşa'nın başarılı stratejileri ile Girit İsyanı tekrardan kontrol altına alınmıştı. Ancak Ahmed Vesim Paşa'nın beklenmeyen bu hamlesi, Fransız ve Rus amirallerin şaşkına dönmesine neden oldu. Fransız filosu komutanı Amiral Simon, Ahmed Vesim Paşa'ya: *'..Türklerin Hristiyanlara karşı katliam yapması halinde Hanya'yı topa tutacağı..'* yönünde ultiatom verdi. Rus Amirali Borandonof ise tüm kuvvetlerini Kandiye önünde toplayarak Ömer Paşa'yı tehdit etmiştir.²²⁶ Fransa ve Rusya, mağaralarda köşeye sıkışan asileri, masum Hristiyan ahali

²²³ BOA. A.} MKT.UM. 987, 63 (30/Rebiülevvel/1284 – 1/Ağustos/1867)

²²⁴ BOA. A.} MKT.UM. 982, 32 (5/Rebiülevvel/1284 – 5/Temmuz/1867)

²²⁵ Emir, *Girit İhtilali 1866-1869 Gamsız Hasan Bey Erkadiyi Nasıl Batırdı*, s.23

²²⁶ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, C.3, s.45

olarak telakki etmiş ve müdahale edilmesi durumunda Osmanlı Devleti'ne gözdağı vermiştir. Yardımı kesilen ve köşeye sıkışan asilerin tek umudu ise yabancı devletlerin bölgeye müdahale etmesiydi. Girit isyanı her an uluslararası bir sorun haline dönüşebilirdi. Ahmed Vesim ve Ömer Paşalar aynı sertlikte ultimatolara karşılık verdiler. Ahmed Vesim Paşa, ikinci bir Navarin Hadisesi yaşanmaması adına denizlerdeki tedbirlerin arttırılmasına karar verdi. Bu nedenle Babıali'den bölgeye yeni zırhlı gemilerin sevk edilmesini talep etti.²²⁷ Zırhlı gemilerin bölgeye sevk edilmesi ile Osmanlı Deniz Kuvvetleri ablukanın sınırlarını daha da genişletti.

Girit İsyanı askerî olarak kontrol altına alınmış ancak diplomatik olarak sona erdirilememişti. Bu nedenle Sadrazam Mehmet Emin Ali Paşa Girit Adası'na gönderildi. *Girit Vilayet Nizamnamesi* kabul edilerek Ada halkına geniş haklar tanındığı gibi yeni yol, köprü, hastane ve okullar yapılacağı taahhüt edildi.²²⁸ Diğer taraftan Osmanlı Devleti, Yunanistan'a kaçakçılığın sona erdirilmesi ve asilere yardım edilmemesi noktasında ultimatoma vermiştir.²²⁹ Yunanistan'ın ultimatoma olumsuz yanıt vermesi üzerine iki devlet adeta savaşın eşiğine gelmiştir. Batılı devletler Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında meydana gelen bu gerilimin genişleyerek Avrupa'ya da sıçramasından endişe ederek Paris'te konferans oluşturulması sağlamışlardır. Netice itibarıyla 1869 yılında imzalanan Paris Konferansı kararları ile isyan resmen sona ermiştir. Bu suretle Osmanlı Devleti Girit İsyanı'nı bir kez daha bastırmayı başarmıştır. Ancak bu başarı da tıpkı 1841 yılındaki gibi uzun sürmemiş ve ada halkı tekrardan ayaklanmıştı. Diğer taraftan Girit İsyanı, Osmanlı Devleti'nin buharlı ve zırhlı gemi politikasında ne denli haklı olduğunu göstermiştir. Bunun yanında Girit Adası'nda gemi bakım ve onarımı için herhangi bir tersanenin bulunmaması, arızalanan gemilerin İstanbul'a gönderilmesi ve Ereğli madenlerinde elde edilen kömürün zırhlı gemilerin ihtiyacını karşılayamaması Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin Girit İsyanı'ndan çıkarması gereken en önemli derslerdi. Zira sıralanan bu faktörlerin hemen her biri harekâtın başarısına gölge düşürmeye yeterli bir nedendi.

²²⁷ Emir, *Girit İhtilali 1866-1869 Gamsız Hasan Bey Erkadiyi Nasıl Batırdı*, s.29-30

²²⁸ Detaylı bilgi için bkz. Cemal Tukin, "Girit", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.14 İstanbul 1996, s.85-93

²²⁹ Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VII, s.35

4. ZİRVEDEN DÜŞÜŞ

4.1. İkinci Kaptan-ı Deryalığı

4.1.1. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye Azalığı

Girit İsyanı sırasında gösterdiği başarılarından dolayı Babıali tarafından övgü ve takdirlere mazhar olan Ahmed Vesim Paşa'nın 1868 yılı itibariyle yeni görevi, Hicri 8 Şevval 1284 tarihli belgeye göre: *“..Devletlü Hacı Vesim Paşa hazretlerinin Meclis-i Vâlâ azalığı tayini ve kendisine on beş bin guruş maaş tahsis muktezayı irade-i seniyyeden bulunmakla..”* Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye azalığı idi.²³⁰ Ahmed Vesim Paşa sicilinde bununla ilgili şu bilgilere yer vermektedir: *“..sene-i mezkûre şehr-i ramazan-ı şerifinin yirmi yedi senesinde yine on beş bin guruş ma'âş ile sâniyen meclis-i vâlâ a'zâsını selkine ilhâk olunmuş..”*²³¹

Bilindiği gibi 1838 yılında II. Mahmud Döneminde kurulan bu yüksek yargı ve yasama organının temel görevi, ıslahatları planlayıp icrasını denetlemektir. Kritik kararların alındığı bu meclisin üyeleri seçilirken dikkat ve özen gösterilir; üyelerin ehliyetli, dürüst, fikir üretebilecek ve Tanzimat'a inanmış olması gibi birtakım kriterler aranırdı.²³² Hatırlanacağı üzere 1864 yılında Ahmed Vesim Paşa, Bahriye Meclisi Reisliği görevinde bulunmuştu. Bahriye Meclisi, donanma ve tersaneye ait tüm atama, tayin, alım ve satımlardan sorumluydu. Bir nev'i Amirallik Konseyi mahiyetinde olan bu meclis, Osmanlı Deniz Kuvvetlerinde gerçekleştirilen ıslahatları da planlamaktaydı. Ancak Bahriye Meclisinin almış olduğu karar üzerinde de Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye söz sahibi idi. Zira Bahriye Meclisinin düzenlediği raporlar önce Kaptan Paşa'ya sunulur, Kaptan Paşa da bu raporu görüşü ile birlikte Sadaret'e iletirdi. Sadaret makamı ise evrakları incelemesi için Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'ye havale ederdi. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye, evrakları gözden geçirerek eksiklik veya cevap verilmesi

²³⁰ BOA. A.} MKT. MHM. 398, 101 (8/Şevval/1284 – 2/Şubat/1868)

²³¹ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

²³² Ali Akyıldız, “Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye” *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.28 Ankara 2003, s.250-251

gereken herhangi bir husus tespit etmesi durumunda tüm evrakları Sadarete iade eder, Sadaret'ten Kaptan Paşa'ya en son ise Bahriye Meclisi'ne gelirdi. Bu suretle Bahriye Meclisi tekrar toplanarak eksiklik tamamlanır ve tekrardan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'ye gönderilirdi. Yapılan inceleme sonucunda herhangi bir eksik tespit edilmemesi durumunda "uygundur" şeklinde bir mazbata düzenlenerek Sadaret makamına sunulurdu. Anlaşılacağı üzere Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'nin görüşü alınmadıkça herhangi bir sonuca varmak mümkün değildi. Bu durum Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'nin her kurum ve kuruluşta olduğu gibi Osmanlı Deniz Kuvvetlerinde de söz sahibi olduğunu göstermektedir.²³³

Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'nin mülki, mali ve askeri düzenlemelerin planlandığı bir merci olduğu göz önünde bulundurulduğunda Ahmed Vesim Paşa'nın askeri ve bilhassa Osmanlı Deniz Kuvvetleri üzerine incelemede bulunduğu ve uzmanlığına başvurulduğu anlaşılmaktadır. Özellikle bu dönem Osmanlı Deniz Kuvvetlerinde ıslahatların gerçekleştirildiği yoğun bir dönemi kapsamakta idi. Ancak Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye, 6 Mart 1868 günü çıkan iradeyle Şurâ-yı Devlet ve Divan-ı Ahkam-ı Adliye olmak üzere ikiye ayrıldı. Şura-yı Devlet'in başkanlığına Midhat Paşa, Divan-ı Ahkamı Adliye'nin başkanlığına ise Ahmed Cevdet Paşa getirildi. Ahmed Vesim Paşa sicilinde bununla ilgili şu bilgilere vermektedir: *"..meclis-i vâlânın şûrâ-yı devlete inkılâbı sırasında infisâli vukû' bulan dokuz sene imtidâd iden ma'zûliyeti sırasında bi'l tedriç icrâ olunan tenkihâtda altı bin altı yüz altmış altı guruş teenni itmiş.."* Anlaşılacağı üzere bu düzenlemeyle yargı ve yasama organları birbirinden ayrıldığı gibi Ahmed Vesim Paşa da açıkta kalmıştır.²³⁴

Ahmed Vesim Paşa, özellikle Sultan Abdülaziz'in tahta geçmesi ile askeri hayatının en aktif yıllarını 1861-1868 tarihleri arasında geçirmiş ve kariyerinin zirvesi olan Kaptan-ı Deryalığa 1865 yılında atanmıştır. Ancak sicilinde de verdiği bilgidен anlaşılacağı üzere Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'nin ikiye ayrılması ile açıkta kalmış ve takip eden dokuz yıl boyunca görev alamamıştır. Bu esnada maaşı da tenkihata uğrayarak 6 600 kuruşa kadar gerilemiştir. Hiç şüphesiz bunun en önemli nedeni Girit İsyanı sırasında arasının açıldığı Sadrazam Mehmed Emin Ali Paşa idi. Girit İsyanı sırasında Ahmed

²³³ Gencer, *Bahriyede Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu*, s.161-162

²³⁴ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

Vesim Paşa, başkomutan sıfatıyla Ada'ya gönderilmiş ve Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa ile isyanın askeri boyutunun kontrol altına alınmasını sağlamıştı. Daha sonra ise meselenin diplomatik yollarla halledilmesi için Sadrazam Ali Paşa Ada'ya gönderilmişti. Ancak Sadrazam Ali Paşa, Ahmed Vesim ve Ömer Paşalar ile anlaşamıyordu. Ali Haydar Emir bu durumu: ‘‘..Sadrazam Ali Paşa'nın, Vesim ve Ömer Paşalar'dan kurtulmak istediği hissediliyordu..’’ şeklinde ifade etmektedir.²³⁵ Nitekim Sadrazam Ali Paşa tarafından Sadaret'e sunulan arizada: ‘‘..Vesim Paşa'nın İstanbul'a çağrılarak, Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisinin donanma-yı hümayun kapudanlığına tayin edilmesini..’’ teklif ediyordu.²³⁶ Bu belgenin, Ali Haydar Emir'in beyanını desteklediğini söyleyebiliriz. Ancak bu teklif kabul görmemiş olacak ki Sadrazam Ali Paşa ilerleyen tarihlerde tekrar Sadaret'e sunduğu arizalarında: ‘‘..Kumanda Meclisi reisi Vesim Paşa'nın İstanbul'a dönüşü ile donanmanın idare ve kumanda işlerinin başarıyla yönetilebileceğini..i’’ ifade ediyordu.²³⁷ Anlaşılacağı üzere Sadaret makamı, Ahmed Vesim Paşa'nın İstanbul'a dönmesi halinde donanmanın iyi yönetilemeyeceği endişesini taşımaktaydı. Sadrazam Ali Paşa ise bu noktada sadarete güven vermeye çalışıyordu. Nihayet Sadrazam Ali Paşa'nın gayretleriyle önce Ömer Paşa ardından ise Ahmed Vesim Paşa İstanbul'a geri çağırılmış ve Ahmed Vesim Paşa yerine İbrahim Paşa atanmıştır.²³⁸ İşte bu noktada Ahmed Vesim Paşa ile Sadrazam Ali Paşa'nın arası açılmış ve bundan sonraki süreçte de yıldızları barışmamıştır. Girit İsyanı'nı takip eden yıllarda da Sadrazam Mehmed Emin Ali Paşa'nın Sadaret makamının başında olması Ahmed Vesim Paşa'nın açıkta kalmasının en önemli sebebi olmuştur.

4.1.2. Sultan Abdülaziz'in Ölümü

Ahmed Vesim Paşa'nın açıkta kaldığı 1868-1876'lı yıllar, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin, başta siyasi ve mali olmak üzere pek çok alanda buhranı yaşayacağı bir dönemi teşkil etmektedir. Zira Sultan Abdülmecid döneminde 25 000 000 lira olan borcun 200 000 000 liraya yaklaşması, hazinenin bu yükü kaldıramayarak iflas etmesi, Hersek

²³⁵ Emir, *Girit İhtilali 1866-1869 Gamsız Hasan Bey Erkadiyi Nasıl Batırdı*, s.31

²³⁶ BOA. A} MKT.UM. 1012, 67

²³⁷ BOA. A} MKT.UM. 1014, 97 (15/Ramazan/1284 – 10/Ocak/1868)

²³⁸ BOA. A} MKT.UM. 1014, 96 (15/Ramazan/1284 – 10/Ocak/1868)

İsyanı, Bulgaristan İsyanı, Selanik Vakası ve Avrupa kamuoyunun Osmanlı aleyhine dönmesi gibi nedenler halkın ve devlet ricalinin Sultan Abdülaziz'e yönelik tavır almasına neden olmuştur. Bu noktada Mithad ve Hüseyin Avni Paşalar, durumun ancak Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilerek Meşrutiyetin İlan edilmesiyle çözülebileceğine inanıyorlardı. Ahmed Vesim Paşa ise Hüseyin Avni Paşa hakkında: ‘*..Avni Paşa değerli bir askerdir. Ancak gayet kindar olduğundan fırsat bulunca efendimizden (Sultan Abdülaziz) intikam almaya kalkışır. Onu İstanbul'da bulundurmayıp Bağdat'ı islah etme vesilesiyle tayin ederek nefsi hümayununuzu ona teslim etmemelisiniz..*’ diyerek Sultan Abdülaziz'i uyarılmıştı. Hatta Avni Paşa'nın Hâl'den hemen sonra Ahmed Vesim Paşa'dan intikam almayı planladığı ancak katledildiğinden bunu başaramadığını oğlu Lutfi Bey nakletmektedir.²³⁹ Diğer taraftan 28 Mayıs 1876 tarihinde Sultan Abdülaziz'in büyük gayretleriyle oluşturduğu Osmanlı Deniz Kuvvetleri, Dolmabahçe Sarayı önünde yerini aldı. Bahriye Nazırı Kayserili Ahmed Paşa ise deniz erleriyle sarayın deniz yönünden irtibatını keserek giriş çıkışları engellemişti. 30 Mayıs sabahı atılan top sesleri ile Şehzade Murat'ın cülusu ilan ediliyordu. Aynı gün Darüssaade Ağası Cevher Ağa, Sultan Abdülaziz'e giderek ‘‘Hal’’ edildiğini bildirmişti.²⁴⁰ Bir hafta (5 Haziran 1876) sonra ise Sultan Abdülaziz tartışmalı bir şekilde hayatını kaybetti.

Ahmed Vesim Paşa'nın Sultan Abdülaziz'in ölümü hakkındaki düşüncesi şu minval üzeredir:

Ahmed Vesim Paşa, aile bireylerine Sultan Abdülaziz'in intihar ile ilgili fikirlerini iki defa dinlediğini aktarmıştır. Bunlardan ilki cülusundan hemen sonra Sultan Abdülaziz ile birlikte çıktıkları Boğaziçi gezisinde, Beylerbeyi ve Kuleli Kışlaları'nın bakımsız ve harap halde olduğunu gören Sultan Abdülaziz'in kendisine: ‘*birader de (Sultan Abdülmecid) bize bu memleketi çok harap olarak bıraktı, bende üstesinden gelemiyorum, bu vaziyet karşısında intihar etmekten başka yapacak bir şey yoktur*’ dediği yönündedir. Diğeri ise III. Napolyon'un Sedan Muharebesi'ni (1870) kaybetmesi üzerine: ‘*ne kansız adammış, bu zilleti insan kabul eder mi?*’ diyerek hiddetlendiğini, kendisinin ise:

²³⁹ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar II*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982, s.561

²⁴⁰ Yavuz, ‘‘Sultan Abdülaziz Donanması-Yelkenli Teknelerden Buharlı Makinelere Geçiş, Bitmeyen Reform İhtiyaçları’’, s.1817

‘‘efendimiz, artık ne yapılabilir?’’ diye sorunca, Sultan Abdülaziz’in: *‘‘tahtı kaybettikten sonra intihar da mı edemezdi?’’* dediğini ifade etmektedir.

Sultan Abdülaziz’in oğlu Yusuf İzzettin Efendi bir gün, Ahmed Vesim Paşa’nın oğlu Lûtfi Bey’i yanına çağırarak: *‘‘babanız cennetmekân pederimin yanında daima bulunurlardı, kendisi pederin intiharına mı, katline mi kani idiler?’’* diye sormuştu. Lûtfi bey ise babası Ahmed Vesim Paşa’nın daima: *‘‘benim tanıdığım Sultan Abdülaziz, kendisini böyle öldürtmez, hiç ses çıkarmadan, karşı koymadan, kollarının damarlarını kestirdiğine kimse inanmaz’’* dediğini ifade eder. Bunun üzerine Yusuf İzzettin Efendi: *‘‘evet, pederim intihar etti, ben o vakit 18 yaşında idim, vaziyeti bilirim, fakat biraderim Abdülmecid Efendi hazretlerine söylemeyiniz, çünkü o vakit küçüktü, kendisi katl olduğuna kanidir’’* cevabını vermişti.

Aile bireylerinin aktardığı bilgilere Ahmed Vesim Paşa, Sultan Abdülaziz’in hal edileceğini bir hafta öncesinden biliyordu. Şöyle ki Ahmed Vesim Paşa, 1876 yılı mayısında Kartal’daki köşkünde oturmaktaydı. Hâl’den bir hafta önce Ahmed Vesim Paşa’nın eskiden beri tanıdığı Fransız bir tacir ziyaretine gelerek: *‘‘Bir haftaya kadar Sultan Aziz’i hâl edecekler’’* haberini vermişti. Paşa, bu haberi tezkere yazarak harem vasıtasıyla Sultan’a göndermeyi düşünmüş, sonra da bizzat gitmeyi uygun bulmuştu. Ancak kabul edilmeyeceğinden ya da bu rivayetin doğru olmamasından endişe ederek yazmaktan da gidip haber vermekten de vazgeçmişti. Ancak 30 Mayıs sabahı top seslerinin duyulmasıyla haberin doğruluğu ortaya çıkmıştı.

Diğer taraftan Sultan Abdülaziz’in Hâl fetvasını veren Şeyhülislam Hayrullah Efendi ile Ahmed Vesim Paşa’nın diyalogu oldukça ilginçtir. Ahmed Vesim Paşa, o gün resmi üniformasını giyerek Dolmabahçe Sarayı’na yeni Sultan’ı tebriğe gitmişti. Bütün vezirleri, ulemayı ve ricali sarayda toplanmış olarak buldu. Kalabalık arasında kendisini gören Şeyhülislam Hayrullah Efendi yanına gelerek: *‘‘seninki acaba şimdi nasıldır?’’* diye sordu. Paşa: *‘‘kim?’’* diye sorunca Şeyhülislam: *‘‘kim olacak canım Hâkan-ı mahlû’’* cevabını verdi. Bunun üzerine Paşa: *‘‘aman efendi hazretleri, aylıkları alırken, ihsanı-ı şahanelere uğrarken, kaymakiye paralarını alırken sizinki idi de hâl edildikten sonra mı bizimki oldu?’’* diyerek karşılık verdi.

Ahmed Vesim Paşa, aynı gün Sultan V. Murad’ın huzuruna çıkmıştı. Sultan Murad, eski Kaptan-ı Derya’ya iltifat ettikten sonra heyecanlı bir lisanla: *‘‘bunu hiç istemezdim,*

*saraydan çıkarken yasak deyip süngü tuttular, korkmadım, arabayı muhasara ettiler, gene korkmadım’’ demişti.*²⁴¹

Yukarıda aktarılan sözlü hatıralardan anlaşılacağı üzere Ahmed Vesim Paşa’ya göre Sultan Abdülaziz’in ölüm nedeni intihardı. Ayrıca Sultan Abdülaziz’in oğlu Yusuf İzzettin Efendi de babasının ölüm nedeninin intihar olduğunu düşünenlerdendi. Ancak biraderi Abdülmecid Efendi ise tam aksine katledildiğini düşünüyordu. Netice itibariyle aynı aileye mensup hanedan üyeleri arasında bile Sultan Abdülaziz’in ölümü tartışma konusuydu. Sultan Abdülaziz’in şüpheli ölümü üzerine günümüze değin mevcut belgeler üzerinden pek çok araştırma yapılmıştır. Örneğin İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Sultan Abdülaziz’in şüpheli ölümü üzerine araştırmaya başlamadan önce katl iddiasını benimserken, araştırma sonucunda intihar sonucu öldüğünü iddia etmiştir. Anlaşılacağı üzere Sultan Abdülaziz’in şüpheli ölümünün intihar mı yoksa cinayet mi olduğu yönünde bundan sonra yapılması gereken tarihçilerden ziyade adli tıpçıların alanına girmektedir. İbnülemin Mahmut Kemal İnal’ın şu sözleri aslında olayı özetler niteliktedir: ‘‘*Sultan Abdülaziz katl edilmiş ise katl etdiren Hüseyin Avni Paşa’dır. İntihar etmiş ise müsebbibi ve diğer tabirle manevi katili yine Hüseyin Paşa’dır. İşte o kadardır ol hikâyet, Bakısı güzafı bi nihayet*’’²⁴²

4.1.3. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Deniz Kuvvetleri

V. Murad’ın yalnızca beş ay süren padişahlık döneminden sonra Osmanlı Devleti’nin en tartışmalı isimlerinden biri olan II. Abdülhamid, 31 Ağustos 1876 tarihinde tahta geçmiştir. Bu sırada ise Osmanlı Devleti en buhranlı dönemlerinden birini yaşamaktaydı. Zira Sultan Abdülaziz döneminde başlayan Bulgar ve Bosna-Hersek ayaklanmalarına, V. Murad döneminde Karadağ ve Sırbistan İsyanları da eklenmişti. Bunun yanında Kırım Savaşı’ndan itibaren alınan borçların birikmesi, ana paranın hatta faizlerin bile ödenemeyecek duruma gelmesi, Osmanlı hazinesinin 1875 yılında resmen iflas etmesine neden olmuştu. Bu durum içerisinde Sultan II. Abdülhamid; Seraskerlik Kapısında

²⁴¹Şehsuvaroğlu, *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*, s:323-328

²⁴²Ahmet Özcan, ‘‘Sultan Abdülaziz Öldürüldü mü, İntihar mı Etti?’’ *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu Bildiriler*, Ankara 2013, C.3 s.13

subaylarla, hükümet üyeleriyle Yıldız sarayında, tersanede bahriyelilerle, Bâb-ı Meşihat'ta ulema ile bir araya gelerek milli birliğe duyulan ihtiyacı dile getiriyordu. Bunun yanında devlet ricali ile camileri gezerek halk içinde namaz kılıyor ve hediyeler dağıtıyordu. Yeni padişahın bu tutumu halkta ve özellikle orduda memnuniyet yaratmıştı.²⁴³ Ancak Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu krizi fırsata çevirmek isteyen Rusya, Londra Protokolü'nün reddedilmesini bahane ederek 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Devleti'ne resmen savaş ilan etti.²⁴⁴ Ahmed Cevdet Paşa bu durumu şöyle özetlemektedir: *'..Devlet-i Aliyye ile Rusyalı arasında ortaya çıkan ihtilafın birinci sebebi Hersek ihtilali olup sonra Bulgaristan ve Sırbistan onu şiddetlendirdi. Bu ihtilafın halledilmesi için Dersaadet'te toplanan konferans da bir sonuca ulaşamadı. Sonradan Londra'da yapılan bir halledilme şekli de reddedildi..'*²⁴⁵ Yine Ahmed Cevdet Paşa'ya göre Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinin nedeni Midhat, Redif ve Mahmud Paşalar idi. *'..Kısacası o vakit muhabere yoluna gitmek bizce hiç doğru değil idi. Lakin daha önce Midhat Paşa kamuoyunu heyecanlandırarak savaş yoluna sevk etti. Sanki topu o doldurdu. Redif Paşa ile Mahmud Paşa da ateş ettiler. Devleti bir büyük tehlike içine attılar..'*²⁴⁶ II. Abdülhamid ise Rusya ile olası bir savaşa girmeyi katiyen istemiyordu. Zira Avrupalı devletlere; Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne harp ilan etmesinin devletler hukuka aykırı olduğunu, Osmanlı Devleti'nin bütün antlaşmalara riayet ettiğini, Rusya'nın bir protokol namına savaşa kalkışma yetkisinin olmadığını bildiriyordu.²⁴⁷ Ancak Rusya'nın Doğu'da Arpaçay, Batı'da ise Tuna'yı geçmesi üzerine 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı resmen başlamıştı. Sultan II. Abdülhamid, iktidarının birinci yılı dolmadan büyük bir savaş ile karşı karşıya kalmıştı. Hem Rusya'nın hem de Osmanlı'nın Karadeniz'de savaş filosu bulundurmasının yasaklanmasına rağmen iki devlet de Kırım Savaşı sonrasında donanma filolarını hayli geliştirmişti. Osmanlı Devleti Sultan Abdülaziz döneminden kalma yurt içi ve yurt dışı tersanelerine yaptırılan zırhlılar ile büyük bir savaş filosuna sahipti. Bu nedenle Ruslar, deniz savaşından ziyade kara savaşına ağırlık verecekti. Ahmed Vesim Paşa ise dokuz yıl süren mazuliyet döneminden sonra bu savaş ile birlikte tekrar tarih sahnesine çıkmıştır. Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin

²⁴³ Cevdet Küçük, Abdülhamid II, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul 1988, s.216-224

²⁴⁴ Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.VIII, s.41

²⁴⁵ Cevdet, *Tezakir*, c.IV, s. 202

²⁴⁶ Cevdet, *Tezakir*, c.IV, s. 204

²⁴⁷ Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C.VI s.3298-3299

başında Bahriye Nazırı Kayserili Ahmet Paşa bulunurken yardımcısı ise Hobart Paşa'dır. Savaş başladığında Osmanlı Deniz Kuvvetleri; Karadeniz, Akdeniz ve Tuna olmak üzere üç cepheye bölünmüştür.

Tablo 2.12 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Osmanlı Donanması²⁴⁸

Sıra No	KARADENİZ		AKDENİZ		TUNA	
	Zırhlı	Ahşap	Zırhlı	Ahşap	Gambot	Nakliye
1	Asar-ı Tevfik	Hüdavendigâr	Mesudiye	Selimiye	Lutfu Celil	Hayrettin
2	Orhaniye	Muhbir-i Surur	Osmaniye	Lübnan	Hıfzırahman	Kılıç Ali
3	Feth-i Bülent	Sinop	Mahmudiye	Mansure	Hizber	Nusretiye
4	Asar-ı Şevket	Muzaffer	Aziziye	Beyrut	Seyfi	Arkadi
5	İclaliye	İzmir	Mukaddeme-i Hayr	Utarit	Semender	Islahat
6	Muin-i Zafer	Adana		Eser-i Cedit	Fethü-l İslam	Ruşuk
7	Avnillah	Asır		Vasıta-i Ticaret	Böğürtlen	
8	Hıfzurrahman	İsmail		Şehper	İşkodra	
9		Resmo		Taif	Potgoriça	
10		Mecidiye		Fevaid	Akka	

²⁴⁸ Fevzi Kurtoğlu, *1877-1878 Türk-Rus Harbinde Deniz Hareketleri*, Deniz Matbaası, İstanbul 1935, s.87-89

11				Tali'a	Varna	
12					Sünne	
13					Şevketnüma	

Karadeniz Filosu Komutanlığına Koramiral Bozcaadalı Hasan Hüsnü Paşa; Akdeniz Filosu Komutanlığına Koramiral Hüseyin Bey; Tuna Filosu Komutanlığına ise Koramiral Arif Paşa getirilmiştir. Karadeniz filusunun görevi, Karadeniz'deki askeri ve ticari güvenliği sağlayıp Osmanlı sahillerini her türlü düşman saldırısından korumaktı. Ayrıca Rus kıyı ve limanlarının abluka altına alınması görevi de Karadeniz Filosu'na verilmiştir. Tuna Filosu'nun görevi; Rusların Tuna'ya deniz yoluyla çıkarma yapmasını önlemektir. Akdeniz Filosu'nun görevi ise; Rusların Akdeniz'e girmesini önleyip, Yunanistan'ın Rusya yanında savaşa girmemesi için önlemler alınmasını sağlamaktır. Bu nedenle Girit Adası üs olarak seçilmiştir.²⁴⁹

Jacop W. Kipp'e göre ise Rus Deniz Kuvvetleri savunma stratejisini üç temel üzerine dayandırmıştır. İlki; Osmanlı Donanması'nın Karadeniz'de icra edeceği taarruzlara karşı önemli bölgelere yüzlerce mayın döşemiş ve batarya, monitör ve kıyı topçusundan oluşan bir pasif savunma düzeni almıştır. İkincisi, Baltık Filosunda bulunan torpidobotların Karadeniz'e kaydırılması oldu. Bu botlar, Rusların Tuna nehrini geçişinden önce nehri mayınladığı gibi Osmanlı zırhlı gambot ve monitörlerinin müdahalesini önlemeye yönelik olarak düzenlendi. Üçüncüsü ise kruvazör harbi icra edebilecek gemilerin uygulamaya koyacağı aktif savunma önlemlerini kapsamaktaydı. Diğer taraftan Rus Deniz Kuvvetleri savaş başlamadan önce İngiltere'den hafif tonajlı ve gerektiğinde bir trene sığacak küçük boyutlarda torpidobot²⁵⁰ temin etmişti. Sayısal anlamda Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin oldukça gerisinde bulunan Ruslar, savaşta ilk kez yeni teknoloji olan torpidobotları kullanmayı tercih ederekti.²⁵¹

²⁴⁹ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, C.3, s.89-91

²⁵⁰ *Hafif silahlarla donatılmış, çok hızlı hareket edebilen küçük savaş gemisi*

²⁵¹ Evren Mercan, *Sultan II. Abdülhamid Dönemi Denizcilik Stratejileri Çerçevesinde Gemi Tedarik ve İnşa Faaliyetleri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Sakarya 2015, s.51

Koramiral Arif Paşa'nın 28 Nisan 1877 tarihinde Tuna'da yaptığı keşifte; Rusların Kalas'a 10 adet gemi gönderdiğini, Kalas'ın üst tarafına yeni köprüler kurduğunu ayrıca Tuna Nehri'ne de mayın döktüklerini Bahriye Nezaretine bildiriyordu. 22 Haziran günü Ruslar, Tuna Nehri'ni geçerek Maçini işgal etmişti. *Tsarevna, Xenia, Tsarevitch, Djigit* adlı Rus torpidobotlar, Maçin önünde demirli bulunan *Seyfi* ve *Feth-ül İslam* monitörlerine taarruzda bulundular. Rus torpidobotları, 400 ton ağırlığındaki *Seyfi* Zırhlısı'nı 15 dakika içerisinde batırmayı başarmıştı. Hiç şüphesiz Rus Deniz Kuvvetlerinin uygulamış olduğu torpido harekâtı Osmanlı Bahriye Nezaretini şok etmişti.²⁵² Arif Paşa bu olay üzerine derhal görevinden azledilerek yerine Ahmed Vesim Paşa Tuna Kumandanlığına tayin²⁵³ oldu ve süratle görev yerine gitmesi gerektiği kendisine tebliğ edildi.²⁵⁴

Tuna Vilayeti Valiliğinden Babıali'ye gönderilen 9 Haziran 1877 tarihli telgrafta: *'..Ruscuk'da üst tarafından geçmeğe çalışan düşmanın dokuz istimbotu olduğu dün 'arz kılınmışdı. Mezkûr istimbotlardan üç danesi bu gece sâ'at iki sularında Rusçuk istihkâmı altına sığınan ıslâhât vapuru üzerine şiddetle hücum idüb nehren esbâb-ı müdâfa'a mefkûd olduğundan 'asâkir-i bahriye tarafından berren müdâfa'a olunub güc hâl ile def' itdirilmiş ise de Jetenvi'den şimdi alınan telgrafnâmede ikisi Niş Vapuru cesâmetinde ve avcı karagol gemisi kıt'asında olarak beş aded Rusya sefinesinin boğazdan giderek batırılmalarına mütevakkıf olan esbâbın 'adem-i vücûdı cihetle serbestçe ... aşdığı iş'âr olunamıyor. İşte bunların cümlesi hüdânkerde her taraftan bir fenalık itmeğe çare bulmak için hazırlanmış şeyler olduğundan bir muzırratları görünmezden evvel elde bulunub hüsn-i isti'mâl olunmak üzere sür'at-i irsâlleri evvel ve ahir ehemmiyetiyle niyâz olunur. İstimbotların hemen gönderilmesi bu kere kemâl-i teferru' ile istid'â olunur..'*²⁵⁵ Rusların Tuna nehrini geçmek için kullandıkları torpidobotlar Osmanlı Deniz Kuvvetlerini oldukça zorladığından takviye talebinde bulunuluyordu. Babıali tarafından gönderilen cevabi telgrafta ise: *'..taleb olunan istimbotların dört kıt'ası dün akşam Vesim Paşa hazretleriyle gönderilmiş olduğundan bugüne Varna vâsıl olacağı ve üç kıt'ası dahî bir haftaya kadar gönderileceği gibi bunlara vaz' olunmak üzere tersâne*

²⁵² Mercan, "Sultan II. Abdülhamid Dönemi Denizcilik Stratejileri Çerçevesinde Gemi Tedarik ve İnşa Faaliyetleri" s.55

²⁵³ BOA. İ.DH. 747, 61044

²⁵⁴ BOA. MB.İ. 36, 106

²⁵⁵ BOA. MKT. UM. 1548, 102-1 (10/Cemazilyelahir/1294 – 22/Haziran/1877)

yapdırılmakda olan torpillerin beş on güne değin irsâl kılınacağı lede`l muhâbere Bahriye Nezâret-i Celîlesi`nden iş`âr kılınmıştır..²⁵⁶ Tuna sahillerinin güvenliğinin sağlanması için acilen istenen istimbotların dört tanesinin Ahmed Vesim Paşa ile birlikte Varna`ya gönderildiği, üç adedinin de bir haftaya kadar gönderileceği, istimbotlara konulmak üzere tersanede yaptırılmakta olan torpidoların da beş on güne kadar gönderileceği belirtiliyordu.

Ahmed Vesim Paşa göreve başladıktan sonra 16 Haziran 1877 tarihli Bahriye Nezareti`ne sunduğu raporunda ise: *‘‘..beraber bulunduğum Stimbotları bir iki gün zarfında Varna`da her nasılsa vagonlara vaz ve Şumniye azimet edilerek Serdarı Ekrem hazretleri ile hadelmülâkat 15 Haziran 93 tarihi ile Rusçuğa muvasalat olundu. Rusçuk 4 günden beri Rusya tarafından topa tutulmakta olduğundan tersane ve fabrika harap olmuş ve mevcut asakir harici şehirde çadırda ikamet edilmiştir. Zıştoviye tecavüz eden düşman askerinin men`i mururu için evvelce Niğbolu`da bulunan zırhlı ve Rusçuktan dahi ve sevk edilmiş ise de oralar ile muhabere munkati olduğundan berren ve bahren haber alınamıyor. Mezkur stimbotların Tuna`da istihdamı zamanı geçmiş ve Tuna`nın her tarafına düşman tarafından 22 santimetrelik toplar yerleştirilmiş olduğundan Rusçuk cihetinde hiçbir nokta toptan salim olmadığı cihetle Tuna`ya indirilip makine ve kazan vaz`ı çaresiz olduğundan şimendiferin Rusçuk istasyonundan iki mevki yukarıda tevkif edilmiştir. Zıştovi cihetinde bulunan sefain ile mevakii saire bulunan sefainden alınacak malumat peyderpey arz olunur.’’* şeklinde kendisinin ve donanmanın bulunduğu durumu ifade etmektedir.²⁵⁷ Anlaşılacağı üzere Ahmed Vesim Paşa; hızlı bir şekilde Varna`ya hareket ederek, beraberinde getirdiği stimbotları vagonlara yükletmiş, ardından Şumnu`ya geçerek Serdar-ı Ekrem ile harekâtın planlarını görüşmüştür. Bu sırada ise Ruslar Zıştovi`den Varna`yı hareket etmişlerdir. Ahmed Vesim Paşa derhal Rusçuk`a hareket etmiş ancak burası Rus gemileri tarafından bombardıman altına alındığından tersane ve fabrika kullanılamaz hale gelmiştir. Bu nedenle Ahmed Vesim Paşa beraberinde getirdiği stimbotların Rusçuk`a indirmeyi güvenli bulmayarak zırhlı gemilerin bölgeye sevk edilmesine karar vermiştir.

²⁵⁶ BOA. MKT. UM. 1548, 102-3 (10/Cemazilyelahir/1294 – 22/Haziran/1877)

²⁵⁷ Kurtoğlu, 1877-1878 Türk-Rus Harbinde Deniz Hareketleri, s.137

Ahmed Vesim Paşa 17 Haziran 1877 tarihli Bahriye Nezaretine sunduğu raporunda ise: ‘*..Vidin kumandanı Osman Paşa'nın telgrafı mucibince saat 3'de Rahova'dan kıyam ile Komanıça karşısında Ulah tarafında cesim ve müceddet yandan çarklı kebir ve davlumbazlı iki bacalı düşman vapuru stim üzerinde bulunduğu halde bizi görünce firara yüz tutmuş ise de tarafımızdan atılan gülle ve kumbaraların tesirinden meydan bulamayup tayfaları taşraya firar edip mukabele etmişler ise de biavnihî Teala zabitan ve asakiri şahanenin burunları bile kanamayup mezkur vapurun ileride istimale salih olamayacak derecede gark ve telef edilip muzafferin saat 9'da evden olunduğu arz olunur..*’²⁵⁸ Rus torpidobotları defaten Tuna Nehri'ni geçmeyi denediğini ancak Osmanlı Donanmasının buna karşı koyduğunu belirtmektedir.

Diğer taraftan Karadeniz cephesinde de hareketli günler yaşanıyordu. Zira Karadeniz Filosu Komutanı Amiral Hasan Hüsnü Paşa, Aziziye Kalyonu'nu Ereğli'den Varna'ya kadar olan kıyıların denetim ve muhafazasıyla görevlendirmişti. Yapılan denetimlerde; Rus gemilerinin Aydos açıklarında demirli bulunan dört Osmanlı kayığını batırdığını ve Şile'de bir Osmanlı kayığını yaktıkları tespit ettiği gibi Boğaz'a ve Haliç'e de mayın dökmeyi planladıklarının bilgisini almıştı. Bunun üzerine Bahriye Nezareti, Rusların olası bir taarruzunu engellemek amacıyla ‘Karadeniz Boğazı Muhafızlığı’ makamının kurulmasını kararlaştırmıştır.²⁵⁹ Ahmed Vesim Paşa ise Tuna Kumandanlığında bir ay gibi kısa bir süre görev yaptıktan sonra İstanbul'a geri çağrılarak Karadeniz Boğazı Muhafızlığına görevlendirilmiştir.²⁶⁰ Arşiv belgelerinde *Karadeniz Boğazı* olarak adlandırılan yer aslında Boğaziçi Bölgesi idi. Boğaziçi ise Beşiktaş-Üsküdar hattından başlayıp kıyı boyunca devam eden, Anadolu ve Rumeli Fenerlerinde son bulan yerin adıdır. Binaenaleyh son derece stratejik konumda bulunan Karadeniz Boğazı'nın güvenliğinin sağlanması başkentin de korunması anlamına geliyordu.²⁶¹ Ahmed Vesim Paşa sicilinde bununla ilgili şu bilgilere yer vermektedir: ‘*..bidâyet mes'ele-i sâbıkada kezalik müşîr ta'yînâtı ve yirmi bin gurus ma'aş ile bahr-i siyâh boğazı muhafızlığına ve 'ilâveten donanma-yı hümâyûn kumandanlığına*’²⁶² Anlaşılacağı üzere Karadeniz

²⁵⁸ Kurtoğlu, *1877-1878 Türk-Rus Harbinde Deniz Hareketleri*, s.139

²⁵⁹ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, C.3, s.130

²⁶⁰ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

²⁶¹ Tarık Özçelik, ‘18. Yüzyıldan Cumhuriyet'e İstanbul Boğazı'nın Güvenliği İçin Alınan Tedbirler’, *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2021, s.419-421

²⁶² BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

Boğazı Muhafızlığına ilaveten kendisine donanma kumandanlığı görevi de verilmişti. Bunun yanında İrade-i Dâhiliye kayıtları incelendiğinde; 10 Ekim 1877 tarihinde Liman Kumandanlığı görevinin de Ahmed Vesim Paşa'ya verildiği tespit edilmiştir.²⁶³

Ahmed Vesim Paşa yeni görevine başladıktan hemen sonra Mabeyni Hümayun'a sunduğu 23 Temmuz tarihli raporunda: *“..dünkü cuma günü Şile önünde üç kıt'a Osmanlı tüccar sefainine irası hasar eden düşman sefinesinin ismi Ereğli olup nakliye sefaini şahanesinde birine tesadüfünde rampaedip zaptetmek maksadı ile derununde dört yüzden mütecaviz asker bulunduğu vapuru mezkurda bulunan bir tatar Türkçe tercümanının musap olan sefaini tüccariye tayfalarına vuku bulunan ifadesinde anlaşılma; Aziziye'den henüz bir zuhurat olmadığı yalnız zırhlı Osmaniye Varna'dan gelip şimdilik Sarıyer önünde lengerendaz edilerek bu bapta irade-i şahaneye muntazır bulunduğumuzu arz ederim”* ve 25 Temmuz tarihli Bahriye Nezaretine sunduğu raporunda ise: *bu gece saat sekiz raddelerinde boğaz açıklarında bir iki ışık dolaştığını Anadolu fenerinde elmas tabya telgraf muhafızı Tevfik Paşa'ya bildirilmesi ile müşarünileyhin dahi tekrar suallerine yine evvelki cevabını vermekle Rumeli Fenerine sormuş oradan biz görmüyoruz demişler ve sonra müşarünileyh bu telgrafları alarak acizlerinin bulunduğu sefineye gelmesi ile keyfiyeti beyanında acizleri ile tefekkür edip düşman olsa ışık göstermeyeceğini tahattur ederek içeri girmek sabahı bekleyen vapur feneridir dediğimde ikimiz birden buraya karar verdikse de hemen sefine-i hümayunları harekete hazır eyledik ve yarım saata kadar gündüz oldukça içeriye üç kıt'a vapurun duhulü ile iş anlaşıldığından artık harekete hacet olmayıp el'an bulunduğumuz mahalde olduğumuzu arz ederim”*²⁶⁴ bildiriyordu. Anlaşılacağı üzere Rus Deniz Kuvvetleri, strateji olarak Osmanlı Deniz Kuvvetlerine ait savaş gemileri ile karşı karşıya gelmek yerine Boğazlar Bölgesi'ndeki küçük nakliye gemilerine baskınlar düzenlemeyi tercih ediyorlardı. Bunun için harekât planlarını torpidobotlar üzerinden gerçekleştirmişlerdi. Zira bu gemiler, zırhlı savaş gemilerine nazaran daha süratli hareket edebiliyorlardı. Bu doğrultuda Tuna Nehri'nde başarılı hücum ve mayın hareketlerinde bulunmuş iseler de Osmanlı Deniz Kuvvetleri, Karadeniz ve Akdeniz'de Rus gemilerine göz açtırmamış hatta Sivastopol, Sohum ve Sulina'ya da başarılı harekâtlar gerçekleştirmiştir. Ahmed Vesim Paşa Karadeniz Boğazında, Rus saldırılarına önlem olarak Osmanlı zırhlılarını

²⁶³ BOA. İ. DH. 754, 61544 (19/Şaban/1294 – 29/Ağustos/1877)

²⁶⁴ Kurtoğlu, 1877-1878 Türk-Rus Harbinde Deniz Hareketleri, s.172-173

demirletmiştir. Özellikle *Asar-ı Teyfik* ve *Feth-i Bülend* zırhlıları savaşın sonuna kadar Rus gemilerine yönelik takip ve kovalamacada bulunmuş, yakalanan Rus gemileri ise müsadere edilmiştir.

Tablo 2.13 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Osmanlı Donanması'nın Kayıpları²⁶⁵

Sıra No	Osmanlı Donanması'nın Kayıpları	
1	Lutf-ı Celil Monitörü	Tuna Filosu
2	Seyfi Gambotu	Tuna Filosu
3	Potgoriçe	Tuna Filosu
4	Böğürtlen	Tuna Filosu
5	Sulina Gambotu	Karadeniz Filosu
6	İntibah Gambotu	Karadeniz Filosu
7	Mersin Nakliye Vapuru	Karadeniz Filosu

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin zaiyatı yedi gemiden oluşmaktadır. Bilindiği üzere savaş başlamadan önce Osmanlı Deniz Kuvvetleri gerek sayı gerekse teknoloji olarak Rusların çok daha ilerisindeydi. Ancak Ruslar strateji olarak Osmanlılara karşı zırhlı savaş gemilerinden yoksun olmaları dolayısıyla küçük ancak ağır zaiyatlar verdiren ve hızlı hareket edebilen torpidobotları savaş alanında ilk defa kullanmayı tercih edeceklerdi. Bir tarafta açık denizlere uygun, heybetli, ağır tonajlı, uzun mesafeden hasar verebilen

²⁶⁵ Kurtoğlu, *1877-1878 Türk-Rus Harbinde Deniz Hareketleri*, s.122

Osmanlı Deniz Kuvvetleri diğer tarafta ise küçük ve hızlı hareket edebilen mütevazî Rus Deniz Kuvvetleri bulunuyordu. Açık denizlerde savunmasız kalan torpidobotlar, Tuna gibi dar nehirlerde ise oldukça etkili olabiliyordu. Osmanlıların son teknoloji büyük zırhlı gemilerinin Tuna Nehri'nde kullanılamayacağını farkında olan Ruslar, Osmanlılardan önce Tuna Nehri'ni mayınladıkları gibi stratejik noktalara da konuşlanmışlardı. Bu faktörler Rusların savaş başlamadan Tuna Nehri Cephesi'nde üstünlüğü ele almalarını sağlamıştı. Her ne kadar Osmanlılar, Ahmed Vesim Paşa'yı ve beraberinde nehir savaşına uygun olan istibotları Tuna Nehri'ne göndererek kullanmak istemiş ise de Rusların başarılı alan savunmaları nedeniyle geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Bu nedenle en çok kayıpta Tuna cephesinde verilmişti.

Savaş boyunca mayınlarla, nehir savaşlarıyla sınıanan Osmanlı Donanması, emir komuta zincirindeki ihmallerin, idarede beceriksizliğin ve gemilerin acemice kullanılması gibi nedenlerin de eklenmesiyle adeta hayal kırıklığına neden olmuştur.²⁶⁶ İbrahim Hilmi, donanmanın etkisiz kalmasının nedenini: *‘.fenni bilgisi, tabiye-i bahriyesi az, talim ve terbiyesi noksan, nazariyatın esri bulunan zabıtlar elinde en büyük dretnotlar büyük birer yelken gemisinden başka bir şey değildi..’* diyerek subayların fen ve teknik konularındaki eksikliklerine bağlamıştır.²⁶⁷ Diğer taraftan kara cephesinde özellikle Plevne'nin düşmesi, Karadağ ve Sırbistan'ın, Rusya'nın yanında savaş girmesi, Romanya askeri kuvvetlerinin Rus askeri kuvvetlerine katılması, Yunanistan'ın savaş hazırlıklarına başlaması ve Rusların Edirne'ye kadar yaklaşmaları Osmanlı Devleti'nin elini zayıflatmış ve mütareke talebinde bulunmasına neden olmuştur. 31 Ocak 1878 tarihinde Edirne mütarekesinin imzalanmasıyla 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sona ermiştir.

4.1.4. Bahriye Nazırlığına Atanması

1877-78 Osmanlı-Rus savaşı, Osmanlı Devleti açısından siyasi ve ekonomik bir yıkımı da beraberinde getirmiştir. Zira savaş süresi boyunca devam eden askeri giderler, dış borçlar ve savaş tazminatı Osmanlı maliyesini tüketmiştir. Berlin Antlaşması ile büyük

²⁶⁶ Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, s. 369-370

²⁶⁷ Nedim İpek, ‘‘II. Abülhamid Döneminde Ordunun ve Donanmanın Modernizasyonu’’, *XIV. Tarih Kongresi*, C. II-I. Kısım, Ankara 2002, s.182

vilayetlerin elden çıkması siyasi krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Diğer taraftan Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin sınıdığı bu savaşta, küçük torpidobotlara karşı savunmasız kalışı, bu büyük donanmaya karşı kuşkuyla yaklaşılmasına neden olmuştur. 19 Haziran 1878 tarihli belgeden: ‘..Bahriye Nezâret-i Celîlesi’nin devletlü Ahmed Vesim Paşa hazretleri ‘uhdesine tevcihi husûsına irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî müte’allik ve şerefsudûr buyrulmuş olmağla mu’âmele-i mukteziyenin îfâsı bâbında...²⁶⁸ gereğinin yapılması istenmekteydi. Buradan anlaşılacağı üzere Sultan II. Abdülhamid, Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin yeniden yapılandırılması adına Ahmed Vesim Paşa’yı Bahriye Nazırı olarak atamıştır. Bu suretle Ahmed Vesim Paşa, ilk Kaptan-ı Deryalığa atandığı 1865 yılından 13 yıl sonra tekrar Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin başına geçmiştir. Ahmed Vesim Paşa sicilinde bununla ilgili şu bilgilere yer vermektedir: ‘..doksan beş senesi Cemaziel Ahiresinin on dokuzunda yine müşîr ta’yînâtı ve otuz beş bin gurus maaş ile Bahriye Nezâreti’ne me’mûr buyrularak yetmiş gün mürurunda ya’nî sene-i mezbûre Recebin yirmi sekizinde nezâret nâmı kapudan-ı deryâ ‘unvânıyla tahavvül..’²⁶⁹ edildiği bildirilmiştir.

28 Temmuz 1878 tarihli belgeye göre ise: ‘..Müşîrûn-ı akdemden Bahriye Nâzırı olub bu kerre ‘uhde-i ehliyet ve rütbeyle kapudan-ı deryâ ‘unvanı tevcih ve ihsân kılınan ve birinci rütbe-i ‘Osmânî ve Mecîdi nişân-ı zîşânlarını hâ’iz ve hâmil olan vezîr-i vilâyet-semîrim Vesim Paşa ahvâliyeden..’²⁷⁰ Bahriye Nazırlığı Kaptan Paşalığa tebdil edilmiş ve Ahmed Vesim Paşa tekrar Kaptan-ı Derya unvanını almıştır.

Kaptan-ı Derya Ahmed Vesim Paşa özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus harbinden çıkardığı dersler doğrultusunda Osmanlı Deniz Kuvvetlerini yeniden düzenlemeyi planlıyordu. Özellikle dönemin yeni teknolojisi torpidobot ve denizaltılar dikkatini çekmişti. Ancak Sultan II. Abdülhamid, amcası Sultan Abdülaziz’in aksine kara ordusunu güçlendirme gayreti içerisine girmişti. Diğer taraftan Sultan II. Abdülhamid’in deniz kuvvetlerine karşı kuşkuyla yaklaşması, Ahmed Vesim Paşa ile arasının açılmasına neden olmuştu. Ancak ikili arasındaki ipleri koparan asıl olay, Sultan II. Abdülhamid’in Osmanlı Deniz Kuvvetlerine ait gemilerin Haliç’e demirlenmesi emretmesiydi. Ahmed

²⁶⁸ BOA. İ.DH. 767, 62510 (18/Cemaziyelevvel/1295 – 20/Mayıs/1878)

²⁶⁹ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

²⁷⁰ BOA. C.BH. 238, 11047 (28/Rebiülahir/1295 – 1/Mayıs/1878)

Vesim Paşa'nın bu karara karşı tutumu yalnızca askeri kariyerini değil tüm hayatını etkiledi.

4.1.5. Görevinden Azli ve Ev Hapsi

30 Ocak 1879 tarihinde II. Abdülhamid, sekiz buçuk ay önce Kaptan-ı Deryalık görevine atadığı Ahmed Vesim Paşa'yı huzuruna çağırarak donanmanın "desarme" (*silahlardan arındırma*) edilmesi emrini verdi.²⁷¹ Sulan II. Abdülhamid'in bu kararı tarihçiler arasında tartışma konusu olmuştur. Şöyle ki Enver Ziya Karal'a göre bunun nedeni II. Abdülhamid'in "müptela olduğu ve tedavisi mümkün olmayan vehim hastalığı" idi.²⁷² Ahmet Reşit Rey hatıralarında: "Abdülaziz'in hal'i muamelesine donanmanın iştirak etmiş olması Sultan Hamid'e acı bir hatıra bırakmıştı, donanmayı iç haliçte senelerce hapsetmesi bu hatıra ile mütefarık olan vehmin eseridir" diyerek buna atıfta bulunur.²⁷³ Diğer taraftan Merwin Albert Griffith ise: "Abdülhamit'in cülusu ile birlikte karşılaştığı mali kaos neticesi ya güçlü bir donanma veya güçlü bir kara ordusundan birini seçme mecburiyetinde kaldığını ve geleneksel olanı tercih ederek kara ordusuna yöneldiğini" dolayısıyla bu politikanın ekonomik nedenlerden ötürü meydana geldiğini kabul etmektedir.²⁷⁴ Afif Büyüktuğrul ise: "Abdülhamit'in hiçbir zaman borca dayalı bir donanma yapma görüşünü benimsemediğini ancak ekonomik buhranı deniz politikasının asıl belirleyicisi olan vehim ve korkusunu gizlemek için kullandığını" ifade etmektedir.²⁷⁵ Ahmed Vesim Paşa'nın aile bireylerinin aktardığı hatıralara göre; Ahmed Vesim Paşa'nın II. Abdülhamid'i şehzadeliğinden itibaren tanıdığını, ilk kez Mısır seyahati esnasında kendisiyle görüşme fırsatı olduğunu, burada kendisine daima "vapurda ateş bulunmasın, aman bir yangın çıkmasın.." diyerek tembihlerde bulunduğunu, bunun

²⁷¹ Reşad, *Nevsal-i Osmanî*, s.206

²⁷² Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.VIII, s.369

²⁷³ Ahmet Reşit Rey, *Gördüklerim – Yaptıklarım (1890-1922)*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1925, Canlı Tarihler C. XXIII, s.37

²⁷⁴ Mervin Albert Griffith, *The Reorganization of the Ottoman Army Under Abdulhamid II (1880-1897)*, University of California, Doktora Tezi, Los Angeles 1996, s.67

²⁷⁵ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, C.3, s.147-149

üzerine şehzade Abdülhamid'in gayet vehimli bir genç olduğunu fark ettiğini ifade etmektedirler.²⁷⁶

II. Abdülhamid'in bu emri karşısında Ahmed Vesim Paşa, Fransızca bilmediğinden "desarme" etmenin ne anlama geldiğini anlayamaz. Sultan II. Abdülhamid ise bunun üzerine donanmanın top ve tüfeklerinin sökülerek Haliç'e bağlanmasını emreder. Hiç şüphesiz Ahmed Vesim Paşa, aldığı bu emir karşısında oldukça şaşırılmıştı. Zira Sultan Abdülaziz döneminde büyük uğraşlar ile meydana getirilen donanmanın top ve tüfeklerinin sökülerek Haliç'e bağlanması, kıyı ve sahillerin güvenliğini tehlikeye attığı gibi telafisi mümkün olmayan toprak kayıplarına da sebebiyet verebilirdi. Ahmed Vesim Paşa vicdani sorumluluğu gereği, Sultan II. Abdülhamid'in bu emrine karşılık olarak: "donanmayı ihyaya memurum, bozmak elimden gelmez" diyerek cevap verdi.²⁷⁷ Ancak bu cevabı derhal görevinden azledilmesine²⁷⁸ ve hayatının geri kalanını ev hapsinde geçirmesine neden oldu. Osmanlı Donanması Haliç'e demirlenirken, Ahmed Vesim Paşa da hayatının geri kalan 32 yılını Salacak'taki yalısında ev hapsinde geçirdi. Ahmed Vesim Paşa, meydana getirdiği donanma ile birlikte bir nev'i ölüme terk edildi. Afif Büyüktuğrul'a göre: "Osmanlı Donanması'nın 30 yıl boyunca Haliç'e bağlanması politik ve stratejik zararlardan başka deniz kuvvetlerini kültür ve tecrübeden de yoksun bırakmıştı"²⁷⁹ Nitekim 1897 yılında meydana gelen Osmanlı-Yunan Savaşı sırasında Haliç'e demirlenen donanmanın içler acısı hali ortaya çıkmıştır. Hasan Rami Paşa hatıralarında durumu şu şekilde özetlemektedir: "18 Mart 1897 günü Mesudiye, Hamidiye, Osmaniye, Aziziye firkateynleri, Necm-i Şevket korveti ile Hizbet dubasının ve üç adet birinci sınıf torpidobot'dan oluşan Osmanlı Donanması ile Haliç Dersaadet'ten hareket edilerek selametle birinci köprü geçildi. İkinci köprüden geçirilirken Mesudiye Firkateyni'nin sekiz adet kazanından üçünün patlamasıyla büyük bir sorun meydana geldi.. Donanmanın hazır mürettebatı ise birkaç gün önce memleketlerinden gelmiş redif efradından teşkil edilmişti. Halbuki bunlar zırhlı harp gemilerini seyir ve hareketlerinde görevlerini yapmakta zorlandılar. Fırtınanın çıkması üzerine Hizber dubası gözden

²⁷⁶ Şehsuvaroğlu, *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*, Deniz Basımevi, s:323-328

²⁷⁷ Reşad, *Nevsal-i Osmanî*, s.206

²⁷⁸ BOA. Y.EE. 5, 112 (7/Safer/1296 – 31/Ocak/1879)

²⁷⁹ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, C.3, s.148

*kayboldu. İki gün sonra dalgaların etkisiyle İmralı Adası'nın bankları üzerine oturmuş olduğu haberi alınmıştır..'*²⁸⁰

Haliç'e terk edilen donanmanın bakım ve onarımı yapılmadığı gibi personelin eğitimi de ihmal edilmiştir. Osmanlı-Yunan Savaşı sırasında Bahriye Nezareti'nce yapılan tek hazırlığın Haliç'ten çıkartılan gemilerin bir kısmının Çanakkale'ye gönderilmesi olduğu anlaşılmaktadır. 1897 yılında Haliç'ten çıkarılan donanmayı evinden seyreden ve bir dönem dünyanın sayılı donanmalarından olan bu gemilerin o günkü çürük hallerini gören Ahmed Vesim Paşa, gözyaşlarını tutamayarak ağlamıştır.²⁸¹ Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin âtıl durumda bırakılması ilerleyen yıllarda Tunus, Mısır ve Trablusgarp gibi vilayetlerin elden çıkmasına, Balkan ve I. Dünya Savaş'ları sırasında Osmanlı Devleti'nin denizlerde varlık gösterememesine neden olmuştur.

²⁸⁰ Hasan Rami Paşa, *Hatırat*, çev. Cahit Kayra, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2001, s.83-87

²⁸¹ Şehsuvaroğlu, *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*, s:328

5. BİREY OLARAK AHMED VESİM PAŞA

5.1. Yaşamı

Ahmed Vesim Paşa'nın, Hamide Lûtfiye Hanımefendi ile olan evlilikleri sonucunda Lûtfi Bey²⁸², Behice Hanım, Ayşe Yümniye, Saime Hanım ve Hüseyin Hakkı Bey²⁸³ isminde beş çocuğu dünyaya gelmiştir. Soyadı Kanunu ile birlikte aile "Taluk" soyadını almıştır. Torunu, Tevfik Birmen'in de deniz subayı olduğu göz önünde bulundurulduğunda ailecek denizci oldukları hemen anlaşılacaktır. Ayrıca ailesinin naklettiği Ahmed Vesim Paşa'nın sözlü hatıraları; Haluk Y. Şehsuvaroğlu tarafından kaleme alınmış, Akşam Gazetesinin 8 ve 12 Ekim 1949 tarihli nüshaları ile *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* isimli eserde yayınlanmıştır.²⁸⁴ Dördüncü kuşak torunu Ali Haydar Volkan ile yaptığımız söyleşi ise çalışmamızın sonunda bilgilerinize sunulacaktır.²⁸⁵

Ahmed Vesim Paşa, 1841 yılında henüz 17 yaşında iken Kaptan-ı Derya Çengeloğlu Tahir Paşa'nın yanında *Nizamiye Firkateyni* ile birlikte Girit ve Sisam Adaları'nda çıkan ayaklanmaları bastırmak için görevlendirdi.²⁸⁶ Ahmed Vesim, genç yaşta gemi kullanmadaki mahareti ve üstün yeteneği ile dikkatleri üzerine çekmişti.²⁸⁷ Ayaklanmanın bastırılması sonrasında Kaptan-ı Derya Damat Halil Paşa'nın yanında *Peyk-i Meserret* Firkateyni ile birlikte bir yıl kadar Beyrut ve Marmaris Limanları arasında görev yaptı ve önce mülâzımlığa²⁸⁸, 1847 yılında ise yüzbaşılığa terfi etti.²⁸⁹ Ardından *Şerefnüma* isimli firkateyni ile dört yıl kadar Karadeniz'de eşkıyayı önlemek için görev yaptı.²⁹⁰

1851 yılında devlet tarafından, *Ser bahri* isimli firkateyni ile birlikte İngiltere'ye eğitim almak için gönderildi. Burada bir buçuk yıl kalarak bahriye filo manevralarında bulunup

²⁸² BOA. DH. SAİDd. 44, 498 (29/Zilhicce/1286 – 1/Nisan/1870)

²⁸³ BOA. DH. SAİDd. 122, 229 (29/Zilhicce/1302 – 9/Ekim/1885)

²⁸⁴ Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, s. 93

²⁸⁵ Ali Haydar Volkan ile Söyleşi.

²⁸⁶ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

²⁸⁷ Akkaya, Ayanoğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Denizlerimizin Âmirleri*, s.104

²⁸⁸ *Teğmen*

²⁸⁹ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

²⁹⁰ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

diploma aldı. Bilgi ve görgüsünü arttırdığı gibi lisanını da geliştirdi. Dönüşünde sol kol ağalığa denk olan bir nev'i yüzbaşılığa, 1853 yılında mülazım kapudanlığa, ardından ise topçu öğretmenliğine tayin oldu.²⁹¹ 1853 yılında *Peyk-i Ticaret* Vapuru süvariliğine tayin edilerek Karadeniz'e gönderildi. Sivastopol Muhaberesi'nde müttefik devletler donanmasına kılavuzluk ve karakolluk görevi yaptı. Kaman Limanı'na en erken kendi gemisiyle ulaşarak keşif faaliyetlerinde bulundu ve zapt etti. Muhaberenin başlangıcından bitişine kadar üç yıl Batum, Sohum ve Sivastopol sahillerinde ordunun ve karakolların erzak nakliyle görevini ifade etti.²⁹² Göstermiş olduğu üstün başarılarından ötürü devletin resmî gazetesi olan Takvim-i Vekayi'de hakkında haberler yapıldığı gibi İngiliz ve Fransız amirallerden takdirnameler aldı.²⁹³

1855 yılında *Ca-yi Feruh* Firkateyni'nde sağ kol ağalık rütbesiyle süvariliğe tayin oldu. Tunus ve Mısır donanmaları şiddetli bir fırtına sonucu boğazda batarken Ahmed Vesim Paşa'nın komutasında bulunan *Ca-yi Feruh* Firkateyni hasar almadan limana ulaşması sonrasında Kırım İmtiyaz Madalyası ve Mecidî Nişanıyla ödüllendirildi.²⁹⁴ 1856 yılında 1 500 kuruş maaş ve binbaşı rütbesiyle veliaht Abdülaziz'e ait *Peyk-i Şevket* Vapuru süvariliğine tayin oldu.²⁹⁵ 1859 yılında 2 000 kuruş maaş ile kaymakam oldu.²⁹⁶ 1859 yılında Rus Amiral Podokof ile birlikte Karadeniz limanlarının haritasını çıkartmak için görevlendirildiğinde rütbesi miralaylığa terfi ettirildi. *Edirne korneti* ile altı ay kadar bu hizmette bulundu. Bu sırada meydana gelen Kalik Limanı olayında bulunarak gösterdiği cesareten ötürü Babıali tarafından bir kıta tahsinname²⁹⁷ ile ödüllendirildi.²⁹⁸ 1861 yılında Sultan Abdülaziz'in tahta çıkmasıyla yaverliğine getirildi.²⁹⁹ Yine aynı yıl Mekke Emiri Şerif Abdullah Paşa'ya verilen Osmani Nişanı'nın teslimiyle görevlendirildiğinden Hicaz'a gitti.³⁰⁰ Burada nişan ve hediyeleri teslim ettikten sonra hac farızasını da yerine getirdiğinden Hacı Vesim Paşa olarak anılmaya başlandı.³⁰¹

²⁹¹ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

²⁹² BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

²⁹³ Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, s. 92

²⁹⁴ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

²⁹⁵ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

²⁹⁶ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

²⁹⁷ *Takdirname, beğeni kâğıdı*

²⁹⁸ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

²⁹⁹ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

³⁰⁰ Hicaz Vilâyet Salnâmesi, H.1303

³⁰¹ Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, s. 92

1863 yılı şubat ayında Mısır valisi Hıdiv İsmail Paşa'nın İstanbul'a daveti³⁰² ve yine aynı yılın mart ayında Mısırlı Abdülhalim Paşa'ya verilen Nişan-ı Osmanî'nin teslimi için iki defa Mısır'a gitti. ³⁰³ Sultan Abdülaziz'in Mısır seyahati sırasında da yaverliğini yaptı. 1863 yılında Kaptan Paşalığa getirildi.³⁰⁴ 1864 yılında Bahriye Meclisi Reisi Mustafa Paşa'nın emekliye ayrılması üzerine kendisine 15 000 kuruş maaş ile Feriklik rütbesi verilerek yaverliğe ilaveten Bahriye Meclisi Reisliğine tayin edildi.³⁰⁵ Belgede kendisinden Yaveran-ı Şehriyari olarak bahsedilir. Binaenaleyh Yaver-i Harb Hazret-i Şehriyari ve Bahri Meclisi Reisi Ferik Vesim Paşa olarak anılır.

1865 yılında, vefat eden Kaptan-ı Derya Ateş Mehmet Paşa'nın yerine Ahmed Vesim Paşa Kaptan-ı Derya olarak tayin edilir.³⁰⁶ Müşirliğe terfi ettirilerek birinci rütbeden Mecidî ve Osmanî nişanları ile 60 000 kuruş maaş verilir.³⁰⁷ 1865 yılı mayıs ayında Sadrazam Fuad Paşa'nın donanma bütçesinin kısılması yönündeki teklifine karşı çıktığından azledilir ve 15 000 kuruş mazuliyet maaşı bağlanır.³⁰⁸ Bu tarihten itibaren Tersane-i Amire Kumanda Meclis Reisliği görevine getirilir.³⁰⁹ 1868 yılı şubat ayında ise Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye azalığına tayin edilir.³¹⁰ Bu görevde bulunduğu sırada başkomutan unvanıyla donanma ile Girit'i abluka için gönderilir. Yaklaşık otuz ay burada görev yapar. Gamsız Hasan Bey'e³¹¹ verdiği talimat ile *Arkadi* Vapuru'nun yakalanmasında başarılı olduğundan Babıali tarafından kendisine takdirname verilir.³¹² Bu vapur uzun yıllar Osmanlı donanmasında Fuad Vapuru ismiyle hizmet edecektir.³¹³

Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'nin Şûra-yı Devlet ve Divan-ı Ahkâmı Adliye adıyla iki kuruma ayrılmasıyla açıkta kalır ve dokuz sene boyunca herhangi bir görev almaz. Bu esnada maaşı tenkihata uğrayarak 6 600 kuruşa kadar indi.³¹⁴

³⁰² BOA. İ.MTZ.(05) 19, 753 (15/Şaban/1279 – 5/Şubat/1863)

³⁰³ BOA. İ.MTZ.(05) 2, 88 (13/Ramazan/1279 – 4/Mart/1863)

³⁰⁴ BOA. A. }MKT.MHM. 258, 50

³⁰⁵ BOA. A. } MKT.MHM. 295, 93 (25/Şevval/1280 – 3/Nisan/1864)

³⁰⁶ BOA. HAT. 1648, 46 (1/Şaban/1281 – 30/Aralık/1864)

³⁰⁷ Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, s. 93

³⁰⁸ BOA. MB.İ. 23, 3

³⁰⁹ BOA. İ.DH. 568, 39568 (4/Recep/1284 – 1/Kasım/1867)

³¹⁰ BOA. A }MKT.MHM. 398, 101 (8/Şevval/1284 – 2/Şubat/1868)

³¹¹ Gamsız Hasan Bey hakkında daha detaylı bilgi için; Akkaya, Ayanoglu, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Denizlerimizin Âmirleri*, s.94

³¹² Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, s. 93

³¹³ Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1958, c.1, s.487

³¹⁴ Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, s. 93

1877-78 Osmanlı-Rusya Savaşı sırasında Tuna İdare-i Nehriye Kumandanlığına getirildi.³¹⁵ Bir ay sonra donanma ile Karadeniz Boğaz Muhafızlığına tayin edildiği gibi Liman muhafızlığı³¹⁶ ve bahriye kumandanlığı görevleri de ilaveten kendisine verildi.³¹⁷ Maaşı 20 000 kuruşa çıkarıldığı gibi emrine de bir müşir tayin edildi.³¹⁸ 1878 yılı mayıs ayında müşir tayini ve 35 000 kuruş maaş ile Bahriye Nazırı oldu.³¹⁹ 1878 yılı temmuz ayında Kaptan-ı Deryalığa getirildi ve yaver-i ekremlik sıfatı da kendisine tevcih olundu.³²⁰

1879 yılı ocak ayında, Sultan II. Abdülhamid, kendisini huzura çağırarak donanmanın “desarme” (*silahlardan arındırma*) edilmesi noktasında teklifte bulundu. Vesim Paşa cevaben “*Kulunuz, Türk’üm, Fransızca o kadar anlamam. Maheza donanmayı ihyaya memurum, bozmak elimden gelmez*” demesi üzerine³²¹ derhal azledildiği³²² gibi bir buçuk yıl maaş ve tayinden mahrum bırakıldı. Yaver-i ekrem olduğu halde maaşı kesildi.³²³ Hayatının geri kalan 32 yılını Salacak’taki yalısında ev hapsinde geçirdi.

Yaşı sekseni bulmasına rağmen memleketin siyasi durumu ile ilgilenir, II. Abdülhamid’in yönetimini beğenmez, memleketi ancak meşveret usulünün ve meşrutiyet idaresinin yükseltebileceğini söylerdi.³²⁴ Aile bireylerinin naklettiğine göre; Ahmed Vesim Paşa, Salacaktaki yalısında deniz üstündeki büyük bir odada otururdu. Ramazan ayının 15’inde deniz yoluyla Sarayburnu’na Hırka-i Şerif ziyaretine giden II. Abdülhamid’i penceresinden seyreder ve pervasızca yüksek sesle aleyhinde konuşurdu.³²⁵

Son zamanlarda kendisine “Şeyh-ül Vüzera” denmesi onun takva sahibi bir muttaki ve sevilen bir Mevlevi şeyhi olduğunun kanıtıydı. Ahmed Vesim Paşa, denizcilikten aldığı eğitimle çağdaş bir Batılı denizci subayı özelliği taşıırken inanç ve geleneklere bağlılığı yönüyle de muhafazakâr ve mütedeyyin yönü kuvvetli bir şahsiyetti. O, döneminde çoğu Osmanlı askerinde olması gereken doğu-batı sentezinin yek vücut bulduğu bir mümtaz

³¹⁵ BOA. İ.DH. 747, 61044

³¹⁶ BOA. İ.DH. 754, 61544 (19/Şaban/1294 – 29/Ağustos/1877)

³¹⁷ Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, s. 93

³¹⁸ BOA. MB.İ. 36, 156

³¹⁹ BOA. İ.DH. 767, 62510 (18/Cemaziyelevvel/1295 – 20/Mayıs/1878)

³²⁰ BOA. C.BH. 238, 11047 (28/Rebiülahir/1295 – 1/Mayıs/1878)

³²¹ Reşad, *Nevsal-i Osmanî*, s.206

³²² BOA. Y.EE. 5, 112 (7/Safer/1296 – 31/Ocak/1879)

³²³ Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, s. 93-94

³²⁴ Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, s.487

³²⁵ Şehsuvaroğlu, *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*, s:323-328

denizci subayı idi. Ahmed Vesim Paşa, 86 yaşında iken 13 Eylül 1910 günü vefat etti.³²⁶ Naaşı Üsküdar Mevlevihanesi haziresine defnedildi.³²⁷ Vefat ettiğinde yetmiş dört senelik asker ve kırk yedi senelik müşirdi.

5.1.1. Şahsiyeti

Ahmed Vesim Paşa, denizci kökenli bir ailede dünyaya gelmişti. Babası Mehmet Seyyid Reşid Efendi, yıllarca Tersane-i Âmire’de kereste mahzeni emini olarak görev yapmıştı. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin, Batılı tarzda eğitim vermek üzere kurulan ilk okulu olan Bahriye Mektebi’ne kaydolması ardından ise İngiltere’ye giderek eğitimini tamamlaması, şahsiyetinin şekillenmesinde ve fikir hayatının gelişmesinde önemli rol oynamıştı. Torunu Tevfik Birmen’in naklettiğine göre II. Mahmud, mektebi ve derslikleri gezerken, genç Ahmed Vesim’in de arasında bulunduğu öğrencilere: ‘‘Çocuklar; devlet ve millet sizden çok şey bekliyor. Okuyunuz ve adam olunuz’’ demişti.³²⁸ Bu noktada Ahmed Vesim’in derece ile Bahriye Mektebi’nden mezun olduğunu unutmamak gerekir.

Kaynaklar Ahmed Vesim Paşa’yı güvenilir, gözü tok, hayırsever ve cesur biri olarak nitелеmektedir.³²⁹ Bu nedenle Sultan Abdülaziz tarafından çok sevilirdi. Hatta tahta geçer geçmez Ahmed Vesim’i hemen yaveri yapmıştı. Sultan Abdülaziz, yurt içi ve yurt dışı gezilerinde Ahmed Vesim Paşa’yı yanından hiç ayırmaz ve gittiği her yere kendisini de götürürdü.

Bunun yanında Ahmed Vesim Paşa, itikadı sağlam bir Müslümandı.³³⁰ Mevlevi tarikatına mensuptu. Ev hapsinde bulunduğu süre içerisinde sekiz *Kuran-ı Kerim* yazdığı bilinmektedir. Ahmed Vesim Paşa’nın çok yönlü bir kişiliği vardı. Sanatı ve sanatçıları çok severdi. Ressam, hattat ve musikişinastı. Dönemin pek çok sanatçısı gibi güzel yazı meraklısı idi. Bu alanda hattat denilecek bir hünere sahipti. Yağlı ve sulu boyla resimlerin yanı sıra çakı ile oyarak baston, sigara ağızlığı gibi eşyalar da yaptığı bilinmektedir.³³¹

³²⁶ BOA. İ.HB. 17-13

³²⁷ BOA. MB.İ. 146-47

³²⁸ Şehsuvaroğlu, *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*, s:323-328

³²⁹ Akkaya, Ayanoğlu, *Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Denizlerimizin Âmirleri*, s.104

³³⁰ Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar 2*, Üsküdar Belediyesi, İstanbul 2001, s.649

³³¹ Uzun, ‘‘Ahmed Vesim Paşa’’, s. 159

Son yıllarında tek meşguliyeti bu olmuştu. Üsküdar'da bulunan yalısı, sanat eserleri ile süslü olup; dönemin ünlü sanatçıları Ahmed Vesim Paşa'nın yalısında toplanır ve sohbet ederlerdi.³³² Hayatı boyunca denizcilik eğitimi görmüş bir denizcinin ev hapsine kapatılması ve her gün denizi izlemesi ve denizlerdeki felaketleri duyması şüphesiz onun için büyük bir zulümdü. Bu bir nevi ünlü müzisyen Mozart'ın 1798'de işitme yetisini kaybetmesiyle benzer bir durumdu. İkisi de benzer imtihanla karşı karşıyaydı. Ancak bunun biri beşeri diğer ise ilahi kaynaklıydı. Ahmed Vesim Paşa'nın adeta sevgilisi olarak gördüğü denizcilikten koparılmasından doğan psikolojik boşluğu yeteneklerini kullanarak basın, yayın ve sanatsal etkinliklerle gidermeye çalışması onun her alanda kendini kanıtlamış muhtelif ve üstün yetenekli bir şahsiyet olduğunun kanıtıydı. Torunu Ali Haydar Volkan'ın naklettiğine göre yalıda kitap, gazete, dergi ve sanat eserlerinin toplam sayısı 66 000 idi. Ancak çıkan şaibeli bir yangın sonucu yalı ve içerisindeki eserler kül olmuştu.³³³

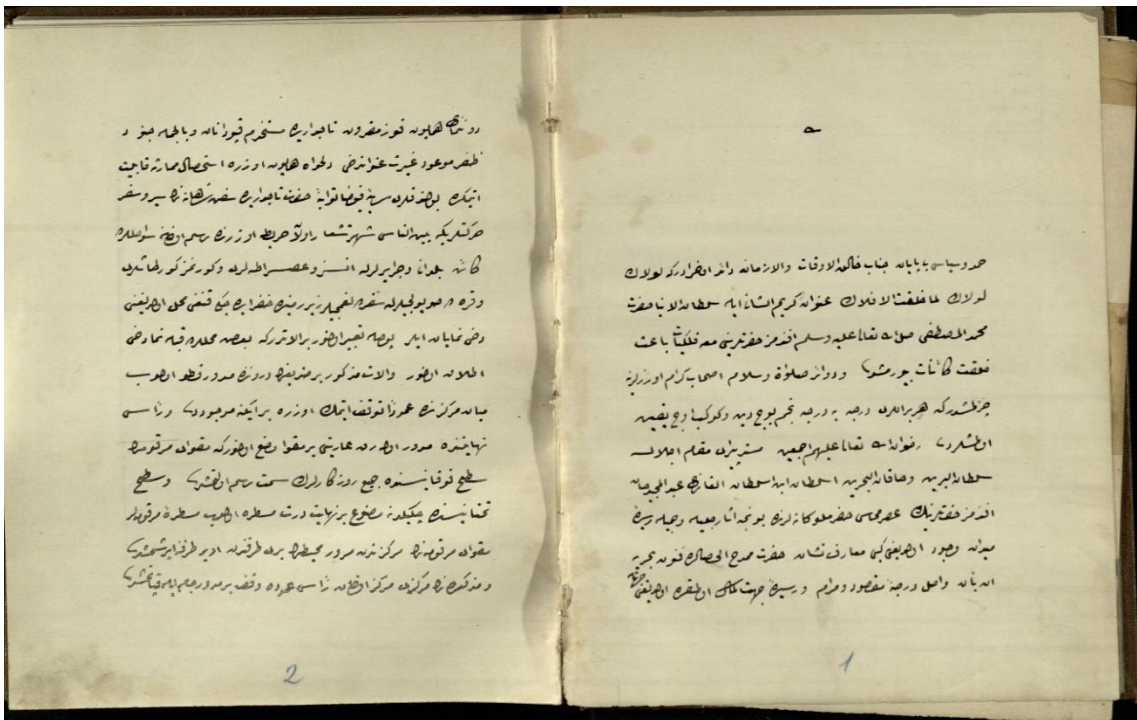
³³² Başaran, Düzcü, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Denizciler*, s.47

³³³ Ali Haydar Volkan ile söyleşi

5.1.2 Eserleri

Yapılan araştırmalar sonucunda Ahmed Vesim Paşa'nın hatıralarını kaleme aldığı herhangi bir hatıraına veya günlüğüne rastlayamadık. İstanbul Deniz Müzesi Kütüphanesi'nde yapılan araştırmada ise; Ahmed Vesim Paşa'nın kaleme aldığı 1845-1867 yılları arasında tarihlenen "Rehber-i Limân" isminde bir eseri vardır.

Fotoğraf 3.1 Rehber-i Liman³³⁴

Bir mukaddime ile başlayan bu eserde, 22 limanla ilgili bilgi yer almaktadır. Sayfa 9-11 arasında eserde bahsi geçen 22 limanın bir listesi yer almakta olup sırasıyla; Kefken, Ereğli, Amasra, İnebolu, Akliman, Sinop, Samsun, Ünye, Vona, Giresun, Trabzon, Rize, Batum, Sohum, İğneada, Safranbolu, Burgaz, Varna, Balçık, Köstence, Hocabey ve Aylan Adası şeklindedir. Sayfa 12-13 arasında "Bahrı siyâh Boğazı hâricinde vâkı Anadolu ve Rûmeli Fenerleri'nin irtifâ ve hareketleriyle rû'yet olunacak bu'd ve

³³⁴ İstanbul Deniz Müzesi, Demirbaş No: AA.6957

mesâfelerinin millerini mübeyyin bâ-kıt'a hesâb olunmuş cetvelidir'' kısmı ile sayfa 14'te *'Anadolu ve Rûmeli sevâhillerini ba'zı resm-i şahıtları ecr olunan limânların iskandil mahallerine rakam-ı mücumile birere alamât vaz olunmuşdur ki zîrde muharrer cetvelin taraf-ı yesârından rakam-ı mezkûrların fi'illerini ve beyan olunmak için bâ-kıt'a cetvelidir''* kısmı yer almaktadır. Sayfa 31'den itibaren ise limanlarla ilgili detaylı bilgiler verilmeye başlamaktadır.

Evinde ikamete mecbur olduğu ömrünün son zamanlarında ise sadece sanatla uğraşmış ve pek çok sanat eseri meydana getirmiştir. Sultan Abdülmecit'in baş müzehhibi olan müzehhib Salih Efendi'den tezhip sanatını öğrendiği gibi döneminin ünlü hattatlarından da hat sanatını öğrenmeye gayret etmiştir.³³⁵ Süheyl Ünver, yazdığı *Kuran-ı Kerimlerin* tezhibini de Vesim Paşa'nın yaptığını bildirir.³³⁶ Yazdığı *Kuran-ı Kerimlerden* birini Eyüp Sultan Türbesi'ne hediye etmiş olup; bu mushaf daha sonraları Vakıflar Genel Müdürlüğüne intikal etmiştir.³³⁷

Ahmet Vesim Paşa mütedeyyin bir derya kaptanı olmanın yanında muhtelif yetenekleri olan iyi yetişmiş bir devlet adamıydı. Onun bizzat kendi eserleri olan çok sayıda yağlı boya ve karakalem çalışması tablo ve portreleri bulunuyordu. Bu yönüyle Batıdaki çağdaşı amirallerdeki özelliklere sahip çok yönlü bir denizci karakteri taşımaktaydı. Uzmanlar Ahmed Vesim Paşa'nın iyi bir portre ressamı olduğunu, karakalem ve yağlı boya tekniği ile pek çok eser meydana getirdiğini ifade etmektedirler.³³⁸ Ahmed Vesim Paşa'nın şüphesiz en önemli eseri, Galata Mevlevihanesi'ndeki bir ayini gösteren aşağıdaki minyatür çalışmasıdır.

³³⁵ Özsayiner, "Mevlevi Hattat Ahmet Vesim Paşa" s.134

³³⁶ Uzun, "Ahmed Vesim Paşa", s. 159

³³⁷ Uzun, "Ahmed Vesim Paşa", s. 159

³³⁸ Özsayiner, "Mevlevi Hattat Ahmet Vesim Paşa" s.134

Fotoğraf 3.2 Galata Mevlevihanesi'nde Sema³³⁹

Minyatürde dönemin büyükleri ile birlikte mevlevi olduğu için minyatürün sağ alt köşesinde kendisini de başı fesli olarak ayakta resmetmiştir. Zübeyde Cihan Özsaygıner: *'renk armonisi ve kompozisyonu yanında, şahısların özellikle çok ince bir ustalıkla çalışıldığını, gelenek ile yeniliğin sınırında duran amatör bir ressam olarak üretilen bu minyatürün türünün ender örnekler arasında olduğunu'* ifade etmektedirler.³⁴⁰

³³⁹ *Geleneksel Türk Sanatlarında Mevlevilik*, editör İlknur Sisenlioğlu, Kadim Sanat Grubu, s.28

³⁴⁰ Özsaygıner, "Mevlevi Hattat Ahmet Vesim Paşa" s.137

‘‘Galata Mevlevihanesi’nde Bir Sema’’ isimli minyatür, Londra’da gerçekleştirilen Sotheby’s Müzayedesini’nden 12 bin sterlin açık arttırma ile satın alınarak Suna ve İnan Kıraç Koleksiyonu’na dahil edilmiştir.³⁴¹

³⁴¹ Arslan Terzioğlu, ‘‘Londra’da Satışa Çıkarılan Bir Minyatür ve Ahmed Vesim Paşa’’, *Antik Dekor Dergisi*, C.3, İstanbul 1989, s.992

Diğer bir eseri ise yine İstanbul Deniz Müzesi'nde bulunan, tuval üzerine yağlıboya tekniğiyle yaptığı, kendisini resmettiği otoportresidir.

Fotoğraf 3.3 Ahmed Vesim Paşa'nın Otoportresi³⁴²

³⁴² İstanbul Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu, Demirbaş No: 1275

Ahmed Vesim Paşa'nın torunu Tevfik Birmen'in naklettiğine göre Sultan Abdülaziz; Ahmed Vesim Paşa'nın sarayda kaldığı bir gün kendisine Şam ipeğinden hırkası ile geceliğini gönderir, Ahmed Vesim Paşa da buna karşılık bir gemi resmi çizerek bunu kendisine hediye eder.³⁴³ Dördüncü kuşak torunu Ali Haydar Volkan beyefendinin koleksiyonunda bulunan H.1281 / M. 1864 tarihli ve karakalem tekniğinde ‘‘Dalgalar Arasında Bir Tekne’’ isimli bu eserin altında şu şiir yazılıdır:

Fotoğraf 3.4 Dalgalar Arasında Bir Gemi³⁴⁴

Muhit-i hefti eyler sarsarı fermanın münkad
Cünûdü bahri Han Abdülazizin böyle teşvik
Derim tarihini sahafet gören üstat eder tahsin
Şah-ı derya hümem yaptı bu zibâ resmi ibriki

³⁴³ Şehsuvaroğlu, *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*, s:323-328

³⁴⁴ Ali Haydar Volkan

Ahmed Vesim Paşa'nın yazdığı ilk *Kuranı Kerim*, 1 Muharrem 1311 / M. 1895 tarihli olup 804 sayfadır. Deniz Müzesi'ne 1981 yılında hediye edilen eser son dönem klasik cilt özelliği göstermektedir. Kahverengi deri cildinin üzerinde çift cetveli altın yıldız, miklepli, zencerekli tezyinat bulunmakta olup serlevha sayfasındaki yazılar siyah is mürekkebi kullanılarak nesih hat ile yazılmıştır. Ayrıca bu bölümde lacivert ve altın rengin kullanıldığı rokoko tezhip yer almaktadır.³⁴⁵

Fotoğraf 3.5 *Kuranı Kerim*³⁴⁶

Fatiha sûresinin bulunduğu sayfanın üzerinde Kâbe, Bakara suresinin bulunduğu sayfada ise Ravza-i Mutahhara minyatürü yer almaktadır. *Kuran-ı Kerim*'in son sayfasında yer

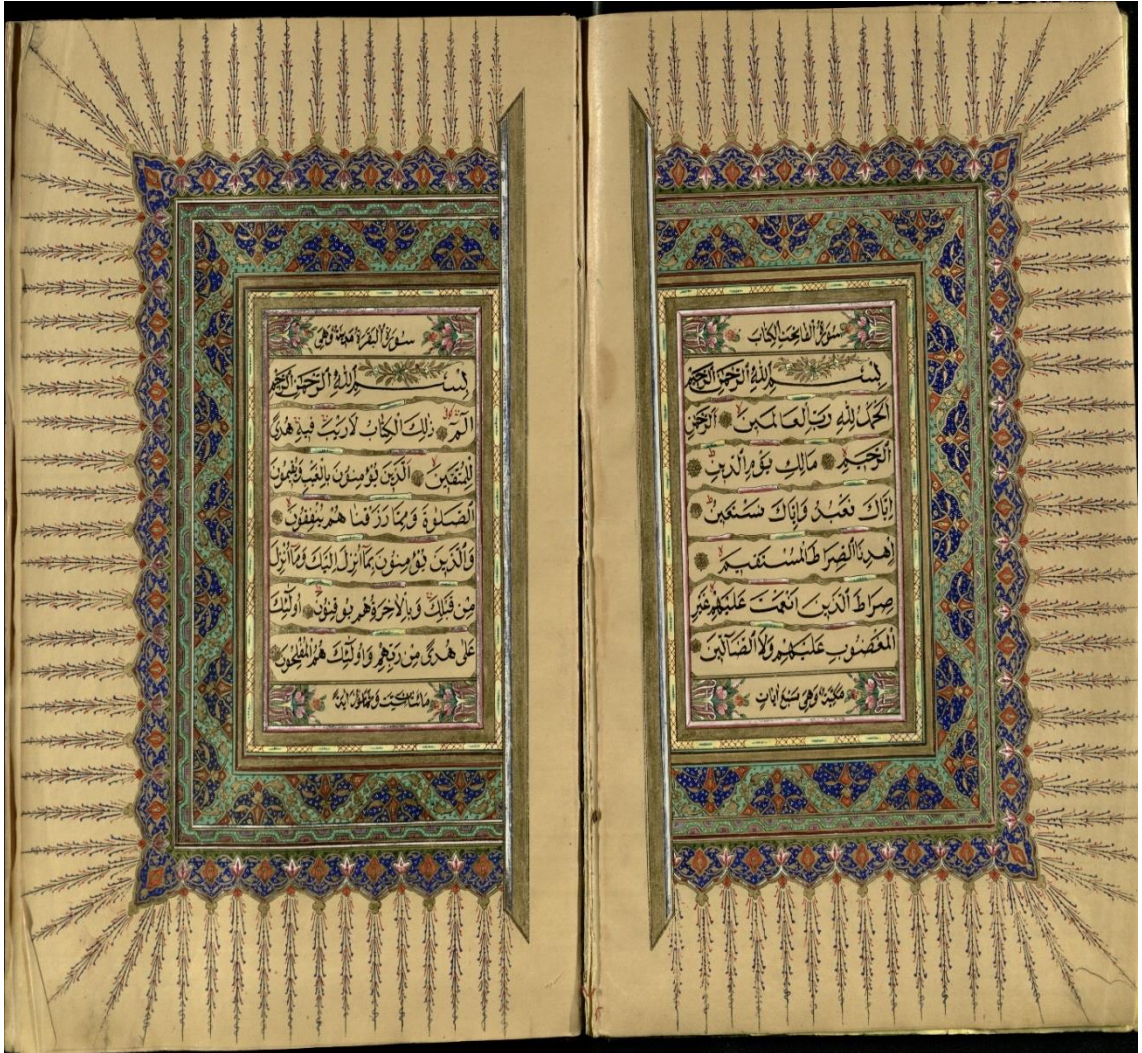
³⁴⁵ İstanbul Deniz Müzesi Yazma Eser Koleksiyonu, Demirbaş No: A.A 3928

³⁴⁶ İstanbul Deniz Müzesi Yazma Eser Koleksiyonu, Demirbaş No: A.A 3890

alan ketebe ismi, farklı olarak serlevha sayfasının alt kısmında ‘‘Ketebe Ahmed Vesim El Mevlevi’’ olarak yer almaktadır. Tezhipli kısımların uçları tığlar ile son bulmaktadır.³⁴⁷

Bir diğerk yazmış olduğu Kuran-ı Kerim ise 10 Şevval 1323 / M.1907 tarihli olup 609 sayfadır. Serlevha sayfasında sûreler, sûre isimleri, siyah is mürekkebi ile aherli kağıt üzerine nesih hat ile yazılmıştır. Yazının dışında kalan alanlarda; altın, yeşil, lacivert, kırmızı rengin hâkim olduğu neoklasik üslupta tezhip yapıldığı görölmektedir. Tezhipli kısımların etrafında bulunan tüm tığlar sayfanın tüm boşluklarını kapsayacak şekilde yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 3.6 Kuranı Kerim³⁴⁸

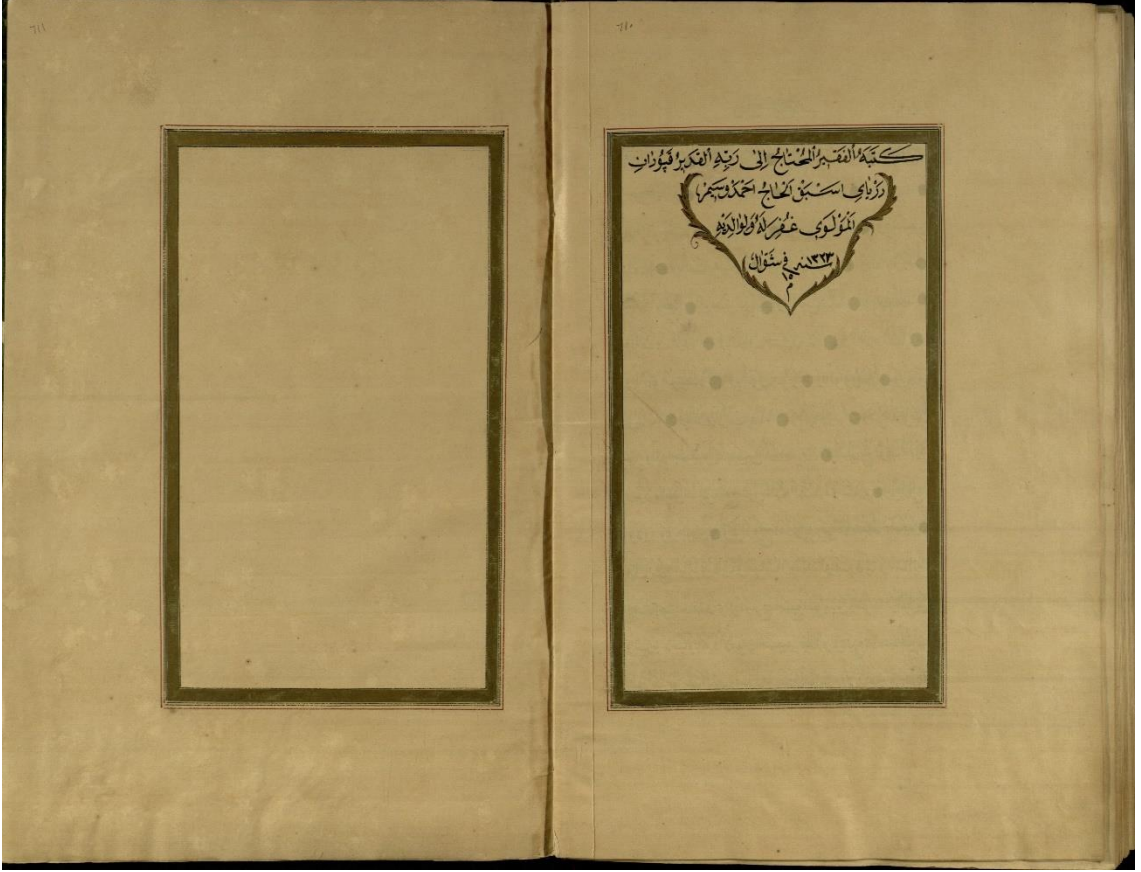

³⁴⁷ Özsayınır, ‘‘Mevlevi Hattat Ahmet Vesim Paşa’’ s.137

³⁴⁸ İstanbul Deniz Müzesi Yazma Eser Koleksiyonu Demirbaş No: A.A.3890

Deniz Müzesi'ne 1986 yılında hediye edilen *Kuran-ı Kerim*'in üzerinde: ‘*el fakir el muhtaç Kapudan-ı Derya esbak el hac Ahmed Vesim el Mevlevi*’ ibaresi yazılıdır.

Fotoğraf 3.7 *Kuran-ı Kerim*³⁴⁹

Anlaşılacağı üzere Ahmed Vesim Paşa; görevinden azledilip evinde ikamete mecbur bırakıldıktan sonra hat, resim ve oyma sanatı dallarında pek çok değerli eser meydana getirmiştir. Ayrıca Ahmed Vesim Paşa'nın yazdığı sekiz adet *Kuran-ı Kerim*'den iki adedi ile şahsına ait birtakım eşyalar ailesi tarafından Deniz Müzesi'ne hediye edilmiştir.

³⁴⁹ İstanbul Deniz Müzesi Yazma Eser Koleksiyonu Demirbaş No: A.A.3890

5.1.3. Kabri

Ünlü biyograf Mehmed Süreyya'nın meşhur eseri *Sicill-i Osmanî*'nin en önemli kaynağını mezar taşlarının oluşturduğu bilinmektedir. Bu kapsamda Ahmed Vesim Paşa'nın İstanbul'un Üsküdar ilçesi İmrahor Senti Ayazma Mahallesi Doğancılar Caddesi üzerinde bulunan, Üsküdar Mevlevihanesi hazîresi içerisinde yer alan kabrini ziyaret ettik. Ahmed Vesim Paşa'nın mezarı, türbenin giriş kapısının hemen karşısında ve Üsküdar Mevlevihane'sinin kurucusu Numan Halil Dede Türbesi'nin iki alt sırasında yer almaktadır. Ahmed Vesim Paşa'nın mezarının bulunduğu mermer lahdin üzerindeki kitabe, oğlu Mustafa Lûtfî tarafından talik hat ile yazılmıştır.

Fotoğraf 3.8 Ahmed Vesim Paşa'nın Kabri

Burada: ‘‘Kudema-yı vükela-yı Devlet-i Aliyyeden Şeyhü’l vüzera Kapudan-ı Derya hulefa-yı Mevleviyye’den Hacı Vesim Dede Paşa’nın kabridir. Veladeti: 1240 Vefatı: 1328 Ketebe Lütfi’’ yazılıdır.

Mezar taşından anlaşılacağı üzere Ahmed Vesim Paşa’nın en eski vezirlerden olduğu, Kaptan-ı Derya olarak görev yaptığı gibi Mevlevi tarikatına da mensup olduğu görülmektedir. Ayrıca doğum (1824) ve ölüm (1910) tarihleri de yazılmıştır. Bu suretle Ahmed Vesim Paşa’nın mezar taşından; hangi görevi ifa ettiği, hangi tarikata mensup olduğu, doğum ve ölüm tarihleri gibi önemli bilgiler elde edilmiştir.

5.2. Rütbe, Nişan ve Madalyaları

Ahmed Vesim Paşa, 12 yaşında adım attığı Bahriye Mektebi’nden mezun olduktan sonra Osmanlı Donanması’nın hemen her kademesinde görev yaparak 1865 yılında başkomutanlığa kadar yükseldi. Ahmed Vesim Paşa; oldukça bilgili, cesur ve kendisine verilen her görevi başarıyla yerine getiren bir subay olması nedeniyle rütbeleri hep vaktinden önce kendisine verilmiştir. 74 yıllık askeri hayatında gerek Osmanlı Devleti’nden gerekse diğer devletlerden pek çok rütbe, nişan, madalya ve takdirname almıştır.

Tablo 3.14 Rütbe, Nişan, Madalya

YIL	OLAY	RÜTBE, NİŞAN, MADALYA
1841	Bahriye Mektebi’ni Derece ile Mezuniyeti	Gümüş ve Altın Nişan ³⁵⁰
1842	Girit İsyanının Bastırılması	1.000 Kuruş Ödül ³⁵¹
1843	Rütbe	Teğmen ³⁵²
1847	Rütbe	Yüzbaşı ³⁵³

³⁵⁰ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

³⁵¹ Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, s. 92

³⁵² BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

³⁵³ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

1851	Rütbe	Sol Kolağalığı ³⁵⁴
1853	Rütbe	Mülazım Kapudan ³⁵⁵
1853	İngiliz ve Fransız amirallerden,	Takdirname ³⁵⁶
1855	Rütbe	Sağ Kolağalık Süvarisi ³⁵⁷
1855	<i>Ca-yi Feruh</i> firkateynini hasar almadan	Kırım İmtiyaz Nişanı ve Mecidî
1856	Rütbe	Binbaşı ³⁵⁹
1859	Rütbe	Kaymakam ³⁶⁰
1859	Rütbe	Miralay ³⁶¹
1860	Kalik Limanı Başarısı	Tahsinname ³⁶²
1861	Rütbe	Sultan Abdülaziz'in Yaveri ³⁶³
1862	Rütbe	Mirliva ³⁶⁴
1862	Nişan	Osmanî Nişanı ³⁶⁵
1862	Nişan	Dördüncü Rütbeden Osmanî Nişanı ³⁶⁶
1863	Sultan Abdülaziz ile Mısır Seyahati	Mecidiye Nişanı ³⁶⁷
1863	Rütbe	Kaptan-ı Derya³⁶⁸
1864	Nişan	Ali-i Osmanî Nişanı ³⁶⁹
1864	Rütbe – Tayin	Ferik – Bahriye Meclisi Reisi ³⁷⁰
1864	Nişan	İkinci Rütbeden Mecidiye Nişanı ³⁷¹
1865	Rütbe	Kaptan-ı Derya³⁷²

³⁵⁴ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

³⁵⁵ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

³⁵⁶ Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, s. 93

³⁵⁷ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

³⁵⁸ Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, s. 93

³⁵⁹ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

³⁶⁰ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

³⁶¹ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

³⁶² Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, s. 93

³⁶³ BOA. DH. SAİDd. 3, 500 (29/Zilhicce/1240 – 14/Ağustos/1825)

³⁶⁴ BOA. C.BH. 222, 10332 (29/Muharrem/1279 – 27/ Temmuz 1862)

³⁶⁵ BOA. İ.DH. 495, 33616 (26/Safer/1279 – 23/Ağustos/1862)

³⁶⁶ BOA. İ.DH. 497, 33751 (27/Rebiülevvel/1279 – 22/Eylül/1862)

³⁶⁷ BOA. İ.DH. 505, 34368 (5/Şevval/1279 – 26/Mart/1863)

³⁶⁸ BOA. A.)MKT.MHM. 258, 50

³⁶⁹ BOA. İ.DH. 523, 36031 (9/Şevval/1280 – 18/Mart/1864)

³⁷⁰ BOA. A.)MKT.MHM. 295, 93 (25/Şevval/1280 – 3/Nisan/1864)

³⁷¹ BOA. İ.DH. 527, 36408 (23/Safer/1281 – 28/ Temmuz/1864)

³⁷² BOA. HAT. 1648, 46 (1/Şaban/1281 – 30/Aralık/1864)

1865	Tayin	Tersane-i Amire Kumanda Meclisi
1868	Tayin	Meclis-i Vâlâ Azası ³⁷⁴
1869	Yunan <i>Arkadi</i> Vapurunun Yakalanması	Takdirname ³⁷⁵
1877	Tayin	Tuna İdare-i Nehriye Kumandanlığı ³⁷⁶
1877	Tayin	Karadeniz Boğaz Muhafızlığı ³⁷⁷
1877	Tayin	Bahriye Kumandanlığı ³⁷⁸
1878	Rütbe	Bahriye Nâzırı ³⁷⁹
1878	Rütbe	Kaptan-ı Derya ³⁸⁰
1878	Rütbe	Yaver-i Ekrem ³⁸¹
1879	Azil	Azil ³⁸²

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere Ahmed Vesim Paşa, 17 yaşında mezun olduğu Bahriye Mektebi'nden sonra kariyer basamaklarını hızlıca tırmanarak yaklaşık 20 yıl sonra 39 yaşında Osmanlı Donanmasının başına Kaptan-ı Derya olarak atanmıştır. Osmanlı Donanmasının modernizasyonu noktasında gösterdiği irade en önemli hizmeti olarak kabul edilmektedir. Onun döneminde Osmanlı Donanması dünyanın en büyük deniz kuvvetleri arasına girmiştir.

5.3. Ali Haydar Volkan ile Söyleşi

Hatıra ve biyografiler uzun yıllar edebi tür olarak değerlendirilse de son yıllarda tarihçilerin de ilgilendiği hatta sık sık başvurduğu kaynaklar arasında yer almaktadır. Hatırat özetle: ‘*ferdin yaşadığı olayları ele aldığı eserlerdir*’ şeklinde tanımlanabilir.

³⁷³ BOA. İ.DH. 568, 39568 (4/Recep/1284 – 1/Kasım/1867)

³⁷⁴ BOA. A)MKT.MHM. 398, 101 (8/Şevval/1284 – 2/Şubat/1868)

³⁷⁵ Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, s. 93

³⁷⁶ BOA. İ.DH. 747, 61044

³⁷⁷ BOA. İ.DH. 754, 61544 (19/Şaban/1294 – 29/Ağustos/1877)

³⁷⁸ BOA. İ.DH. 754, 61544 (19/Şaban/1294 – 29/Ağustos/1877)

³⁷⁹ BOA. İ.DH. 767, 62510 (18/Cemaziyelevvel/1295 – 20/Mayıs/1878)

³⁸⁰ BOA. C.BH. 238, 11047 (28/Rebiülahir/1295 – 1/Mayıs/1878)

³⁸¹ BOA. C.BH. 238, 11047 (28/Rebiülahir/1295 – 1/Mayıs/1878)

³⁸² BOA. Y.EE. 5, 112 (7/Safer/1296 – 31/Ocak/1879)

Ayrıca hatıratın arşiv belgelerindeki karanlık ve renksiz ifadelerle ışık tuttuğunu söylemek mümkündür.³⁸³ Hiç şüphesiz ferdin tarihinin aydınlatılmasında hatıratlar gibi sözlü hatıraların da önemli bir etkisi vardır. Zira belgelere yansımayan duygu ve düşünceleri yansıttıkları gibi dönemin siyasal, sosyal ve ekonomik durumunun anlaşılmasını da sağlarlar.³⁸⁴

Bizler de bu noktada araştırmamıza önemli katkıları olabileceğini düşünerek Ahmed Vesim Paşa'nın dördüncü kuşak torunu Ali Haydar Volkan³⁸⁵ ile iletişime geçtik. Kendisi, büyük dedesi ile ilgili hatıralarını dile getirmek istediğini beyan etmesi üzerine bilgilerinize sunacağımız söyleşiyi gerçekleştirdik.

F.Ç.: Kendinizden bahseder misiniz Ali Haydar Volkan kimdir?

A.H.V.: Bestekar ve Rebabî Sabahaddin Volkan ile Piyanist Mukadder Volkan'ın ilk ve tek çocuğu olarak 1944 yılında İstanbul'da doğdum. Anne tarafım Osmanlı aristokratıydı. Çünkü büyük dedem (*anneannesinin babasının babası*) Osmanlı Devleti'nin son Kaptanı Deryası Hacı Vesim Paşa'dır. Baba tarafım ise İstanbullu bir burjuvaydı. Bu iki köklü İstanbul ailesinin *evlad-ı ekberi* olarak müthiş yoğunlukta kültür ve sanat çevresinde Üsküdar'daki meşhur Vesim Paşa'nın yanarı yalısı ile Göztepe'deki köşkümüz arasında büyüdüm. Kadıköy Maarif Koleji'nde tahsil hayatımı bitirdikten sonra kendi eğitimimle kendim meşgul oldum. Bir tane kızım var ancak eğitime katkıda bulunduğum kendi çocuklarım gibi gördüğüm yüzlerce gencimiz oldu. Ben de herkes gibi çalışarak hayatımı kazanan bir ailenin çok çalışan bir ferdiyim. Şiir, kitap ve senaryo yazıyorum. Fotoğraf çekimleri, multivizyon, iç mimari, kumaş tasarımı, spikerlik, seslendirme gibi işleri kendi

³⁸³ Volkan Marttin, 'Halil Paşa'nın Hatıralarının Tarihi Kıymeti', *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C: 18, S:1 2018, s.70

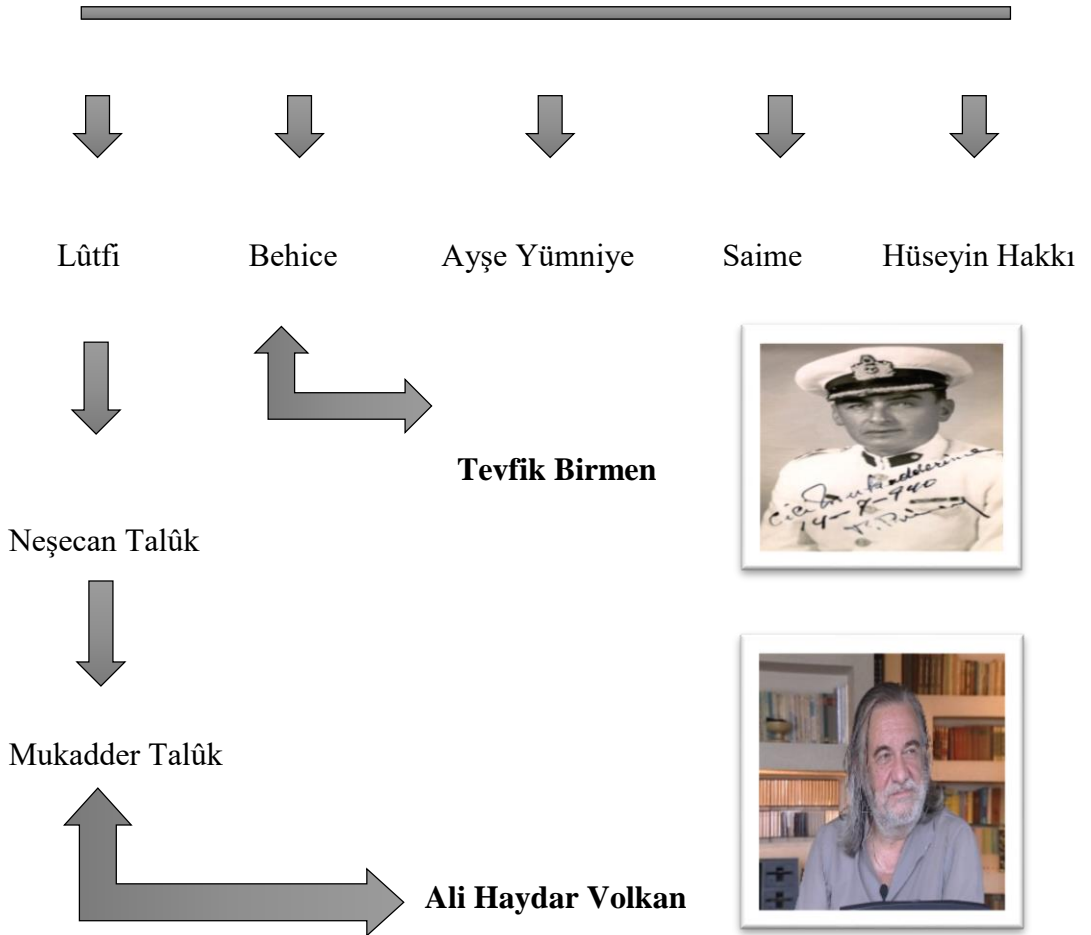
³⁸⁴ Güngör Göçer, 'Hatıratın Tarihsel Değeri ve Necdet Gürçan'ın Hatıratında Dinar'a Ait Ayrıntılar', *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:20, S.1, 2018, s.306

³⁸⁵ Ali Haydar Volkan ile 10/06/2021 – 10/07/2021 tarihleri arasında internet üzerinden gerçekleştirilen röportaj dijital olarak kayıt altına alınmış olup; daha sonra söyleşi şeklinde yazıya aktarılmıştır. Ali Haydar Volkan söyleşiden bir müddet sonra 07/10/2021 günü vefat etmiştir. Naaşı, İstanbul Merdivenköy mezarlığındaki aile kabristanlığına defnolunmuştur. Ali Haydar Volkan'ın detaylı portresi için bkz. www.haydarvolkan.com

stüdyomda yapıyorum. En büyük servetin beyin ve gönül olduğuna inanıyorum. Bu nedenle halen sanat, fikir ve siyaset ağırlıklı yazı ve çalışmalarımı sürdürüyorum.

AHMED VESİM PAŞA

Şekil 3.2 Ahmed Vesim Paşa'nın Soy Ağacı³⁸⁶

³⁸⁶ Ali Haydar Volkan

F.Ç.: Büyük dedeniz Ahmed Vesim Paşa'yı anlatabilir misiniz?

A.H.V.: Büyük dedem Hacı Vesim Paşa, Tersane Emini Mehmet Reşid Efendi ile Sultan III. Selim'in Hazinedarlarından Neşecan Hanımefendi'nin izdivacından 1824 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Mehmet Reşid Efendi, oğlunu denizci olarak yetiştirmek istediğinden 12 yaşında bahriye mektebine kaydettirdi. İyi bir tahsilden sonra donanma hizmetine girmiş ve dikkat çekmiştir. İki defa Kaptan-ı Deryalığa tayin edilmiştir. Sultan Abdülaziz dönemi donanmanın ıslahına ve zırhlı gemilerin siparişine hizmeti büyüktür. Osmanlı Devleti'nin son Kaptan-ı Deryası'dır. Hacı Vesim Paşa; el işlerinde mahir, iyi yazı yazar ve resim yapardı. Aynı zamanda musikişinas ve dervişi. Ev hapsi yıllarında vaktini güzel sanatlara, ibadete ve fakirlere yardıma ayırmıştı. 1910 yılında vefat ettiğinde naaşı Üsküdar Mevlevihanesi türbe-i şerifine defnolunmuştur.

F.Ç.: Büyük dedeniz Ahmet Vesim Paşa ile ilgili hatırlarınız nelerdir?

A.H.V.: Büyük dedem Hacı Ahmed Vesim Paşa ile Sultan Abdülaziz, oldukça yakın dostlarmış. Tanışıklıkları Abdülaziz'in şehzade olduğu dönemde başlamıştı. Şehzadeye özel olarak tahsis edilen vapurun kaptanlığını Ahmed Vesim Paşa yapmaktaydı. Sultan Abdülmecid, ilk başlarda şehzade Abdülaziz'in vapur seyahatlerini hoşgörülle karşılarken, Şehzade'nin halk arasına karışıp meşhur olmaya başlaması onu rahatsız etmiş. Bir gün Ahmed Vesim Paşa'ya: '*Vapurunu bir yere oturtsun, birader de korkar ve bir daha binmez*' diyerek haber göndermiş. Ahmed Vesim Paşa ise: '*Yapamam, mesleğime aykırı olur, sonra bana acemi kaptan derler, süvariliğe bir acemi kaptan getirilsin, o, böyle bir emre gerek kalmadan zaten gemiyi oturtur*' diyerek haber göndermiş. Bunun üzerine büyük dedem vapur süvariliğinden alınarak farklı bir göreve verilmiş. Şehzade Abdülaziz ise olayı öğrenince Ahmed Vesim Paşa'nın sadakatinden oldukça etkilenmiş.

Çivi deneyi

Şehzade Abdülaziz, tahta çıkar çıkmaz Ahmed Vesim Paşa'yı önce yaveri, ardından ise Kaptan-ı Deryası yapmış. İngiltere'den zırhlı gemilerin siparişi yönünde sürekli istişarelerde bulunurlarmış. Netice olarak büyük dedem, Sultan Abdülaziz'i ikna etmeye muvaffak olmuş, İngiltere'den zırhlı gemilerin siparişi verilmiş ve bu sayede Osmanlı Donanması da ahşaptan çeliğe geçmişti. Bir gece askerler Üsküdar'da bulunan yalıya gelerek Sultan'ın, dedemle görüşmek istediğini haber etmeleri üzerine yalıda kiler oldukça tedirgin olmuş. Zira Osmanlı'da gece yarısı bir Sultan'ın huzuruna çağrılmak, hele hele askerlerin gelip alması hiç hayra yorulmazdı. Dedem ise soğukkanlılıkla üniformasını giyerek sarayın yolunu tutmuş. Sultan'ın huzuruna çıktığında odada askerlerin olduğunu da fark edince hâl edileceğini düşünmüş. Sultan Aziz, Vesim Paşa'ya: *"Vesim, Vesim benim tacımı, tahtımı başıma mı yıkmak istiyorsun, hiç demir suda yüzer mi?"* diyerek elindeki temel çivisini yanındaki su dolu hamam tasına atmış. Tabii olarak çivi batmış. Hacı Vesim Paşa da Sultan'a: *"Paravanların arkasında beni hâl etmek için bekleyen leventlere söyleyin, bir başka deneme yapmak için bir kova su ve bir leğen getirsinler"* demiş. Ardından getirilen leğene Vesim Paşa, kovadaki suyu boşaltıp hamam tasını üzerine atmış. Tasın yüzdüğünü gören Sultan, sıkıntılı bir şekilde: *"Haklısın Vesim"* demiş. Paşa bu hadiseden sonra odadan çıkınca Sultan Abdülaziz'in annesi Valide Sultan Pertevniyal'i görüyor ve kendisine: *"Ruz-u mahşerde kesik başımla yakana sarılıp sana hesap sorardım, kadın aklınla böyle işlere karışma"* diyor. Pertevniyal Valide Sultan'ın devlet işlerine karışmaya merakı çokmuş.

Kurşun

Büyük dedem bahriyeli tabiriyle henüz acemi bahriyeli iken harp esnasında kurşun tam olarak başının üzerinde bulunan fesi delip geçmiş, öyle ki saçlarını bile kavurmuş. Gemi kaptanının (Çengeloğlu Tahir Paşa) bu olaydan haberi olunca Vesim Paşa'yı yanına çağırarak *"bu olay bir gün senin baş olacağının, ser olacağının işaretidir, hakkında hayırlısı olur inşallah"* demiş.

Geyik

Büyük dedem, Sultan Abdülaziz'in yaveri olduktan sonra, bir yere gidileceği vakit hep beraber giderlermiş. Bir gün Yıldız Korusu'nda beraber yürürlerken üzerlerine doğru bir geyiğin koşarak geldiğini görmüşler. Sultan Abdülaziz oldukça telaşlanmış. Bunun üzerine Ahmed Vesim Paşa, kılıcını çektiğini gibi geyiğin kafasına darbeyi indirmiş. Sultan Abdülaziz ise üzülerek; *'Ne kadar hainsin, geyiğin başını zedeledin'* diyerek Ahmed Vesim Paşa'ya sitem etmiş.

Ekmek

Daha önce ifade ettiğim gibi Sultan Aziz ile büyük dedem yakın arkadaşlar idi. Bir gün saraydan birisi Vesim Paşa'nın yanına gelir ve yarım halk ekmeğini Paşa'ya vererek: *'bu ekmeği ancak Sultan'a siz verebilirsiniz'* der. Paşa'nın çantasına koyduğu bu ekmeğin, o dönemde İstanbul'da fırıncıların imal ettiği ve halkın satın aldığı bir ekmeğiymiş. Vesim Paşa ile Sultan Aziz birlikte yemek yerken Paşa ekmeği çıkartarak Sultan'a takdim eder, Sultan ekmeğin tadına baktıktan sonra: *'benim halkım da benim yediğim ekmeği yiyecek'* der ve birlikte fırıncıları tebdil-i kıyafetle denetlemeye başlarlar.

Hamidiye Zırhlısı

Sultan II. Abdülhamid tahta çıktıktan hemen sonra yaşanan 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Ruslar Boğaza kadar gelirler, endişeye kapılan Sultan, gece 03.00 sıralarında Vesim Paşa'yı huzuruna emreder. Paşa, huzura çıktığında Sultan'ın sigara tablasının dolu olduğunu görür ve endişeli olduğunu anlar. Sultan, Vesim Paşa'ya: *'bir sigara versene Vesim'* der. Paşa sigarayı takdim ettikten sonra: *'bana sadıkmışsın, Ruslar Boğaza kadar geldi, Hamidiye ile git karşılıklı şartları görüş'* der. Ev ahalisinin, Paşa'nın Hamidiye gemisiyle gideceğini öğrenmeleri endişe etmelerine sebep olur. Zira o dönemde insanlar genellikle Hamidiye zırhlısıyla sürgüne gönderilirmiş. Vesim Paşa'nın Ruslarla karşılıklı görüşmeleri 40-50 gün kadar sürmüş ve netice olarak antlaşma sağlanmış.

Donanmanın Haliçe çekilmesi

Sultan II. Abdülhamid, almış olduğu bir istihbaratta donanmanın sarayı topa tutacağını ve kendisini tahtan indireceklerini öğrenir. Aldığı bu haber karşısında öfkelenen Sultan hemen Kaptan-ı Derya Hacı Vesim Paşa'yı huzuruna çağırır ve: *'donanmayı desarmer et'* der, Paşa ise desarmer (silahlardan arındırma) etmenin ne anlama geldiğini bilmediğinden: *'kulunuz Fransızca bilmez, desarmer ne demektir'* diye sorar, Sultan da *'topu tüfeği sök donanmayı halice bağla'* der. Bunun üzerine Paşa: *'benim görevim desarmer değil inşa etmektir, elimden bozmak gelmez'* cevabını verir. Bu cevap karşısında daha da öfkelenen Sultan, Vesim Paşa'yı hemen azleder ve ölene kadar da ev hapsine mahkûm ettirir.

Beddua

Büyük dedem Üsküdar'da bulunan yalısında ev hapsine mahkûm edildikten sonra 31 Mart Vakası'na kadar her gün denize bakar, ellerini arkada buluşturur ve: *'Tahtın, tacın başına yıkılsın'* diyerek Sultan II. Abdülhamid'e beddua edermiş. II. Abdülhamid'in idaresini beğenmez, ülkenin ancak Meşrutiyet ile kalkınabileceğini söylerdi.

F.Ç.: Büyük dedemiz Ahmed Vesim Paşa'dan, sizlere intikal eden herhangi bir hatıratı, günlüğü veya kişisel bir eşyası var mıdır?

A.H.V.: Sultan tarafından yaptırılan Üsküdar Şemsipaşa'da yer alan Vesim Paşa Yalısı maalesef çıkan bir yangında kullanılamaz hale gelmiştir. Yalı içerisinde bulunan çoğu el yazması 66 000 kitabın yanı sıra Türkiye'de faaliyet gösteren gazetelerin nüshaları yalı ile birlikte yanmıştı. Paşa'nın ev hapsine mahkûm olduktan sonra herhangi bir günlüğü veya hatıratı olup olmadığını varsa da yalı ile birlikte yanıp yanmadığını bilmiyoruz. Ancak kesin olan bir şey var ki oldukça zengin kütüphanenin yanması bilimsel anlamda büyük bir servetin yok olmasına neden olmuştur. Ev hapsi yıllarında resim, oymacılık ve minyatür sanatını icra etmeye başlıyor ancak yapmış olduğu özellikle karakalem resimleri yırtarak çöpe atıyor, henüz yırtmadan yapmış olduğu bu resimlerden bir tanesini almışlar, biz de onu İstanbul Deniz Müzesi'ne hediye ettik. Pergelinden, dürbününe hatta iki

bastonuna kadar her şeyi İstanbul Deniz Müzesi'ne hediye ettim çünkü onlar bizim değil halkın malı.

F.Ç. Büyük dedemiz Ahmed Vesim Paşa'nın Üsküdar'da bulunan Yalısı günümüzde mevcudiyetini korumakta mıdır?

A.H.V.: Öncelikle Üsküdar Şemsipaşa'da İmrahor'dan denize doğru inen ve denize gelince sağa dönen sokak Ögdül Sokak'tır. Deniz boyu gidilip ilk yoldan sağa sapıldığında o sokak Mehmet Paşa Değirmeni Sokak'tır. O sokağa girip oradan da ilk sağ sokağa saptığımızda o sokak da Ressam Ali Rıza Sokak'tır. Bu turu attığımız zaman yalının dört bir yanını görmüş oluruz. Ögdül Sokak yalının sol cephesi ile ön cephesini; Değirmen Sokak sağ cephesini; Ali Rıza Bey Sokak ise arka cephe ve bahçesini kapsar. Kısaca o ada tümü ile yalıya ait olan bahçedir. Şu an yalının kısm-ı azamı yerinde değildir. Ve fakat Ögdül Sokak'ın dönüş yaptığı köşede bir kısmı orijinale yakın olarak durmaktadır. Yalı, Ayazma Camii ile aynı yaşıdır. Vesim Paşa öldükten sonra mirasçıları arasında bölüşülmüş ve üçüncü kişilere satılmıştır. Değirmen Sokak köşesindeki harem kısmı benim çocukluğumda yanmıştır. Bilahire tamir edilse de eskisi gibi olmamış, şimdi de yerinde bir apartman vardır. Tahminimce o arazinin denize bakan kısmında şu an 14 apartman vardır. Aileden de hiç kimsenin orada bir yeri yoktur.

6. SONUÇ

Ahmed Vesim Paşa'nın yaşamını, askeri ve siyasi faaliyetlerini, düşünce dünyası ile eserlerini konu aldığımız monografi türünde yapılan bu araştırma, 19. yüzyıl Osmanlı Denizcilik Tarihi'nin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Zira bu dönemde donanmanın başbuğu konumunda bulunan kaptan paşalar; 1701 tarihli Bahriye Kanunnamesi'ne göre '*fenn-i deryada mahir*' kişiler arasından değil, çoğunlukla damatlar, saray görevlileri ve kara askerleri arasından seçilmiştir. Liyakatsiz Kaptan-ı Deryalar ise yüzyılın ilk yarısında Çeşme, Navarin ve Sinop Baskınları ile tarihi felaketlere neden oldukları gibi Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan buharlı ve zırhlı gemi teknolojisini de yakalayamamışlardır.

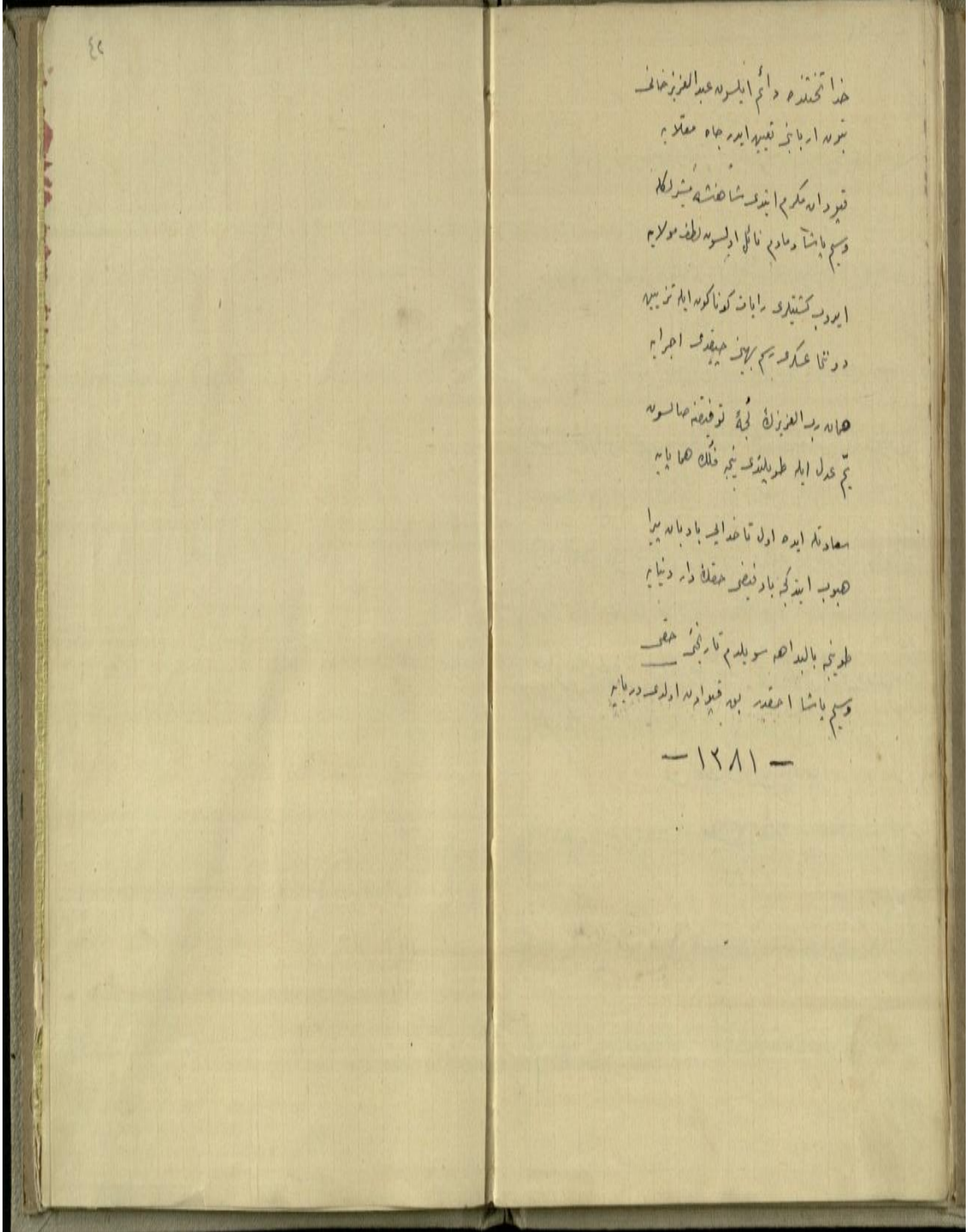
1792 ile kaptan paşalığın kaldırıldığı 1867 yılları arasındaki 75 yılda, Kaptan-ı Derya olarak görev yapan 31 farklı devlet adamı arasından, Bahriye Mektebi'nden mezun olan tek isim Ahmed Vesim Paşa'dır. Haleflerinin aksine denizci kökenli bir ailede dünyaya gelmiş, Bahriye Mektebi'nden mezun olmuş ve eğitimini İngiltere'de tamamlamıştır. Askeri hayatı boyunca Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin katıldığı tüm savaşlarda yer almıştır. Bu nedenle Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin eksikliklerinin farkında olduğu gibi bu çöküşe de son vermeyi amaçlamıştır. II. Mahmud, Abdülmecid, Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinde Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin hemen her kademesinde görev alarak donanmanın modernizasyonu noktasında tersane, eğitim, üs ve kömür yataklarını içerisine alan geniş bir ıslahat programını yürürlüğe koymuştur. Kariyerinin zirvesini oluşturan 1861-1868 yılları arasında yaptığı çalışmalar ile Osmanlı Deniz Kuvvetleri nitelik ve nicelik olarak dünyanın en önemli donanmalarından biri haline gelmiştir. Zırhlı ve buharlı savaş gemilerinin Osmanlı Deniz Kuvvetleri envanterine katılması ile sanayi, teknoloji ve deniz ticareti gibi pek çok alanda gelişmeler yaşanmıştır. Hiç şüphesiz bu çalışmanın arka planında Sultan Abdülaziz'in Ahmed Vesim Paşa gibi reformist kaptan-ı deryaları göreve getirilmesi ve ıslahatçı politikalarından vazgeçmemesi önemli bir faktör olmuştur.

Diğer taraftan mali güçlüklerle ve devlet ricalinin muhalefetine rağmen Ahmed Vesim Paşa, ıslahat programından vazgeçmeyerek kararlılıkla uygulamaya gayret etmiştir. II. Abdülhamid gibi bu programa karşı çıkanlara, kariyeri ve hayatı pahasına karşı durmaktan da çekinmemiştir. Hatta bu tavrı 86 yıllık ömrünün neredeyse 32 yılını ev

hapsinde mahkûm olarak geçirmesine neden olmuştur. Olağanüstü gayreti ile meydana getirilmesine katkıda bulunduğu donanma ise Haliç'te çürümeye terk edilmiştir. Ahmed Vesim Paşa'nın görevinden azledilip ev hapsine mahkûm edilmesi sonrasında göreve getirilen bahriye nazırlarının, bilinçli olarak pasif politikalar izlemesi Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin âtil kalmasına neden olmuştur. Bu suretle Ahmed Vesim Paşa'nın biyografisi aynı zamanda son dönem Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin panoramasıdır.

Abdülaziz, II. Abdülhamid ve Ahmed Vesim Paşa üçgeninden çıkartılacak sonuç aslında Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin kurumsal bir yapıya kavuşturulamamış olmasıdır. Zira yeni bir donanmanın meydana getirilmesi için önemli bir bütçeye, uzun vadeye, sabırlı ve akılcı bir politikaya ihtiyaç vardı. Sıralanan bu faktörler ise ancak kurumsal bir yapı içerisinde gerçekleştirilebilirdi. Ancak Osmanlı Deniz Kuvvetleri, donanımlı kaptan-ı deryalar ile onları destekleyen padişahların varlığında zirveye ulaşırken bu iki faktörden herhangi birinin eksikliği durumunda âtil kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalıyordu. Halbuki İngiltere ve Fransa gibi devletlere ait Deniz Kuvvetleri incelendiğinde; bireylerin değil, kuralların ön planda tutulduğu, kişilere göre değil, sisteme göre hareket edildiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Deniz Kuvvetlerinde ise kaptan paşalığının kaldırıldığı 1867 yılına kadar kaptan-ı deryaların saraydan, kara askerlerinden ve damatlar arasından seçilmesi, büyük bütçelere sahip olunması, geniş yetkilerle donatılması ve bunun sonucunda askeri, idari ve hukuki pek çok görevlerinin bulunması kurumsallaşmanın önündeki en büyük engel olmuştur. Bunun yanında hiyerarşik düzen içerisinde gemilerde çalışan en alt birimdeki işçilerden, en üst birimde görev yapan kaptan paşalara kadar usulsüz atamalar yapılması, görev ve sorumluluklarının net olarak belirtilmemesi, denetim mekanizmasının uygulanmaması gibi nedenler kurumsallaşmanın önündeki diğer engeller olmuştur. Osmanlı Devleti Tanzimat ile birlikte kurumsallaşma çabasının bir gereği olarak 1867 tarihinde kaptan paşalık makamını kaldırarak yerine Bahriye Nezareti'ni kurmuştur. Bu kurumun başına denizcilikten yetişenlerin atanması kararlaştırılmış, komisyonlar kurularak askeri, idari ve hukuki görev dağılımları yapılmış ve ıslahatların belirli bir program içerisinde gerçekleştirilmesi düşünülmüştür. Ancak tıpkı kaptan paşalık makamında olduğu gibi usulsüz atamaların devam edilmesi, sık sık bahriye nazırlarının değiştirilmesi, belirli bir ıslahat programından ziyade padişahın tutumuna göre hareket edilmesi kurumsallaşma çabasının yalnızca bir isim değişikliğinden ibaret olduğunu göstermektedir.

Araştırmamıza Hakkı isimli bir kişinin Ahmet Vesim Paşa hakkında yazmış olduğu ta'miyeli bir tarih manzumesi ile son veriyoruz.

*'Hüdâ tahtında dâ'im eylesün Abdü'laziz Hanı
Bütün erbâbını ta'yîn ider câh-ı mu'allâyâ
Kapudan-ı mükerrem itdi. Şâhane müşîrlîğē
Vesîm Paşa ve mâdem nâ'il olsun lutf-ı Mevlâyâ
İdüb keştîleri râyât-ı günâgûn ile tezyin
Donanma askeri resm-i behini çıkıdı
İcrâyâ heman rabbü'l 'azizin lehçe-i tevfikine salsun
Yemm-i adl ile toplandı nice felek hema pâye
Sa'adete ide ol ta Huda'yı bâd-bân-ı pirâ
Hübûb itdikce bad-ı feyzi hakkın dâr-ı dünyaya
Duyunca bi'l bedâhe söyledim tarihini hakkı
Vesim Paşa açıkdır bak kapudan oldu deryaya*

1281³⁸⁷

³⁸⁷ Lehçetül Linakviç, s.41 İstanbul Deniz Müzesi Yazma Eser Koleksiyonu Demirbaş No: 6881

KAYNAKLAR

1. Arşiv Kayıtları

1.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bâb-ı Âlî Evrâk Odası (BEO); 3721/279069

Cevdet Bahriye Tasnifi (C.BH.); 222/10332, 235/10915, 238/11047

Dâhiliye Nezâreti Sicill-i Ahvâl Defterleri (DH.SAİD.d.); 3/500, 122/229, 44/495

Hâriciye Nezâreti Belgrat Sefareti (HR.SFR.3.) 97/37

Hatt-ı Hümayun Tasnifi (HAT); 1648/46

Hicaz Vilâyet Sâlnamesi, H.1303

Îrâde-i Dâhiliye (İ.DH.); 1295-1/101815, 493/33471, 495/33616, 497/33751, 505/34368,
523/36031, 523/36100, 527/36408, 568/39568, 747/61544, 767/62510, 960/75931,

Îrâde-i Hârbiye (İ. HB.); 17/31

Îrâde-i Meclis-i Mahsûs (İ.MMS.); 56/2586, 65/3056,

Îrâde-i Mısır İrâdeleri (İ.MTZ.05); 19/753, 2/88

Kastamonu Vilâyeti Salnâmesi, 1286, s.105

Sadâret Mektûbi Kalemî Umum Vilayet Evrakı (A.) MKT. UM.); 1014/12, 1014/22, 1014/96,
1014/97, 1548/102, 1550/97, 976/25, 977/7, 981/76, 982/32, 987/51, 987/63, 988/5,
990/27, 991/3, 992/33

Sadâret Mektûbi Mühimme Kalemî Evrakı (A.) MKT. MHM.); 295/47, 295/93, 301/66, 306/65,
398/101, 403/17

Yıldız Esas Evrâkı (Y.EE.); 5/112, 72/8

1.2. İstanbul Deniz Müzesi Arşivi

İstanbul Deniz Müzesi, Demirbaş No: 3890, 6881, 6957, AA.6957, F0537 A, F0537 B, F0562,
F1128, F1275, F2453-1, F2682-1, F3928

2. Kronikler

Ahmed Cevdet, *Maruzat*, Çev. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980.

Ahmed Cevdet, *Tezâkir*, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yeditepe Yayınevi, C. I-II-III-IV, İstanbul 2019.

Aynî Ali Efendi, *Kavanîn-i Al-i Osman Der Hülâsa-i Mezâmîn-i Defter-i Divân*, Tasvir-i Efkâr Gazetesi, İstanbul 1863.

Çelebi, Kâtip, *Tuhfetü'l Kibar Fi Esfari'l Bihar*, çev. Orhan Şaik Gökyay, Tercüman Yayınevi, İstanbul 1980.

Hasan Rami Paşa, *Hatırat*, Çev. Cahit Kayra, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2001.

Koçu, Reşad Ekrem, *Nevsal-i Osmanî*, Matbaa-i Amedi, İstanbul 1325/1907.

Koçu, Reşad Ekrem, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1958.

Mahmud Celâleddin Paşa, *Mirat-ı Hakikat*, Haz. İsmet Miroğlu, İstanbul 1979.

Ramizpaşazade Mehmet İzzet Bey, *Harita-i Kapudanan-ı Derya*, haz. Cemil Sağlam, Mega Basım Yayınevi, İstanbul 2021.

Rey, Ahmet Reşit, *Gördüklerim – Yaptıklarım (1890-1922)*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1925.

Şeref, Abdurrahman, *Tarih Muhasebeleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1339/1920.

Tevkii Abdurrahman Paşa Kanunnamesi, Milli Tetebbular Mecmuası, C.1, S.3, Temmuz-Ağustos 1331/1912.

3. Araştırma Eserler

Adıyeke, Ayşe Nükhet, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girid Bunalımı (1896-1908)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Akkaya, İbrahim, Ayanoğlu, Fahri, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Denizlerimizin Âmirleri*, Deniz Basımevi, İstanbul 2009.

- Bostan, İdris, “Kapudan Paşa” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C:24, s.354-355, İstanbul 2001.
- Bostan, İdris, *Türk Denizcilik Tarihi*, Deniz Basımevi, İstanbul 2009.
- Büyüktuğrul, Afif, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, Deniz Basımevi, C.II, İstanbul 1970.
- Büyüktuğrul, Afif, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, Deniz Basımevi, C.III, İstanbul 1973.
- Demir, Tanju, *Denizlerdeki Osmanlı*, Yakın Kitabevi, İzmir 2015.
- Düzcü Levent, Başaran Serdar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Denizciler*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2016.
- Emir, Ali Haydar, *Girit İhtilali 1866-1869 Gamsız Hasan Bey Erkadiyi Nasıl Batırdı*, Deniz Basımevi, İstanbul 1931.
- Gencer, Ali İhsan, *Bahriye'de Yapılan Islâhat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, Türk Tarihi Kurumu Basımevi, Ankara 2001.
- Gökyay, Orhan Şaik, *Osmanlı Donanması ve Kapudan-ı Derya İle İlgili Teşrifat Hakkında Belgeler*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1982.
- Hacıpoğlu, Doğan, *Tanzimattan I. Dünya Harbine Osmanlı Bahriyesi*, Deniz Basımevi, İstanbul 2013.
- Haskan, Mehmet Mermi, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar 2*, Üsküdar Belediyesi, İstanbul 2001.
- İşın, Bülent İ., *Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi*, DZ. K.K. MRK. D. BŞK. Basımevi, Ankara 2004.
- İmer, Hüseyin Fehmi, *Ereğli Maden Kömürü Havzası Tarihçesi*, Zonguldak 1944.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Sadrazamlar II*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, C. VII, Ankara 2003.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, C. VIII, Ankara 2007.
- Kocabaş, Süleyman, *Tarihte ve Günümüzde Yunan Mücadelesi*, Turan Kültür Yayınevi, İstanbul 1987.

- Kurtoğlu, Fevzi, *1877-1878 Türk-Rus Harbinde Deniz Hareketleri*, Deniz Matbaası, İstanbul 1935.
- Kütükoğlu, Mübahat S., *Lütfi Paşa Asafnamesi (Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1991.
- Langensiepen, Bernd, Güleriyüz, Ahmet, *1828-1923 Osmanlı Donanması*, Denizler Kitabevi, İstanbul 2000.
- Mahan, Alfred Thayer, *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi*, Karadeniz Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.
- Naim, Ahmet, *Zonguldak Havzası, Uzun Mehmetten Bugüne Kadar*, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1934.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, C. VII, Ankara 2008.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, C. VII., Ankara 2008.
- Palmer, Alan, *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, İstanbul 1995.
- Panzac, Daniel *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, çev. Ahmet Maden – Sertaç Canpolat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.
- Quataert, Donalt *Social Disintegration and Popular Resistanca in the Ottoman Empire (1881-1908)* Çev. Sabri Tekay, Yurt Yayınları, Ankara 1987.
- Sertoğlu, Midhat, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. VI., Ankara 2011.
- Şehsuvaroğlu, Haluk Y., *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*, Deniz Basımevi, İstanbul 1965.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020.
- Ülkekul, Cevat, *Taş Kömürü Havzasında Bahriye Nezareti Yönetimi (1865-1908) ve Dilaver Paşa Nizamnamesi*, Boyut Yayınevi, İstanbul 2019.
- Wilson, H. W., *Zirh Devrinde Deniz Muharebeleri*, Çev. Lütfü Çekiç, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

Zaman, Ekrem Murat, *Zonguldak Kömür Havzası'nın İki Yüzyılı*, TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara 2004.

4. Makaleler

Akyıldız, Ali, "Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.28, s.250-251, Ankara 2003.

Aydın, Meltem, "Kaptan-ı Derya Canım Hoca Mehmet Paşa" *Bilig*, S.77, s.44, 2016.

Batmaz, Şakir, "Osmanlı Donanması'nın Üç Devrine Mukayeseli Bir Bakış", *XV. Türk Tarih Kongresi*, C.IV. s.1585-1588, Ankara 2006.

Değirmenci, Kevser, "1841 Girit İsyanı Öncesi Girit Valisi Mustafa Naili Paşa'nın Adada Aldığı Önlemler", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.62, s.40-56, 2019.

Gencer, Ali İhsan "Abdülaziz Donanması ve Özellikleri", *Donanma Komutanlığı 3'üncü Deniz Harp Tarihi Semineri*, Deniz Basımevi, s.3-9, Ankara 2006.

Göçer, Güngör, "Hatıratın Tarihsel Değeri ve Necdet Gürcan'ın Hatıratında Dinar'a Ait Ayrıntılar", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:20, S.1, s.306, 2018.

İpek, Nedim, "II. Abülhamid Döneminde Ordunun ve Donanmanın Modernizasyonu", *XIV. Tarih Kongresi*, C. II-I. Kısım, s.182, Ankara 2002.

Küçük, Cevdet, "Abdülhamid II", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.1, s.216-224, İstanbul 1988.

Marttin, Volkan, "Halil Paşa'nın Hatıralarının Tarihi Kıymeti", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C:18, S:1, s.70, 2018.

Öğreten, Ahmet, "Ereğli Kömür Havzasında Bahriye Nezareti Döneminde Madenler ve Madenciler (1865-1908)" *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.3, S.5, s.140-141, Zonguldak 2007.

Özcan, Besim, "Bir Baskının Anatomisi: Sinop Faciası", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C:1, S:2, s.7-14, 2007.

Özcan, Ahmet, "Sultan Abdülaziz Öldürüldü mü, İntihar mı Etti?" *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu Bildiriler*, s.13, Ankara 2013.

Özçelik, Tarık, ‘‘18. Yüzyıldan Cumhuriyet’e İstanbul Boğazı’nın Güvenliği İçin Alınan Tedbirler’’, *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, s.419-421, 2021.

Özsayiner, Zübeyde Cihan, ‘‘Mevlevi Hattat Ahmet Vesim Paşa’’, *Trakya Üniversitesi, Balkan Araştırma Enstitüsü Yayınları -1*, s.134-137, Edirne 2011.

Pamir, Aybars, ‘‘Kaptan Paşa ve Hukuki Statü’’, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 53, S:3, s.39-54, Ankara 2004.

şakiroğlu, Mahmut H., *Cezâyir-i Bahr-i Sefid*, TDV İslam Ansiklopedisi, C.7, s.500-501, İstanbul 1993.

Terzioğlu, Arslan, ‘‘Londra’da Satışa Çıkarılan Bir Minyatür ve Ahmed Vesim Paşa’’, *Antik Dekor Dergisi*, s.992, C.3.

Tukin, Cemal, ‘‘Girit’’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.14, s.85-93 İstanbul 1996.

Tunç, Muhammet Nuri, Taş Mehmet, ‘‘18. Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Kaptan Paşalık’’, *Social Sciences Studies Journal*, C.5, S.33, s.1979-1991, 2019.

Uzun, Mustafa İsmet, ‘‘Ahmed Vesim Paşa, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.2, s.487, İstanbul 1989.

Yakıtal, Emin, ‘‘Abdülaziz Donanmasına Dair Bir İnceleme’’, *VII, Türk Tarih Kongresi*, s.1339-1357, Ankara 1981.

Yavuz, Celalettin, ‘‘Sultan Abdülaziz Donanması-Yelkenli Teknelerden Buharlı Makinelere Geçiş, Bitmeyen Reform İhtiyaçları’’, *XIII, Türk Tarih Kongresi*, s.1808-1835, Ankara 1999.

5. Tezler

Algül, Behice, *Sultan Abdülaziz Dönemi Osmanlı Donanmasında Modernleşme*, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2019.

Düzcü, Levent, *Yelkenliden Buharlıya Geçişte Osmanlı Denizciliği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2012.

Griffith, Mervin Albert, *The Reorganization of the Ottoman Army Under Abdulhamid II (1880-1897)*, University of California, Doktora Tezi, Los Angeles 1996.

Mercan, Evren, *Sultan II. Abdülhamid Dönemi Denizcilik Stratejileri Çerçevesinde Gemi Tedarik ve İnşa Faaliyetleri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Sakarya 2015.

6. İnternet Siteleri

<http://www.haydarvolkan.com>

EKLER

Ek: 1- Ahmed Vesim Paşa'nın Portresi

Murtaza Elger – İstanbul Deniz Müzesi Koleksiyonu, Demirbaş No: 2682

Ek: 3- Peyk-i Şevket Vapuru

Halife Abdülmecid Efendi Koleksiyonu

Ek: 4- İzzettin ile Arkadi Vapurlarının Muharebesi

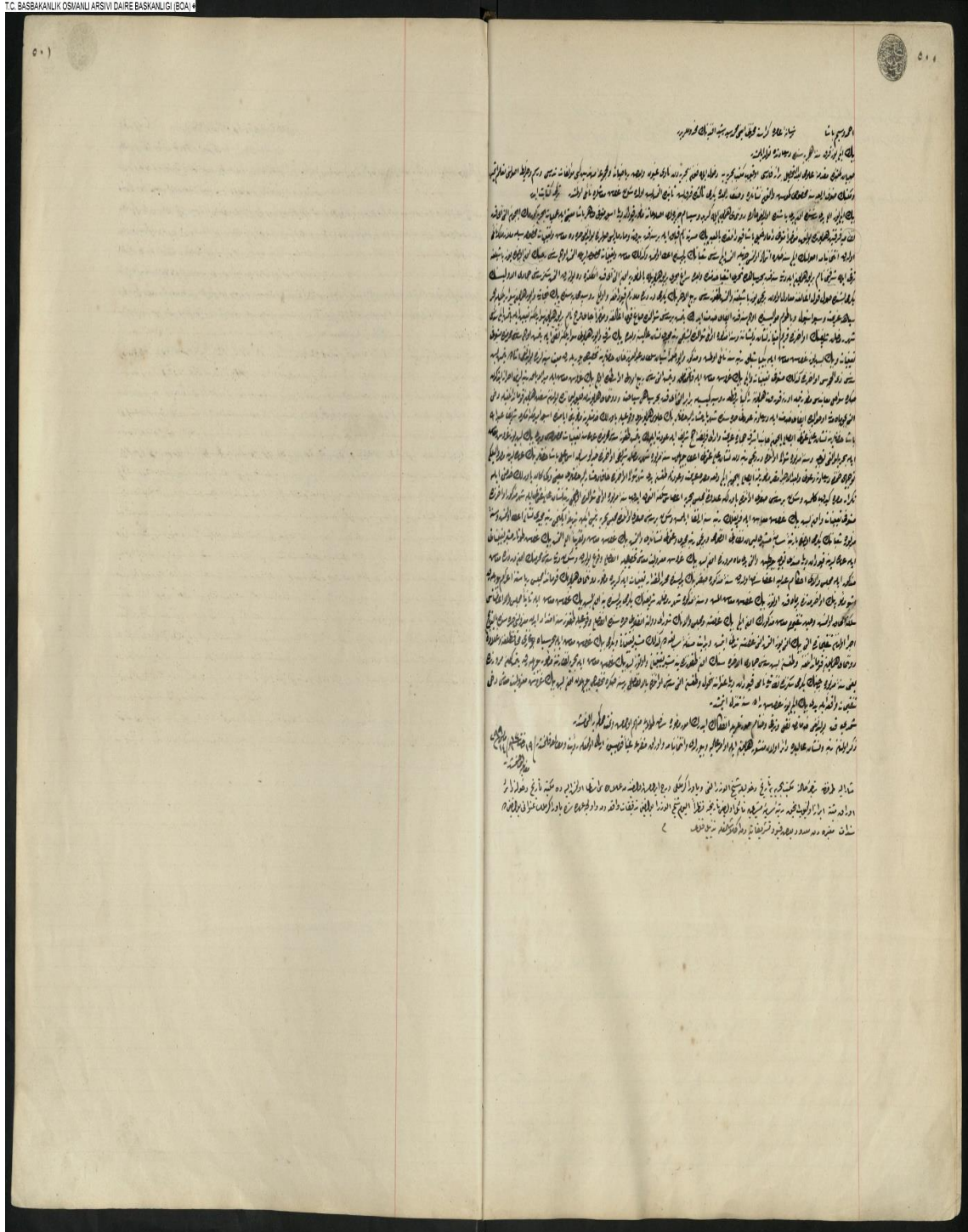
İstanbul Deniz Müzesi Koleksiyonu, Demirbaş No: F0537/A

Ek: 5- Arkadi Vapurunun Yakılması

İstanbul Deniz Müzesi Koleksiyonu, Demirbaş No: F05537/B

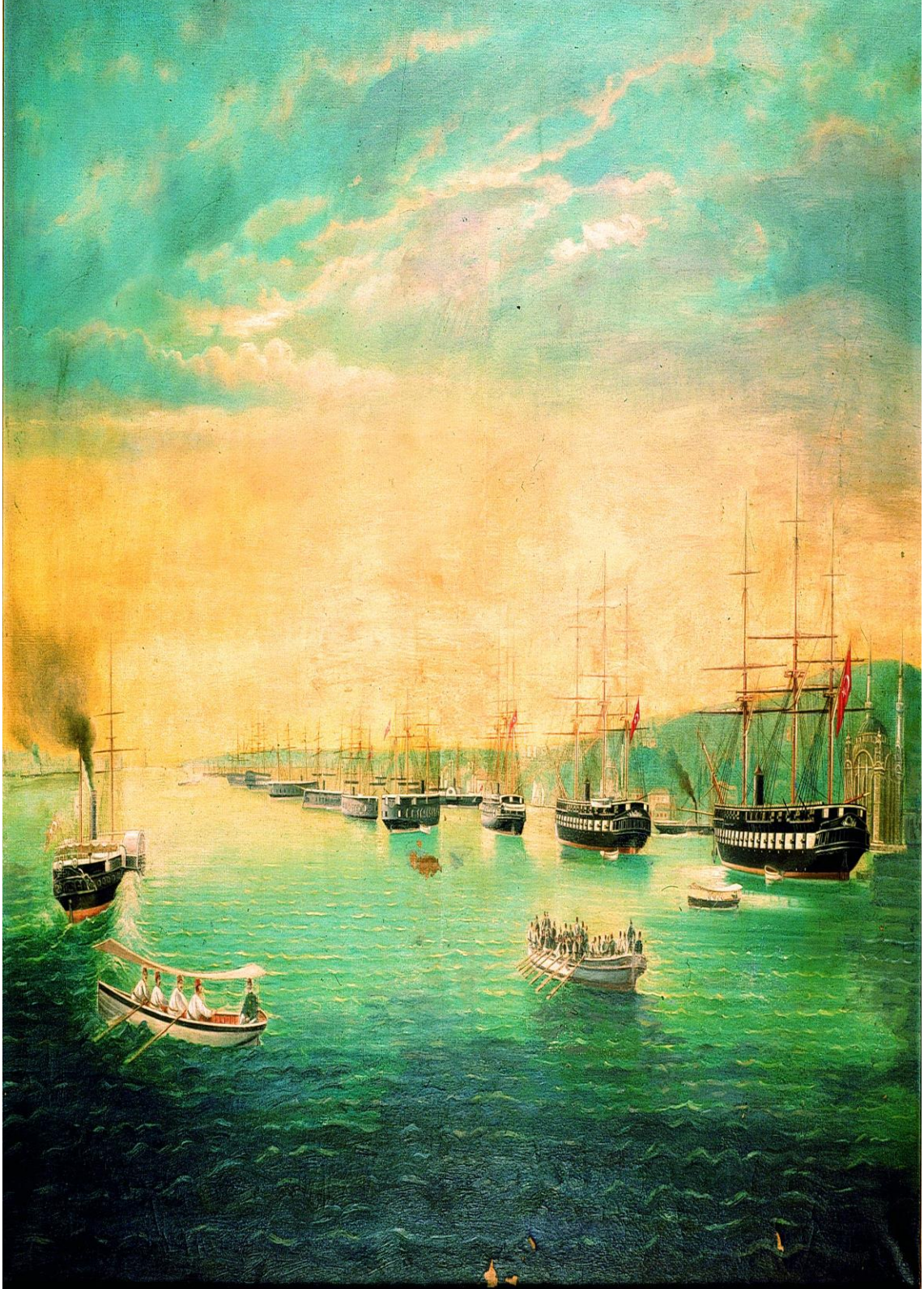

DHSAİDd00003

Ek: 7- Sultan Abdülaziz Dönemi Osmanlı Donanması

İstanbul Deniz Müzesi Koleksiyonu, Demirbaş No: 1128

او کورده . . . و سطر به کتار به این . . . و حیانه
جمهوریاری . . . نوردو . . . نولوم . . .

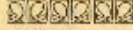
نچه قیش اولوملر و نوزو کتار موسیدلر . . .
باز کورده قیش سینه بارونه نزی نودیع ایندر
و نبرکه : باق - سکا بو نری انجیر ایسیوروم . . .
مخافله ات . . . و کیدور . . .

نقط قیش ، بر میدان بخار به بکوز . . .
اورایه بر چو ندر بر کره بر . . . و نوجوم و عصبی . . .
هیچ بر شدت خیرد او نایاران اوراشینیر . . .
فوشاورد ، و روشونور . . . نهایت حرب پیوز . . .
ناتار سکرک ، بر فالله دولتی . . . دوستلر . . .
بکزدن ، ناردن سکر بکزدن . . . سو کیکلر کزدن . . .
ناراییلر ، نقتولر وار . . . بنشما . . . اوج
و غنیمت سله ، بلکه کندی کیری ده حیانه نقی
اینگلرک آراسنده بولور سکر . . .

جان - نیریک ، بو آقام یک پیسیسکر . . .
نبدن بدین پیوسیکر . . . و حالیدن موصیکر . . .
بوغولوروم . . .

نیر - ضروری یوق ، بران نیر اینجین مشاغر
اولوک . . . بو ناکرده سولک کچیم . . . برانده
نقی بو کچه حسان و سیرین یان فکر بو . . . یازین
پیوسیکر . . . سور بر به کیدیوروم . . . بران
تبدیلنور ، بران استرات فکر بو . . . نقط بر
انراق دانانقا بر شیدور . . . اولک اینجین نقی
سولک معنای ، بو سولک کچیم و اجتناس ایسیور . . .
جان - نیر ایسیورایه کیدیور سکر . . .
نیریک . . . و طکر دن آتی فکر نوله آریک . . .
بو سولک کچیم سزده هر حاله بدین خاطر نولر
بر ایلیقین . . . بر ایلیکر بر سزی دانه ایدم . . .
بکیز ، ده ییز بو آقام بو کوزل . . . ناور اولردن

انک سولک خط ارساندن نایورایه قاندر کدن
شویا یی حجه پالک . . . نه کوزل ، نه کوزل . . .
نیر - اولد کیز : بران اول اولد کوزل . . .
ده کابل ایلی . . . طکر دنک یان و معنای سولک
اوسانده سس بر دولاشوردی . . . و ده کوزده
ما یوس و انبر اسطراب ایلی . . . سو کرا امان

حاجی وسیم پاشا

مشاوره رمضان
شریف سکر خج کیمسی
وفات اینشور . . . ۱۲۴

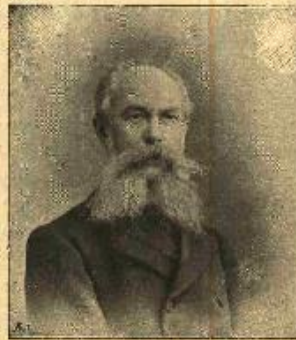
شیخ الوژرا اسبق قودان دریا حاجی وسیم پاشا

بو دوقوق : قوداندا سنده کی حرب سفینه سیله فرید کو با نرک غریبه سن آغما اوردایلش و بو خدمت
مهسه و ناز کده مو قن اولشور . . . ۱۲۲۱ ده وثیه وزارت و میرنله قودان دریا له نصب اولوشور . . .
۱۲۸۴ ده کریم اختلاسه دو نهای عثمانی پاش قوماندا ننده بولونش . . . اختلاطیرک آغدی و او یوزی
طو نشور . . . ۱۲۹۳ روسیه عاوی سنده دو نجا ایله بولونشور . . . ۱۲۹۴ ده تکرار بحیره نظارتنه تعیین
ایشلور . . . برمدت سو کوزه عبدالحقید سفاشی خریبه نیک سیر و سفردن نطینی اصا نش ، بومس خانانله
مردانه محافهت کوزر دیکدن نعل اولونش . . . سو کوز لری ۱۵ سنده بر مدت خان سنده امانت مجبور
ایشلور . . . بو خدمت طرفه سکر مصحف شریف یازمش ، کریم ، سخی ، عدالتیرور ، یحق ، عسکر
برداک ایلی . . . اسکندر مولوشانه سی تره سینه دفن اولوشور . . .

بو کورده بکیز قر ، بو بیاض سیا بو کده می . . .
و شیدی کو بو سیکر . . . نه کوزله ، نه کوزله . . .
پیوسیکر : اینجین حکایت وارور که او نقرده
بو ده کیزه جوق بکیز مرز بران اولک دورغون
و متحون خم ده کیزه ، بو شمدیکی ، سحر ایلی ،
شوق و رعد ، جاب دشون نور آدینسی ناسیل

موسیو نایدوف

متوفی (آنکساندو نایدوف) اینجین این
باشنده بولنده ایلی . . . متوفی ، و سبه عاوی سندن
اول درسه ادت سفارتی مستشار لسه بولنده
ایلی . . . انشای عاوی ده پاش قوماندا نیک سیاسی
مشاور لکنده بولنور ایلی . . . (انجلیتیه) ایله
(آیفاسفانوس) معاهده نامه سن امضا اینجین ،
صاح مدعا کر سنده ده حکومت معوضه سی طرفدن
مرخصنده بوتش ایلی . . . عاوی دن سو کوزه
(نوسه) سفارتنه ، امله درسه ادت سفارتنه
نمین ایلیش ، بوراده اون دن سنه قاننده . . .
نهایی بونق عاوی سنی معاهدت زومایه ، بران
سکره یازش تعیین ایشلور ، سو کوز مأموری
اولان یازش سفارتنده بولنن حیره ده کین
نایس طرفنده محفته انحراف اولمشور . . .

اوج کون اول وقت ایندن روسیه نیک یازش سفیری
موسیو نایدوف

قره مدیونیه . . . اولدره کوزله شیک . . . ایل
شیک اینجین اقی مقدر اترن بر قرک ، بر سیلی
بدیک و زودنی بکوزلر . . . قر دو نمان ده کیز
ناسیل فارانسق ملول و مکندر ایله ، اولوشور
اوله . . . ده کیزلر تسلیم کولری نامل اشقیه قارنه
بکوزلر سه اوسپاده بکوزلر . . . بزده اونی اوله
نکوزلر . . . وطنی قر کینی امضا اولوزون
سهر لک ماموظلامنی ، آلترینی اومندس
کوزلر سیاسیله او بونور . . .
دیکه . . . جان . . . آرتیق نجل ایلیک
نمکن ده کیل . . . سن نیر اینجین ایلیشه
اوسپا ایلیک . . . سن سنی جوق ، یک جوق
سدهوروم . . .
جان ناسیل ، نیریک ، نه سو . . .
بیلور سیکر ؟
نیر - اوت بیلوروم . . . جوق فنا
برنی سو بیلوروم . . . سن آرتیق ماملک ،
پاخود نکا جلیک . . . فقط سو بیکم . . .
سیاحت بو آنک بو بوک زهرنی کندیله
برابر کومدری بیکم . . . بونی آرتیق
سکا ویله بیلیم . . .
جان - نیریک . . .

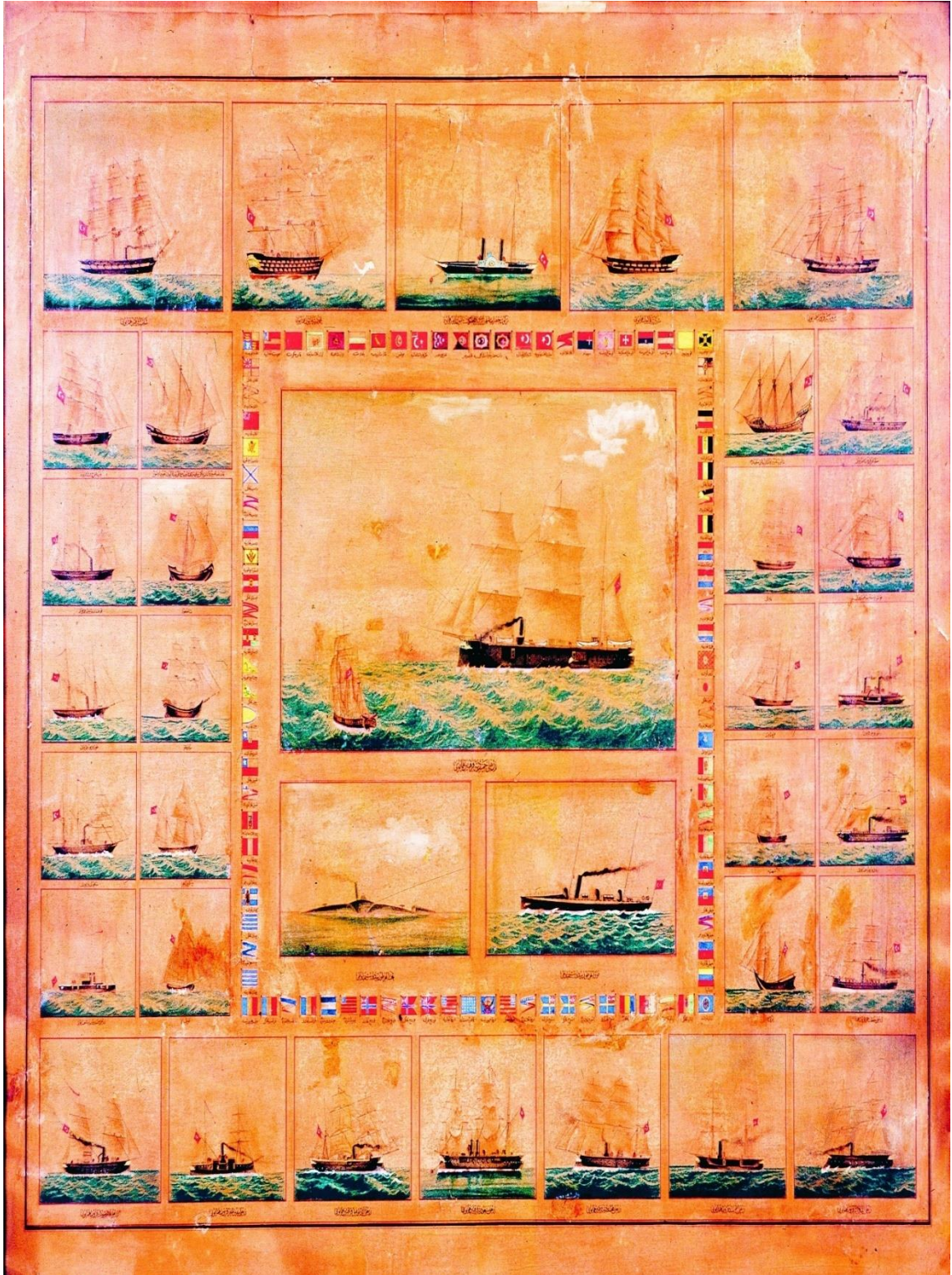
Ek: 9-Sivastopol Muharebesi

İstanbul Deniz Müzesi Koleksiyonu, Demirbaş No: F0562

Ek: 10- 19. Yüzyıl Osmanlı Gemileri

İstanbul Deniz Müzesi Koleksiyonu, Demirbaş No: F453-1

ÖZGEÇMİŞ	
Adı Soyadı	Furkan Çakıcı
Yabancı Dili	İngilizce
Orcid Numarası	0000-0002-5047-0284
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10376032
Lise	Başarılı Koleji Lisesi
Lisans	Ordu Üniversitesi – Tarih Bölümü
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi – Tarih Anabilim Dalı
Mesleki Deneyim	Adalet Bakanlığı – Zabıt Kâtibi (2018-Devam Ediyor)